

NOVELLARVM

CONSTITV- TIONVM DOMI-

NI IVSTINIANI SA-

cratissimi principis & Im-
peratoris Libri
duo,

Epitomis, præter ueterum exempla-
rium & collationem & emendationem,
nouè illustrati,

VIRTUTI SIC

CEdit INVIDIA.

LVGDVNI,

Apud Ludonicum Pesnot.

1558.

Cum Priuilegio Regis.

14152

MYAALIVON
VTIT2403
Extrait du Priuilege.

IL EST DEFEND V à tous
Imprimeurs & Libraires de non imprimer ou faire
imprimer, ny exposer en vente ce present liure in-
titulé, *Novellarū constitutionū D. Iustiniani sacraſſi-
mi principis & Imperatoris libri duo*, fait de nouveau
& recouneu iouxte la teneur d'un viel exem-
plaire nouuellemēt trouuē: aussi enrichy d'epito-
mes. Et ce iusques au terme de dix ans prochains
& subsecutif, à conter du iour & date que la pre-
miere impression dudit liure sera paracheuee d'im-
primer: sinon par le congé & permission de Leys
Pefnot libraire de Lyon sur les peines contenuez
es lettres sur ce depechees audit Lyon le douziē-
me iour de Septembre. 1548. & de nostre regne le
deuzième.

Signé par le Roy Iean Iaques maistre des re-
questes present. Cœsier, Et sceleés de cire jaune
à simple queue.

NOVELLARVM CONSTITVTIONVM

[Domini Iustitiani sacratissimi
principis, incipit li-
ber primus.

33
9

PROOEMIUM.

Testantibus lex necessitatem imponit, vt certam
honorum suorum partem liberis & parentibus necnō
fratribus relinquant: alijs verò non.

Idem in .§. primā
itaque illud. au-
then. de heredi. &
falcid. consti. j.

PRIMUM quidem in
digestis, & constitutioni-
bus diximus parentibus
quidē, & liberis, necnon
& fratribus & patronis
certam quandam portio-
nem, ex nostra deberi substantia, quam
necesse est omni modo eis relinquere: ni-
si fortē ingrati circa nos apparuerint.
¶ Aliæ autem personæ, quæ neq; parēt is
neq; liberorum, neq; fratris, neq; patro-
ni loco habentur, siue ingrati sint, siue
non, ex voluntate nostra hæredes nobis
existunt: vel lucrum ex nostro patrimo-
nio capiunt. His itaque personis eo mo-
do discretis videamus caput constitutio-
nis propositum. Eius autem vis ac pote-
stas talis est.

Liber iste Nouella
rum per Decretal.
approbatur. quia
ex eo in illis iura
inducitur: vt in-
fra extra de testi-
cij. l. i. & per De-
cretum vt xvj. q.
iij. §. pōt. ver. quas
actiōes, &c. Facit
etiā mentionē tex.
& gloss. in prima
constit. C. per .ij. col.
in verbo, in nouel-
lis. & per gl. C. ad
Trebel. authē. nisi
rogatus. & gl. in
auth. sed nouo iure
C. de ser. fugit.

NOVELLARVM

TITVLVS I.

Si hæres legata soluere noluerit.

*Hæres qui testatoris præceptis obsecundatus est,
hæreditate fruatur.*

*Id. in auth. de hæ-
redib. & sal. §. his
igitur. colla. j.*

I QVIS parentem,
vel filium, vel fratrem,
vel patronum institue-
rit hæredē, & legatum
siue fideicommissum ab
eo legibus non incogni-
tum, alicui reliquerit: siquidem volunta-
tem defuncti scriptus hæres impleuerit,
& sine frustratiōe legatū exoluerit: tunc
habeat firmiter hæreditatē defuncti, &
iudicio potiatur eius, cuius euinci iudi-
cium passus non est.

*Institutus suus testatoris voluntati nō annuens,
legitima portione contentus institutionis cōmōdo pri-
uetur: secus in extraneo qui nullum prorsus ex hære-
ditate commodum consequitur. Vel sic. Hæres post
iussu iudicis intra annum iustum testatoris, iudi-
cium non exequens, priuatur omni lucro hæreditario
personis hīc enumeratis applicando.*

*§. si quis autē non
implens. eod. tit.*

¶ SIN AVTEM reluctādum esse
voluntati testatoris existimauerit, & le-
gatario moras fecerit, in tātum vt etiam
legatarius iudicem adeat, & victricē sen-
tentiam capiat: & tamē nihilominus hæ-
res moras similiter faciat, vt post iudicia
lem ca

lem calculum annale prætereat spatium:
tunc solam legitimam portionē sibi debi-
tam hæres institutus habeat, & reliquam
partem amittat: quæ pars siquidem sub-
stitutos habuerit: prius ad eos veniat. Sin-
autem substitutos nō habeat: tunc ad co-
hæredes ipsius. Sin autem & cohæredes
quidem non habeat: tunc ad generalem
fideicommissariū perueniāt. Quod si plu-
res sint generales fideicommissarij: tunc ei
deferatur, qui maiore ex parte fideicom-
missi honoratus est. Quod si nemo ex su-
prascriptis personis subsistat: tunc ad lega-
tarios pars memorata perueniat. Quod
si nec legatarij sint: tunc ad eos perducatur,
quibus testator libertatem donauit.
Quicumque autē ex suprascriptis omni-
bus personis partē sibi delatam amplexus
fuerit: is voluntatē testatoris omnimodō
impleat. Ideoq; & cautionē præstare eū
oportet, qui omni modo impleturus est,
ea quæ in testamento defuncti continen-
tur, ordine scilicet hoc obseruādo, vt in-
ter legatarios quidem & fideicommissa-
rios generales fideicommissarij cæteris
legatarijs & fideicommissarijs præferan-
tur. quod si nullus generalis fideicommissa-
rius sit: tunc illi veniant, qui maioribus
legatis vel fideicommissis honorati sunt.
Quod si nemo ex his vel nō potuerit, vel
noluerit partem memoratam admittere:
tunc illi vocentur, quibus testator liber-

*S. inordinatum. eo
dem titu.*

*S. si vero nullus. eo
dem titu.*

tatem reliquerit, sed non passim, sed secundum ordinem scripturæ vocentur: ut cui primū libertatem donauit, eius conditio præcellat. & si primus vel noluerit, vel non potuerit partē admittere: tunc ille veniat qui secundo loco libertatem accepit. Hæc sint, si vnus ex parentibus, vel liberis, vel fratribus, vel patronis hæres scriptus sit. Sin autem hæres infirmus extraneus sit, & moras faciat legatio per totū annale spatium post iudicalem sententiā numerandum: tunc nullam partē, nullum emolumentū scriptus hæres sentiat: sed & omne quod à testatore ei præstitū est, auferatur ab eo, & vendatur ad eos quos suprā scripsimus secundum eundem ordinem & eandem obseruationem: ita tamen ut eodem modo is qui ad partem vocatur, cautionē præbeat, quod omni modo impleturus ea sit quæ in testamento defuncti continentur. Quod si nemo ex his de quibus loquuti sumus, appareat: tunc etiam agnatis siue cognatis defuncti pateat aditus: quamuis in testamento nulla eorum cōprehendatur mentio. quod si nec tales personæ appareant: tunc extraneis quibuscunque locus sit, si velint hæreditatē suscipere, & de implenda volūtate testatoris cauere. Quod si nec talis extraneus inueniatur qui defuncti successionē cum prædicta cautione suscipiat: tunc fisco res vendicentur, sed & ipso

LIBER I.

& ipso voluntatem testatoris impleturo.
¶ Illud autem certum est, quod si filius à patre in testamēto est exhæredatus: neq; ex ipso testamento, neq; ab intestato lucrari aliquid poterit occasione huius constitutionis. Omnes autē qui ex hac lege ad rerum vendicationē vocantur: omnia iura hæredum habeant, id est ius aditionis & pro hærede gerendi, & conueniant & conueniantur omnibus, quæ diximus, obtinentibus. & si non ab hærede, sed à legatario vel fideicōmissario, & fortè ab eo qui mortis causa aliquid accepit, dari fieri ve vt testator voluit, id est, vt ordo vocationis incipiat quidem ab institutis, desinat autem in publico.

TITVLVS II.

Ad legem Falcidiam.

Hæres inuētario debitè confecto de legatis Falcidiam detrahit: secus si inuentarium non, aut minus legitime fecerit. quo casu ad omnium tum legatorum tum fideicommissorum præstationem, & si hæreditas soluendo non sit, tenetur.

SI QVIS ab aliquo scriptus hæres in testamento fuerit, in quo legata vel fideicommissa relicta sunt, timeat autem ne fortè legata vel fideicommissa legatarijs vel fideicommissarijs relicta totam sub.

§. Hinc nobis. in
auth. de hæredis. &
Falcid. colla. j.

NOVELLARVM

stantiam testatoris exhauriant, vt ipse ni-
hil ab hæreditate sibi relicta lucretur: si
velit emolumentum legis Falcidiae inte-
grum sibi seruari, faciat inuentarium re-
rum quas testator sibi dereliquerit præ-
sentibus legatarijs & fideicommissarijs,
qui in eadem ciuitate degunt: nisi forte
propter sexum vbi fœminę sunt, vel pro-
pter dignitatē, vel propter morbum, vel
propter ætatem, vel vincula præsto esse
impedirentur: tunc enim illos repræsen-
tari oportet in conscriptione inuentarii,
qui negotia eorū legitimè administrant.
Quod si omnes * præsto non sint lega-
tarij seu fideicommissarij: tunc testes adhi-
beantur tres, quorum fides & opinio pro-
bata sit. Testes autem ex ea ciuitate esse
oportet, in qua conficitur inuentarium,
& sub conspectu eorum atque præsentia
procedat inuentarij cōfectio. Solis enim
tabularijs in ea causā nō credimus. Quod
si postea reuersi fuerint legatarij, & qual-
dam res ab hæredibus subreptas esse pu-
tauerint, easque celatas, & in inuentario
non insertas, liceat eis per tormēta ser-
uorum hæreditariorum veritatem inqui-
rere, & fraudes hæredū manifestare, si-
licet ipsis hæredibus nihilominus cog-
dis iurisdicendum præstare. Quod nullo mo-
do in cōscribendo inuentario dolose ver-
sati sint: & testibus similiter cōpellendis
sacramentū præstare, quodd de nulla frau-
de con-

* aliās, omni-
nō.

de conscij sunt scriptis hæredibus. Hæc sunt si legatarij præsentés sint, hi veniāt vel homines eorum interueniāt, aut absentibus eis tres bonæ opinionis testes repræsentari oportet. Quòd si legatarij præsto quidem fuerint: ipsi autem venire vel homines suos mittere ad inuentariū conscribendum noluerint: tunc libera licentia pateat hæredibus trium testium adhibito testimonio inuētarium facere: nullo à legatarijs obijciēdo postea obstaculo si voluerint, & in hoc casu per tormēta seruorum hæreditariorum, vel per sacramentum hæredum siue testium veritatem manifestare: & his quidem heres qui hæc omnia obseruauerit, legis Falcidæ beneficium retinebit. Quòd si non fecerit inuentarium, nec supradicta obseruanda custodierit, sciat se omnia legata vel fideicōmissa legatarijs vel fideicommissarijs soluturum, quāuis non sufficiat testatoris substantia, vt interdum & de suo præstare legata & fideicommissa cogatur. ¶ Tota autem ista disceptatio toties locū habebit, quoties testator ignorans facultatū suarum modum legatæ vel fideicōmissæ amplæ reliquerit. Alioquin si sciens quantū habeat patrimonium, & specialiter expresserit, vt non liceat hæredi Falcidæ legis beneficio vti: necesse est voluntatē ipsius tenere. Et si quidem adire hæreditatē eius maluerit is, quem

*S. si verò nō fecerit.
eod. tit.*

*S. si verò expressim
eod. tit.*

* habeat

NOVELLARVM

hæredē sibi scripsit: omnimodō legata & fideicōmissā persoluat sine quadam diminutione nullum habiturus lucrū, nisi partem solam, scilicet quod voluntati testatoris gratis obtemperauit. Sin autē repudiauerit hereditatē, locus fiet substitutis, & post substitutos cohæredibus, & post cohæredes fideicōmissarijs generalibus, & post generales fideicōmissarios legatarijs, & post legatarios ijs qui libertate donati sunt, & post eos qui libertate donati sunt venientibus ab intestato agnatis siue cognatis, & his non apparentibus extraneis, & post extraneos publico.

Hæredem legata aequaliter soluere teneri: nisi integra, alteri media, nonnullis vero nulla.

§. Non autē dabitur. cod. tit.

¶ NVLLAM licentiam scriptus hæres habeat quibusdam legatarijs solida legata persolvere, quibusdam ex parte præstare, quibusdam non: sed omnibus pro rata portione soluat, siue in solidum siue in partem æqualitatis ratione conservata; vel enim cognoscens ab initio modum substantiæ, diminuere legata non debet: vel si quibusdam solida legata persoluat, omnibus persolvere debet: nisi fortē mirabile aliquid extiterit, quod diminuat testatoris substantiam.

Legata solvenda sunt intra annum, cuius initium à iudi

ad iudiciali monitione erit.

INTRA ANNUM modis *§. Illud quoque
prospeximus . eod.
titu.*
omnibus relictum legatum præstetur.
Initium autem anni esse oportet illud tem-
pus quo ex diffinitiva iudiciali sententia
reus admonitus est propter legati solu-
tionem. Anno autem transacto hæres
qui legata non soluit, hæreditatem testa-
toris amittat: & locus fiat illis personis,
quarum supra fecimus mentionem, ab an-
nali spatio impuberibus vel adolescenti-
bus nullo præiudicio generando. hi enim
duplici via muniti sunt. nam & restitui in
integrum possunt, & competentes actio-
nes aduersus tutores suos vel curatores
dirigere. Ea autem quæ diximus, teneant
siue in scriptis, siue sine scriptis, siue testa-
mentum siue voluntas proferatur, & in
omni autem persona teneant siue priua-
ta sit, siue militaris, siue religiosa, siue
imperialis.

TITVLVS III.

*De ijs qui ad secundas nuptias
migrauerunt.*

Neque mulieri neque marito ad secunda vota com-
molante in dote & propter nuptias donatione vnum
ex liberis alteri preferre licere.

*§. prospeximus. in
authen. de non eli-
gend. secun. nub.
coll. 1.*

NULLA licentia sit mulieri
vel marito, qui quæue ad secū-
das migrauerit nuptias in do-
natione propter nuptias vel
dote, cuius solum vsum fructū habet, non
etiam dominium aliquem de liberis suis
anteferre, sed sit proprietas rerum omni-
bus debita portionibus ex æquatis

*Rei dotalis vel propter nuptias donationis aliena-
tio à marito vel vxore ad secundas conuolante nupti-
as facta: licet neque rata neque irrita sit, suspēdi-
tur, donec liberi aut coniuges pramorianantur.*

§. hoc autem. eo. ti.

¶ SI MARITVS vel mulier, qui
quæue ad secundas migrauerit nuptias
res dotis vel propter nuptias donationis
alienauerit, quocunque tempore aliena-
tio facta, neque rata, neque irrita sit, sed
interea maneat in suspēso. Et si quidem
parens qui alienauerit, ante liberos suos
moriatur: omni modo rerum alienatio re-
futetur. Sin autem eo superstite ab hac lu-
ce liberi ipsius exempti fuerint, in tantam
portionem alienatio valebit, quantam
superstiti parenti mortis liberorum ca-
sus detulerit, id est, vt tantam portio-
nem lucretur, quantam pepigerit in in-
strumento dotis vel donationis habita-
rum se, si liberi, qui postquam editi
sunt, mortui fuerint. In alia autem por-
tione alienatio non valebit: nisi forte
filij eundem parentem qui alienauit re-
stamento

testamento vel ab intestato reliquerint.

Mater cum fratribus in omnibus bonis dote excepta & ante nuptias donatione filio ab intestato succedit.

¶ **S I F I L I U S** intestatus mortuus fuerit, portio quæ competit ei ex dote aut ante nuptias donatione non veniat ad parentem superstitem: sed soli fratres ipsius ad eam partem vocentur, scilicet si sine liberis ipse mortuus est: liberi enim defuncti & fratribus eius & parentibus præferuntur. In aliam autem substantiam quam mortuus dereliquit, pariter cum fratribus parentes vocentur, siue ad secundas migrauerit nuptias, siue non. Quod si testamento condito filius decesserit: illi veniant, qui scripti sunt, nisi fortè inofficiosi querela testamentum eius euacuauerit.

Res quæ ex donatione propter nuptias priores ad matrem secundo nubentem deueniunt, quo modo regenda sint.

¶ **S I M V L L I E R** defuncto mari to ad secundas peruenerit nuptias, res quæ ad eam peruenerint ex donatione propter nuptias priores hoc modo administrantur. siquidem immobiles sint, mulier eas habet: & liberis suis, si superuixerint, conseruet. Si autem mortui fuerint

S. aliud verò. eodem tit.

portionem quidem rerum quàm mortis liberorum casus ei detulerit, modis omnibus habeat: residuam autem partem heredes eorum lucrentur. Sin autem donatio propter nuptias in rebus mobilibus sit: tunc res quidem apud liberos sint: usufructus autem matri dependant tertiam centesimæ cum cōpetenti cautela, quod prædictam usufructum sine frustratione in omni sequentitēpore personaliter persoluent. Si autem donatio propter nuptias & aurum & argentum & vestes sint: tunc electionem habeat mater utrum velit cautionem præstare, & res administrare, an tertiam centesimæ usufructum à liberis suis accipere. Sin autem res habeat tam mobiles quàm immobiles propter nuptias donationem: tunc res quidem immobiles apud eam sint, & usufructu earum alatur. Mobiles autem apud liberos sint secundum prædictam distinctionem.

Pactum lucranda dotis vel donationis propter nuptias ei tantum prodest qui dedit: hocque quantitati date ratione.

§. Illud quoque donationem eod. tit. u.

¶ SI QVIS uxorem duxerit, & propter nuptias donationem non solum adscripserit, sed & rem ipsam tradiderit: mulier autem adscripserit quidem dotem, rem autem veram non dederit in toto tempore quo maritus suus vixerit, mortuo eo

tuo eo nec donationē ante nuptias con-
 quatur: vtpote cū nullam dotem ipsa de-
 diffet. sed siquidem nihil omninò dotis
 nomine dederit: nec mortuo marito do-
 natore ex donatione propter nuptias ha-
 beat vllum emolumētum. Sin autem par-
 tem præstiterit dotis, tantam partem lu-
 cri nomine capiat ex donatione propter
 nuptias mortuo suo marito. Hæc autem
 constitutio locū habebit etiam in ijs ma-
 trimonijs quæ nondum soluta fuerint.
 Sciendum est autem quoddam præsentis
 constitutionis caput ex xxij. constitutio-
 ne quæ de nuptijs promulgata est, trans-
 formatum fuisse.

TITVLVS IIII.

*De fideiussoribus & mandatori-
 bus, & ijs qui pro alijs pecu-
 nias constituunt.*

Principali præsentē non prius conuenitur interces-
 sor quàm principalis minus idoneus inuētus sit. Prin-
 cipali verò absente rectè conuenitur intercessor dila-
 tione data, vt principalem representet.

SI QVIS crediderit alicui Id.in.s. si quis igitur crediderit. in
 pecuniam, & fideiussorem vel tur crediderit. in
 mandatorē acceperit, veleum auth.de fideiussor.
 qui pro reo pecunias consti- & mandatorib.
 tuerit: non prius contra tales personas colla.j.

actiones moueat quàm aduersus ipsum reum principalem egerit: eùmq; inopem inuenerit: vel in solidum, vel in partem. Postquam enim egentia laborare dignoscitur reus, siue in parte siue in solidum: tunc contra fideiussores vel mandatores intendere creditores oportet. hoc si debitor præsens sit, & appareat. Sin autem absens fuerit reus, & fideiussores vel mandatores præsto sint, vel ijs qui pro eo pecuniam constituerunt: tunc præfiri eis diem oportet, intra quam debeant reum exhibere. Sin autem tempus præfinitum præterierit: ipsi quidem pro reo actiones suscipiant, & debitam pecuniam persoluant. Cedat autem eis actiones suas creditor, quas aduersus reum principalem habet. Quod si tam reus quàm fideiussor vel mandator, vel qui pro eo pecuniam constituit, in absentia fuerint: tunc liceat creditori etiã aduersus res rei principalis venire. ¶ Quod si nullæ res rei principalis appareant: tunc etiam in res mandatoris vel fideiussoris manus creditoris porrigi possunt, vt etiam si debitor habeat etiam ab his creditoribus satisfiat. hæc autem sic intelligenda sunt, vt nullam facultatem habeant creditores res prius vendicare, quàm personæ exerceant actiones, tam contra ipsum reum principalem, quàm contra fideiussores eius vel mandatores, eosq; non sol-
uendo

uendo esse appareat, eodem iure scilicet obseruando, si personæ eorum non appareant. ¶ Hæc autem omnia quæ de creditore & fideiussore diximus, etiam ad venditionis confirmatorem trahenda sunt, ut non prius emptori licentia sit aduersus confirmatorem consistere, nisi prius venditor conuenerit vel indubitatè soluendo non sit. Sed nec hypothecarijs in rem actionibus pateat iudicium antequam personales actiones defecerint. Et in summa sciendum est quæ dicta sunt in mutua pecunia & in venditione custodienda esse, & in omnibus contractibus, qui aliquam satisfactionem recipiunt. Sin autem argenti distractores pecunias custodierint, secundum veteres leges conueniantur.

TITVLVS V.

De solutionibus & liberationibus & verborum significatione.

Debitor pecuniam presentem non habenti, quid in solutum dare possit, ut ab obligatione liberetur.

SI QVIS pecuniam mutua uerit debitor autem pecuniā non habuerit quam daret: tunc rem mobilem creditori præstet, si habet. Sin autem rem mobilem non

Idem in authentica de fideiussoribus & mandat. §. quod autem. col. j.

habuerit: tunc immobilem rem suam, si habet, vendere debet, & pecuniam debitam ex pretio rei venditæ soluere. Sin autem emptorem non inuenerit: tunc prædium quod optimum habet, creditori suo præstet, & actione qua adstrictus est, liberetur. vbi autem emptorem sui prædij inuenerit: caueat creditori suo pecuniam debitam se soluturum, & post cautionem liceat ei constituere venditionis contractum.

Creditoris nomine qui veniant.

¶ CREDITORIS autem appellatione significatur nō solum qui mutuū dedit alicui pecuniam, sed & omnes qui aliquam actionem contra aliquem habent.

TITVLVS VI.

*De monachis & asisterijs, &
de monasterijs ædificandis.*

Idem in §. illud igitur. in authen. de monach. col. j.

VI VULT ædificare monasterium, prius episcopum inuocet, & illum exortatur vt sanctam crucem imponat, & postea imponatur ædificium.

Monacho fieri volenti quid agendum.

¶ Si quis

¶ SI QVIS monachus fieri vult, siue liber sit, siue seruus: non statim monachus fiat, sed per triennium tonsura quidem, & veste laicorum vtatur, & diuinas scripturas discat & confiteatur suam conditionem, id est, vtrum ingenuus sit, an seruus, vel alterius cuiuscunque status: & narret causas propter quas ad solitariam vitam migrare cupit: ne fortè malus sit, & Deo displiceat. ¶ Oportet autem monachos verba ei facere, quæ mores eius & vitam corrigere poterunt. & si per triennium talis appareat, vt videatur dignus tonsura & veste religiosa: tunc tondeatur, & stolam monasticam vestiatur siue liber sit, siue seruus: & nulla molestia inferatur ei, neque de seruilis, neque de libertina conditione. ¶ Sin autem aliquis intra triennium retrahere eum vt seruum suum voluerit, & dicat quòd res suas furatus ad monasterium cucurrerit: nō statim eū abstrahat, sed prius probet quòd & seruus est, & pro furto & vita mala, & peccatis atrocibus timuit, & fugit. Si hæc vera sunt, reddatur seru⁹ domino suo cū rebus subreptis, si etiam ipse in monasterio fuerit, dominus autem eum recipiēs fidem ei præstet, quòd eū nullo malo propter hoc quòd iam peccauit, affecturus sit. Quòd si nullo delicto seruū suppositū esse dominus probare potuerit, & ipse seruus ex castitate morū suorū bona te-

stimoniam habeat:& si nondum triennium præterierit, tamen maneat in eodem venerabili monasterio: triennio autem semel transacto, & inter monachos seruo domino connumerato nulla licentia sit postea domino qualēcunque molestia ei inferre, siue re vera famulus sit, siue ingenuus: sed omnimodò solitariae vitae permaneat, & si peccatū ab eo in priore vita admissum sit. Ea autē quæ furto surrepta sunt, proculdubio, si inueniantur, domino reddi oportet. ¶ Si autem seruitutē effugiens venerit quis ad monasterium: postea autem reliquerit venerabilem locū, & in aliam vitam figuram transierit: liceat domino suo extrahere eum probati quod seruus est, & seruum eum habere.

*S. cogitandum eo.
sit.*

*Monachi in monasterijs existentes cuius vitae
conuersationis esse debeant.*

¶ I N omnibus autē monasterijs siue paucos siue cōplures monachos habeat, nulla licentia monachis sit separatim conuersandi, nec vnusquisque monachus suū proprium cubiculum habeat, sed communiter ad excolendum dominum, & congregentur, & in communi loco dormiant singulis quidem in culcitris, suis, huiusmodi videlicet stratis iacentibus, omnibus autem in vna domo dormientibus. Quod si tantus sit monachorum numerus, vt vna domus eis non sufficiat: tunc & in duabus plu-

bus pluribŭsve habitationibus dormiāt:
non autem separatim per se, sed in com-
muni loco, sicut iam prædiximus: nisi for-
tè quidem ex his tales sint, qui iustè de-
beant segregari ab illa multitudine mo-
nachorum, quos summę vitę constitutos
græci anachoretas, & hesicastes dicunt.

*Monachus vestitus si à monasterio discedat, res
per eum in monasteriũ delata, quas ita sunt monasterio.*

¶ **SI QVIS** monasterio se consecra-
uit, & postquam religiosam vestem vesti-
ret, à monasterio recesserit: omnia bona
prius quę in monasterium introduxit, ad
ipsum monasterium pertineant. Idem est
ex alia constitutione, & si non introdu-
xerit: omnes enim res eius dominij mo-
nasterij sint.

*§. si quis autẽ fortẽ
eod. titu.*

*Vxorati si religiosi fiant, liberis portionem legiti-
mam relinquunt: alias vt falcidiam liberi consequan-
tur agere poterunt, etiam patre & matre monachis
factis.*

¶ **SI VIR** vel mulier liberos habēs
ad solitariam vitam peruenerit: siquidem
iam donauerit filio suo vel filiæ suæ tan-
tũ, quantum lex Falcidia facit, siue oc-
casione propter nuptias donationis, quàm
proprio filio suo dedit, siue dotis, tanquã
pro filia sua præstitit. Si igitur habuerit
legis Falcidiæ quantitatem, cætera bona
eius omni inquietudine liberentur, siue

*§. Illud quoq; de-
cernimus. eod. tit.*

pater sit siue mater, qui quæ vè in monasteriũ introierit, vt in reliquis rebus eorum nullam habeant liberi communio. nem: vtpote cum lege Falcidia satis eia etũ sit. ¶ Quodd si nihil eis vel minus Falcidia pater vel mater præstiterit: tunc etiam monacho facto patre vel consecrata matre libera facultas filijs sit in tota Falcidia: vel quod eidem est, à monasterio vindicare. Inter virum autẽ & vxorem talis conseruatio teneatur, vt siue maritus, siue vxor intrauerit monasteriũ hoc consequatur laica persona, quod ex casu mortis ei competit secundum dotalem actionum tenorem.

Monachus deferens monasterium quibus subiatur panis.

§. si verò relinquit monasteriũ. eo. tit.

¶ SI QVIS introierit monasteriũ, & postquã religiosa indutus est velt recesserit, & militauerit, vel simpliciter laicus factus fuerit: expolietur cingulo militari, & vita libera non potiatursed officio præsidis prouinciæ seruire cogatur. Substantia autem eius in monasterio maneat.

Monachus transiens ad aliud monasterium præter quàm quo in monachorum numerum assumptus sit, non recipiatur. substantia eius priori monasterio quaesita.

§. si verò relinquit ead. tit.

¶ SI QVIS in monasterio consecratus fue-

tus fuerit, posteaque in aliud monasteriū
transire maluerit, subitātia quidem eius
à priore monasterio vendicetur: aliorum
autē monasteriorū primates prohibeāt
eum transire, vt in alio monasterio non
recipiat. & de hoc curare debent non
solum religiosissimi episcopi, sed etiam
reuerendissimi archimandritæ.

*Monacho clerico neque vxorem ducere, neque con-
cubinam habere fas esse.*

¶ SI QVIS monachus constitutus *s. si quis autē mo-
nasticam. eod. tit.*
clericatus honorē acceperit: nullam ha-
beat facultatem vxorem ducendi, quan-
uis eius gradus sit, cuius clericus nō pro-
hibetur vxorem habere: qualis est gra-
dus cantorū & lectorū. Non solum
autem ducere vxorem prohibetur, sed
etiam concubinam habere. Si quis autem
monachus ante cōstitutus clericatus oc-
cassione vel duxerit vxorem, vel concu-
binam habuerit: ei ciatur de clero, &
sit priuatus, & ad nullam militiam vel
professionem aliam audeat venire: ni-
si fortē velit in antefatas poenas inci-
dere.

*Eum in abbatem episcopus eligat: cuius facta &
vita sanctimoniam & doctrina scientiam nulla
prior. tati ratione habita, comprobant.*

b iiij

*§. Ordinatione ve-
rè abbatum. eo. ti.*

¶ PRIM I monachi creatio nõ se-
cundum ordinem fiat temporis: neq; qui
tempore prior est, primi loci creationem
sibi præsumat: nec qui secundus fortè vel
tertius est, sed qui & vitæ castitate, & di-
uinarum humanarumque scientia, & ani-
mi grauitate præcellit, is habeat loci prio-
ris honorem: idque procedere debet se-
cundum electionem atque iudicium reli-
giosæ episcopi. ¶ Quæ autem diximus &
in prioribus & in istis constitutionibus
de clericis vel monachis vel monasterijs,
ea non solum de masculis, sed & de femi-
nis seu monialibus intelligere debemus.

TITVLVS VII.

De episcopis & clericis.

*Episcopus vnde assumendus, & quæ requirantur in
episcopo consecrâdo, & quo loco consecratio fieri debeat.*

*Idem in authen-
quo mod. oport. epi-
scop. & c. §. sancti-
mus. col. j.*

HÆC CONSTITV-
tio de cõsecratione episcopo-
rum in primo capite loquitur
cuius progressus talis est. De-
bet enim prius disceptari de vita episco-
pi, vtrum bona sit, an reprehensibilis: &
vtrū bonis testimonijs muniatur, an mæ-
Sed si officialis cõditionis sit vel curialis
prohibeatur episcopus fieri: nisi fortè à
tenera ætate in monasterio fuerit: eò mo-
do liberatus est prædictis conditionibus:
ita tamen

ita tamen vt quartam partem substantiæ
suar curiæ præstet secundum legis obser-
uantiam. ¶ Sed neque laico statim ad epi-
scopatum ascendere liceat: neq; clerica-
tus honorem simulatum habuisse sufficit.

¶ Oportet aut̃ eū qui episcopus sit, neq;
vxorē habere, neq; cōcubinā neq; filios,
neq; nepotes siue legitimos, siue legibus
incognitos. Et si quis cōtra hoc fecerit,
& is qui factus est, & is qui eū fecit, episco-
patus spoliā honore: nec liceat pecuniæ
datione episcopum fieri. Esse autem opor-
tet eū qui episcopus sit, vel monachū vel
clericum: ita tamen vt non minus sex mē-
sibus appareat eum in clericali fuisse.

¶ Legere autem debet sanctos canones:
eōq; tempore quo consecratur, consulet
eum is qui consecrat: si possit facere atq;
custodire omnia quæ diuini præcipiūt ca-
nones: & si quidē denegauerit se posse cu-
stodire, non cōsecratur. Sin autē pollicitus
fuerit obseruaturū se quantū homini pos-
sibile est sancta canonū præcepta: tunc is
qui cōsecrat, eum admonere atq; prædica-
re ei debet: quod si non obseruauerit ca-
nones sanctos, idē alienus erit, & religio-
sis episcopis non cōnumerabitur. Nam ca-
nones patrum vim legū habere oportet.
Sin autē aliquis pecuniā dederit, eodēq;
modo creatus episcopus fuerit: non solū
ipse, sed etiam qui consecrauit eum inter
episcopos non erit: sed pecuniæ lres da-

ta cōsecrationis causa sacrosanctæ ecclē-
 siæ addicatur, siue episcopus sit, siue de-
 ricus est, qui dedit. Is autem qui accepit,
 non solum res amittat, sed etiā gradum
 atq; honorem dignitatis vel clericatus.
 similiter autem & si laicus sit, qui pecu-
 niam vel res accepit, & ipsas amittat, & a-
 lium tantum quantum accepit pœne no-
 mine sanctę ecclēsię præstare compelle-
 tur. Sed & si magistratum gerat in ma-
 gistratu esse desinat, & exilio irreuocabili
 condemnabitur. ¶ Si autem aliquis pre-
 byter vel diaconus constitutus pecunia
 data ad episcopatus apicem peruenit
 non solum episcopus esse desinat, & sa-
 cramentum priorū gradum presbyteri vici-
 con amittat. ¶ Consecratio autem epi-
 scopi fiat ante omnem populum christia-
 nitatis, vt sit facultas vnicuiq; si vult cō-
 tradicere. Et si quidem ante consecra-
 tionem facta fuerit cōtradictio, non prius
 cōsecretur episcopus, nisi disceptatio de
 cōtradictione facta sit, & vndiq; appa-
 rat innoxius is, qui ad episcopatū vocatus.
 Sin autem ante disceptationem ad epi-
 scopatū peruenerit: amittat honorem, non
 solum ipse, sed etiam is qui eum creauit.
 Quodd si is qui contradixit calumniose
 probatus fuerit, vel contradictioni radi-
 ciū deseruerit, & non peregerit calum-
 niam, prohibeatur sacra communione in omni
 vita sua ab eo, qui cōsecrauit episcopum.

Episcopi

*Episcopi suis in ecclesijs morentur: nec eas quidem
relinquere debent, nisi principis iussione: hocque non
amplius anno.*

¶ N E M O religiosus episcopus extra suā ecclesiam degat ultra annale spatium: nisi fortè per imperialem iussione fuerit factum. Patriarchæ autem eos cogere debent, se in suis ecclesijs continere, & in longas peregrinationes non ire, nisi iussu principis. Sin autem sine iussione principis ultra annum episcopus extra ecclesiam fuerit: tunc religiosus Patriarcha legitimis cum preconijis euocet id est, custodiens sacrorum canonum obsequiantiam. Sin autem non obtemperauerit is, qui vocatus est, sed in eadem absentia perseverauerit: tunc repellat eum ab episcoporum numero, & alterum pro eo substituat. Sin autem is qui in absentia est, metropolitanus non fuerit, sed cuiusdam municipij episcopus: tunc ea quæ diximus à Patriarcha fieri oportere, metropolitanus faciat.

*Episcopo litigandi causa peregrinari non licere, ut
qui non per se sed per procuratores litigare debeat.*

¶ Q V O D si litigandi causa peregrinari voluerit episcopus, licentia ei non concedatur. Litigare enim episcopi non per semetipsos, sed per suos clericos debent, siue apocrisarios, siue oconomos, & supplicare principi debent: & impetrabunt ea quæ fieri desiderant.

S. & illud etiā definitimus. eod.

S. si verò non eo. s.

*Episcopi & archiepiscopi ad principē accedere non
nisi cum comendatitij's metropolitani literis debeant.*

*§. si verò non eod.
titulo.*

¶ **N E M O** vnquā episcopus in Constantinopolitanam ciuitatem veniat, nisi literis acceptis à metropolitano suo ad Imperatorem, quas diuini canones commendatitias appellant, quibus declaratur necessariā esse protectionem episcopi. Sinautem metropolitani sint, qui peruenire in metropolitanam ciuitatem maluerint, literas accipiant à patriarcha regionis suæ venientes: aliās non audeant intrare ad Imperatorē per semetipsos: sed prius ad patriarchā veniant, vel apocrisarios regionis ex qua sunt: & ipsi committent causas propter quas veniunt. liceat enim episcopis per referendarios magnæ ecclesiæ vel apocrisarios patriarcharum referre Imperatori, & sic impetrare responsum.

*Episcopus clericos non faciat: nisi de alimentis
eis provideat.*

¶ **N V L L I S** quidē episcopis liceat clericos destinare: nisi quoque ut ijs alimenta præstentur, curent. Nèpè duorum alterum faciāt oportet: aut clericos non faciant: aut si fecerint, vnde viuere possint tribuant.

*Clericus ordinandus boni sit testimonij bonæq;
literaturæ: concurrentibus itidem nonnullis, quæ in
episcopi ordinatione statuta sunt.*

Nemo

¶ NEMO clericus fiat, nisi is qui bonum testimonium habet, & literatus est. *§. Hæc aut de Deo amabilibus. eo. tit.*
 Qui enim literas nescit, clericus esse non potest. Doceant autem presbyteri & diaconi sacras orationes & ecclesiasticas canones, quos scilicet consecrari oportet & sine reprehensione, siue iusta contradictione, & sine pecuniarum donatione liberatos tam officiali quam curiali sorte conditione: nisi fortè secundum observationem quam in primo capite præsentis constitutionis exposuimus.

Clerico minoris ecclesiæ ad maiorem patrocinio ascendere non licere.

¶ NON liceat in minoribus ecclesiis clericatus honorem suscipientibus, potestatem in maiorem ecclesiam per patrocinium quorundam transire: sed si quidem tale aliquid factum fuerit, irritum sit & nullius momenti. *Idè in auth. vt determi sit cler. numer. §. illud quoque adijciendum. col. j.*

Bigamum, neque diaconum, neque presbyterum fieri debere.

¶ QVI duas nuptias contraxerit, diaconus vel presbyter fieri prohibetur. sed & si mulierem disunctam à marito suo, quem ipsa reliquit, uxorem quispiam habuerit, neque diaconus, neque presbyter fieri potest. idem est si concubinam habeat: quippè tales homines in castitate vivere decet. Ille autè qui habet, vel qui *d. §. hæc aut. versi. neque aut secundas. eod. tit.*

Nemo

habuit vxorem castam, & ipsa ab ipso virgine suscepta est separata: presbyter vel diaconus fieri non prohibetur. Si quis autem presbyter vel diaconus vel subdiaconus vxorem duxerit, vel concubinam habuerit, siue clam, siue palam, siue sub aliqua figura cadat clericatus honore, & sit priuatus & laicus. Ea quæ diximus in clericis teneant etiam in diaconis.

Ordinanda in diaconissam cuius ætatis & qualis esse debeat: & ordinata si nubat, quibus panis subiaceat.

S. quanta igitur. eod. tit.

¶ **DIACONISSAM** autē creatiōis constitutio præcepit, si quinquaginta annorum ætatem habeat: ita tamen ut virgo sit, vel vnum tantum modò haberit maritum. Si autem mulier propter aliquam necessitatem minor quinquaginta annis diaconissa facta fuerit, nō liceat alibi degere quàm in asceterijs sanctimonialium mulierum, vbi neque mares conuersantur, neque viuere liceat ei quomodo velit. Nulla autem facultas diaconissis tributa est habere quosdam veluti fratres vel cognatos, vel quos dicere solent ægyptos, id est dilectos. nam diaconissæ vel per se habitare debent, vel nullum alium admittere secum, nisi re vera fratrem. Si autem aliqua suspicio sit quasi simulatus super eum eidem gerunt vel ab initio non consecratur: aut si consecrata fuerit,

ta fuerit, amittat honorem. Poenas autē cum corruptore patiat, quas rectæ constitutiones aduersus corruptorē definiūt. Eo autē tēpore quo diaconissæ cōsecrantur, admonendæ sunt, quod si postea nupserint, vel aliam vitam elegerint, gladio ultore feriantur, & facultates eorum monasterijs adijciantur. Is autem qui corrumpit eam, quidē eodem supplicio puniatur: bona autē eius fisci iuribus vendicentur.

Clericus adeptum relinquens ordinem qua pena plectendus sit.

¶ **S I V E** lector, siue subdiaconus, siue *S. Semel autem. eo. titul.* diaconus, siue presbyter clericatus honorem contēpserit, & in aliam vitam transierit: duorum alterum, vel curiali conditioni cū suis facultatibus subijciatur, vel si plures curiales ciuitas habeat, siue ipse vilior sit, ad officialē cōditionē trahatur.

Clericorum numerus si determinatus non sit, iuxta ecclesiarum redditum moderetur.

¶ **N V L L V S** episcopus multitudinē *S. sed neque effus. eod. titu.* faciat clericorū: debet enim secundū redditum ecclesiarū numerus clericorū moderari. & si quidē is, qui sacrosanctam ecclesiā statuit, ab initio clericorū numerū qui debent in eadem ecclesia consecrari, definiuit, ille numerus custodiatur: si autem numerus non præfinitus est, non per amicitiam nec per gratiam ordinandi, sed secundum facultates sacrosanctæ ecclesiæ moderādus numerus

NOVELLARVM

erit cura & solitudine patriarcharum, metropolitanorum, & aliorum episcoporum. liceat autem vnicuique siue priuatus siue clericus sit inspicienti ea quæ diximus ab aliquo contempta, ad Imperatorem referre.

TITVLVS VIII.

De non alienandis aut permutandis rebus ad venerabiles locos pertinentibus.

Venerabilium locorum res immobiles alienationi adfectas non esse regulare. Pæne autem quibus subiacent emptores, æconomi, tabelliones instrumenta consentes & magistratus qui instrumenta auctorarum, huiusmodi scripta sunt.

In authen. de non alien. aut permut. reb. eccles. §. hæc ergo nos. col. j. ad hoc l. iubemus. quæ fuit imperat. Leonis & Anthemij C. de sacrosanct. eccles.

NULLIS sub Romana ditione constitutis ecclesijs vel xenodochijs, vel ptoctrophijs, vel nosocomijs, vel orphanotrophijs, vel gerontocomijs, vel brepnotrophijs, vel monasterijs tam monachorum, quam sanctimonialium archimandritam habentibus vel archimandritissam liceat alienare rem immobilem, siue domum siue agros siue ortum siue mancipium rusticum vel pænes ciuiles, neque creditoribus speciali vel generali hypothecæ titulo obligare. Alienationis autem verbum continet venditionem

tionē, donationē, pmutationē & emphy-
 teuseos perpetuū cōtractū. sed oēs omni
 nō sacerdotes hac alienatione abstineāt
 pœnas timentes, quas Leonina constitu-
 tio comminatur: vt is qui cōparauerit, rē
 loco venerabili reddat eam ei, cuius an-
 teā fuerat, scilcet cum fructibus alijsque
 emolumentis, quæ in medio tempore fa-
 cta sunt. œconomum autem ecclesiæ præ-
 stare oportet omne lucrum, quod ex hu-
 iusmodi prohibita alienatione senserit,
 vel ecclesiæ dānum affecerit: ita vt in po-
 sterū œconomus non sit. non solū aut ip-
 se, sed etiam successores eius teneantur,
 siue ipse œconomus alienauerit, siue re-
 cipiens alienantē episcopum nō prohibu-
 erit, & multò magis si consenserit. ¶ Ta-
 belliones autē qui talia interdīcta instru-
 menta conscripserint, perpetuo exilo tra-
 di oportet. ¶ Magistratus autem qui ea-
 dem instrumēta admiserūt, vel officiales
 qui operā dederūt vt monumētis intimē-
 tur & donatiōes vel alienatiōes actis in-
 terueniētib⁹ cōfirmētur nō solū magistra-
 tus sed etiam dignitate & facultatibus
 suis cadant. ¶ Remittit autem constitu-
 tio ea quæ in præterito tēpore acta sunt:
 expedit autem quosdam cōtractus quos
 in sequētibus exponit capitulis, per quos
 ecclesiarum immobiles res alienari pos-
 sunt. ¶ Xenodochium, id est, locus vene-
 rabilis, in quo peregrini suscipiuntur.

¶ Procotrophium, id est locus venerabilis, in quo pauperes & infirmi homines pascuntur. ¶ Nosocomium, id est locus venerabilis, in quo ægroti homines curantur. ¶ Orphanotrophium, id est locus venerabilis, in quo parentibus orbatii pueri pascuntur. ¶ Gerontocomium, id est locus venerabilis, in quo pauperes & propter senectutem solâ infirmi homines curantur. ¶ Brephotrophium, id est locus venerabilis, in quo infantes aluntur.

Principi cum ecclesia permutare lucere pro remissione meliori vel equali.

§. finimus. eo. tit.

¶ SI princeps voluerit rem immobilē sancto loco præstare, & accipere ab eo aliam immobilē rem, & eodem modo per mutationem contrahere, liceat hoc iuxta re ei, diuina pragmatica sanctione promulgata ab eo.

Res ecclesiæ & venerabilium locorum in emphyteusim dari possunt etiam in personas accipientes filios & nepotis.

§. emphyteusim. cod. titu.

¶ EMPHYTEVSEOS contraclus sub hac forma factus cōstituat locus ut viuo quidē eo cū quo cōtrahit maneat omnimodō emphyteusis, mortuo autē eo ad heredes eius trāsmittatur: si fortē illi sint siue masculi, siue fœminæ: aut si nepotes sint siue neptes: aut si vxor sit vel maritus: nisi specialiter mariti vel vxoris nomen expressum fuerit. Alioquin ad aliam personam emphyteuseos contractus nō transeat,

transeat, sed vsque ad vitam contrahen-
tium extendatur, nisi filios vel nepotes,
vel filias vel neptes habeant. Procede-
re autem emphyteusis debet prius requi-
sitione cum omni veritate atque subtili-
tate habita in redditu eò quòd ad id tem-
pus fuerat, in quo ad sacrosanctam eccle-
siam peruenisset eiusq; redditus sextam
portionem remittant ei qui emphyteu-
sis contrahit. ¶ Si autem diminutus fue-
rit ex aliquo casu fructus prædij duorum
alterum fiat, vel sub eodem redditu,
qui tunc inuenitur sine vlla diminutio-
ne is qui contrahit accipiat prædium,
vel ad contractum omninò non acce-
dat. melius enim est locare magis præ-
dia sanctorum locorum, quàm sub hu-
ius diminutionibus contractum emphy-
teuseos facere.

*Prædium pretiosum si in emphyteusi concedatur:
nō fructuum quantitate metiatur: sed talis cōstitua-
tur pensio quæ xx. an. sorti prædij æquiparetur.*

¶ SI autem ecclesiastici prædij emphy-
teusis contrahatur pretiosissimi quidem,
sed tñ vilissimū redditū habētis nō opor-
tet emphyteuseos contractus ad fructuū
quātitatē metiri, sed estimatio reddit⁹
pastij fiat, & inspicatur reddit⁹ qui p vi-
ginti ānos cōparari pōt ex pretio pastij,
& tātū redditū dare se paciscat is, q em-
phyteuseos cōtrahit: ita tñvt etiā in hoc

*§. Sin verò alicu-
ius ecclesiastici. co-
titul.*

casu non in perpetuum cōtractus exten-
datur, sed secundum obseruationē quam
supra diximus.

*Emphyteota canonem biennio non soluuntur
à iure suo: cogiturque rem cum pensione debita re-
dere: damnum si quod datum sit, pensare nulla huius
ta ratione emponematum.*

*§. Scire autem em-
phyteuscos. eod.*

¶ Sciāt autem ij qui emphyteuscos cō-
traxerūt, quòd si placitus redditus ab eis
non datur: licentia libera præstatur san-
ctorum locorū administratoribus & præ-
dia abstrahere, & nihil emponematū no-
mine præstare. Emponemata autem di-
cimus ea quę labore cōtrahentis in agro
meliorata sunt. ¶ Si autem deteriorem
agrū fecerit, cogatur de suo sumptu dare
& restituere pristinam prædij faciem: &
hoc subditi debent non solum ipse, sed sa-
tiam heredes eius vel successores vel bo-
norum possiores, & bona eius: ita tamen
vt debitum quoq; redditū sine aliqua di-
latione reddere compellentur.

*Res immobiles ecclesiarum & si alienationi non
subiaceāt: in emphyteusim tamē dari possunt: huius
secundum formam hoc loco descriptam.*

*§. Quod autem di-
ctum est. eod. tit.*

¶ I D autem q de prohibitione aliena-
tionis diximus, obtineat non solum in in-
tegris domib; vel proactijs, vel agris, vel
ortis: sed etiam in ijs quę omnino diru-
ta vel deserta & in arca posita sunt: quā-
uis enim nullū ædificiū nullā materiam
habeant, & tamen ea alienare prohibitū
est, nisi

est, nisi fortè emphyteusis ad tēpus secun-
dū ante factā diuisionē in tres personas
fuerit facta. ¶ Ne autem aliqua circūscri-
ptio fiat, iubet constitutio duos primates
mechanicorū vel architectorū in ciuita-
te Constantinopolitanavnā cum religiosis
œconomis & quinq; reuerēdissimis pres-
byteris & duobus diaconis presente & ip-
so beatissimo archiepiscopo, vel in prouin-
cijs duo nobiles mechanicæ vel archite-
ctæ, vel vnus, si vnū tantū habeat ciuitas,
peruenire oportet ad locū, & diuinis an-
te positis scripturis definiri ab eis de ar-
chitectis quātū debeat super eodem loco
dirupto sacrosanctæ præsentari ecclesiæ
ab eo qui ad emphyteuseos cōtractū pce-
dere voluit, & sub his pactiōibus & in-
strumēta emphyteuseos cōponātur: & is
qui cōtraxit emphyteusim ædificet, & ma-
terijs vtatur, si qualdā materias diruptas
habeat locus, & trāsmittatur contractus
duobus successoribus suis secūdū prædi-
ctā obseruationē, posteaq; prædiū redeat
ad sacrosanctā ecclesiā vel ad aliū vene-
rabilē locum, qui sub titulo emphyteusis
rem immobilē dederit. Nā & illā pactio-
nē, imò magis callidā machinationē reiici-
endā esse cōstitutio iubet, id est, si pactū
fuerit cū œconomo & religioso episcopo
& alijs personis quas enumerauimus, is
qui emphyteusim cōtraxit, vt etiā tribus
personis defunctis: nihilominus deinceps

successoribus liceat emphyteuseos titulo res immobiles ab ecclesia capere, & alijs personis anteponi. talē em̄ cōventionē vt pote callidā factā cōstitutio reprobauit.

Vsusfructus rei ecclesiastica cōcedi potest, hoc alio vt vsufructu finito res ad ecclesiam redeat.

§. si quis autem voluerit accipere. eod. titol.

¶ **SINAVTEM** voluerit aliquis rem immobilem ecclesiasticā vel emphyteuticam vtendi fruendi causā accipere, eo modo fiat contractus, quo diui Leonis cōstitutio statuit. Oportet enim fructuarium diuitem constitutum esse, & rerum immobilium & eum aliam rem iure domini dare sacrosanctę ecclesię vel alij loco venerabili, à quo vsufructum accepit: ita tamē vt res immobiles: quas ipse pro vsufructu præstat non minorem redditū habeant, quā sit vsufructus rei immobilis ad sacrosanctam ecclesiam, & alia venerabilia loca pertinentis: ita tamē itil- la res omnimodō, quam vtendi fruendi causā accipit, vel mortuo eo ad sanctum redeat locum, vel adhuc viuo eo, si fortē vsque ad certum tempus vsufructus ei relictus est. Impleto enim tempore necesse est vsufructum extingui. Nulla autem licentia sit in tantū tēpus protelare, vt etiam post mortē fructuarij res immobiles ad sanctum locū non redeant. Nam modis omnibus defuncto fructuario ple- no iure fundus ad ecclesiā redire debet: ita ta-

ita tamen vt etiam illa res, quam de suo patrimonio ab initio fructuarius loco sancto dedit, maneat firmiter nulla machinatione abstrahenda.

Emptor rei ecclesiastica qui contra iura mercatus est, rem cum fructibus restituere cogitur. Donatarius rei idem cum fructibus & rei æstimatione restituit: suis tamen actionibus in æconomis saluis.

¶ SI QVIS contra saluberrima *S. quia verò Leo-*
monita præsentis constitutionis rem *nis. eod. titu.*
immobilem venerabilis loci comparaue-
rit: primum quidem rei æstimationem
amittat, & rem quam illicite comparauit,
restituatur cum omnibus emolumentis
eius, quæ in medio tempore facta sunt. &
omnia lucro ecclesiæ vel alterius loci ve-
nerabilis cedant, & nullam habeat ipse
contra ecclesiam actionem: sed tantum
aduersus æconomos & alias vendito-
rum personas ex empto iudicio moueat.
Nam venditorum patrimonia emptori
subiecta esse æquum est. Hoc si ven-
ditio contra præsentem legem rei im-
mobilis ad venerabilem locum perti-
nentis contracta sit. Alioquin si dona-
tio facta fuerit: tunc is qui liberalita-
tem accepit interdictam non solum ip-
sam rem cum fructibus suis & cau-
sis venerabili loco restituatur, sed et-
iam aliud quantum accepit pænæ

nomine præstet sanctissimo loco, cuius res donata fuerit, ab his qui res eius administrant.

Permutantes cum ecclesia omnes præter prius, nedum rem quam acceperunt, restitunt: sed etiam re, quam dederunt, priuantur.

§. si autem permutatio. eod. tit.

¶ **SINAVTEM** titulo permutationis re loci venerabilis capiat aliquis, tunc & rem quam accepit, reddat, & quia ipse dedit, amittat. actione eius scilicet aduersus personas & patrimonia eorum conseruanda, qui cum eo contraxerint, excepto videlicet principe, cui secundum præfatam supra diuisionem in permutationem facere rerum immobilium cum sacrosanctis locis permissum est.

Creditor ecclesie qui non contentus hypotheca generalis speciale pignus accepit: rem quam dedit cum usuris perdit, & pignus quod accepit restituit.

§. si autem creditor in pignore. eod. tit.

¶ **SINAVTEM** pignus creditor ad corporalem detentionem acceperit, & res immobilis sit, quæ pertinet ad ecclesiam, vel ad alios locos venerabiles veluti domus, vel proastium, vel ager, vel ortus, vel panes ciuiles, vel mancipia rustica. Nam ea quoque, veluti membra rerum immobilium sunt. ¶ Si quis igitur horum aliquid pignoris nomine corporaliter acceperit: prius quidem neque sortem quam dedit, neque usuras quas forte stipulatus est, exigat: deinde etiam ipsam rem cum suis emolumentis venerabili loco restituat.

tuat. Sed in hoc casu aduersus œconomosvel alios administratores venerabilium locorum actionibus creditori cōpetentibus. Omnia enim quæ diximus etiam in mulierum monastrijs vel assistrijs obtinere oportet. ¶ Si quando necessaria causa inexcusabilis immineat, vt mutuum pecuniam accipiat venerabilis locus, liceat œconomis etiam res immobiliæ obligare pignoris iure, ita tamen vt corporaliter creditoribus non tradatur.

Rem in emphyteusim perpetuam ab ecclesia qui accipit: ab emphyteusi cadit: & quod dedit nō repetit: & ad canonis præstationem ac si emphyteusis valeret, tenetur.

¶ **S I Q V I S** emphyteuseos cōtractum in ecclesiastica vel alterius venerabilis loci cōtraxerit in perpetuum: prius quidem id quod actum est pro infesto habeatur: deinde tantum eum in vno quoque anno venerabili loco perpetuū præstare oportet, quantū præstitisset, si ab initio legitima emphyteuseos esset nulla remanente apud eum ex his quæ frustra ei occasiōe emphyteuseos præstita sunt. res enim ipsas cum suis fructibus omni modò restituere debet. Tabelliones autem si cōtra legem emphyteuseos instrumenta receperint: irreuocabili puniatur exilio, vt nunquam redeant, nec diuina sanctio promulgata fuerit. ¶ Nam nec

S. si verò in perpetuam. eod. tit.

magistratus audire super talia instrumēta, vel dictare, vel facta amittere, & in publicis munimentis inferere, vel confirmare debet. nam si aliquid tale deliquerint, non solum honore, sed etiam dignitate & patrimonio cadant.

Pœna qua puniuntur qui res mobiles Deo dicant, distrabunt. Item & qui capiunt, siue mobiles siue immobiles.

Eod. §. Si verd in perpetuum. vers. siuem pœnis.

¶ **¶ E I S D E M** pœnis coerceri oportet eos, qui sancta vasa siue sancta dona contra legē, siue pignorauerint, vel distraxerint vel cōflauerint, vel quocunq; modo alienauerint excepta videlicet captiuorum redemptione eādē obseruatiā iubet constitutio teneri & in alienatione parū ciuiliū. ¶ Nemini liceat per pragmaticā sanctionem aliquid eorum capere, quę sanctis ecclesijs, alijsq; venerabilibus locis competunt, siue immobiles sint, vel mobiles, quę alienari non possint.

Quæstoris qui iuri communi contrarias expedit litteras pœna.

Idem §. quia verd verisimile.

¶ **¶ S I N A V T E M** quæstor magnificus tale rescriptum dictauerit, vel ceteri magistratus intimationem pragmatice formę receperint, vnusquisque quinquaginta librarum auri pœna multetur.

Pœna

Pœna quibus adfecti sunt episcopi. qui rerum ecclesie alienari prohibitarum alienationi ad sentiunt.

¶ SIN AVTEM religiosi episcopi tales pragmaticas sanctiones contempserint: non sine periculo se contempsisse cognoscant. Nam si receperint eas episcopatus honorem se amissuros non dubitent. ea autem locari vel emphytheuseos titulo dari oportet sola, quæ administratorum arbitratu videantur tali aliquo indigere.

Idem §. quia verò &c.

Qui re scripti virtute res ecclesie titulo aut locationis aut emphytheuseos habere præsumit: sacrilegij pœna irretitus est.

¶ SI QVIS in potentatu constitutus diuinam pragmaticam sanctionem impetrauerit, cogentem œconomum vel alios administratores veneralium locorum ea quæ alijs neque locata neque emphytheuseos titulo data sunt, sibi locari, vel emphytheuseos nomine dari pœna sacrilegij teneatur.

Idem §. quia verò.

Monasteria neque alienanda sunt, neque pignoreranda.

¶ NE MIN I liceat in posterum cuiuscunque monasterij impiam venditionem vel donationem vel permutationem contrahere, vbi & altare collocatum est.

§. quia verò cognominus. cod. tit.

& sacra missa facta, & monachica conuersatio. Sin autem tale aliquid fuerit admissum, & id quod factum est pro infecto labatur, & is qui accepit prædium amittat, & is qui distraxerit, & rem & pretiū reddat sacrosanctæ ecclesiæ & venerabilibus monasterijs & his quorum cura erit (ubi alienatum contra legem) monasterium rursus in pristinum statum reducere. ¶ Nulli autem liceat vel titulo pignorum, vel hypothecarum sacrosanctum obligare monasterium. nam & si tale aliquid admissum fuerit refutari oportet: ne iterum in sanctissimo monasterio sancta procedat missa.

Agrum sterilem qui ecclesia aut donat, aut vendit, nihil agit.

§. sicut autem damnosus. cod. vat.

¶ SI QVIS sterilem agrum cumque venerabili loco donauerit vel vendiderit, contractus nullius erit momenti. Nam & donatione & quauis alienatione recisa cogatur donator & venditor rem suam recipere quam calliditate vel fraude videtur dedisse, ut exoneraret suum proprium patrimonium. ¶ Oeconomus autem vel quicumque alius administrator venerabilis loci omne damnum, quod ex hoc illicito actu contigerit, refarciet ei, qui cum eo contraxit, secundum ea quæ supra diximus. ¶ Liceat autem unicuique ex populo si viderit, præcepta impositæ constitutionis

stitutionis neglecta ad Imperatorem re-
ferre, & calumniatoris notam euadere.
¶ Omnibus autē permissum est vbiq; ma-
gistratus gerentib⁹ siue minorē siue maio-
rem potestatem habeant, omnia præsen-
tis constitutionis custodire.

TITVLVS IX.

*De magistratibus sine pecunia
creandis, & de mandatis princi-
pū, & officio rectoris prouinciæ.*

Magistratus sine pecunia creandos esse, & quare.

QUONIAM magistratus sine pecunia creādos decernimus. *Idem in autē. v. iudi. sine quoq. ius frag. si. s. hec autē omnia. col. ij.*
vt neq; impunē aliquid detur
neque sine punitione à subie-
ctis aliquid exigatur.

*Iudicibus per prouincias loci seruatores seu vica-
rios mittere non licere.*

¶ QUONIAM magistratus ciuilis vel *Idem in s. nulli quoq. eod.*
militans municipijs eius prouinciæ cui
pest vicarios suos audeat admittere: sed
si quis tale quid fecerit, magistratus ho-
nore cadat: omnes priuatos homines sub
iectos esse cōstitutio iubet omnibus pro-
uinciarum præsidibus tam in pecuniarijs
quàm in ciuilibus causis, & vbi ij qui à
Constantinopolitana ciuitate descende.

runt cuiuscunq; iudicis calculos, vel iussiones habeant, subiecti sint prouinciarū præsidiibus: vt non audeant sportularum nomine aliquid exigere supra modolacris cōstitutionibus statutum. hoc enim si contēpserit, præsēs de sua substātia rescire cogatur dāna prouincialibus. Liceat autem eis & de his referre nō solū maiorib⁹ magistratibus, quibus suppositi sunt qui sportulas illicitas exegerunt: sed ipsi Imperatori liceat præsidiibus, si vendiderint eos, qui calculos vel iussiones habent quod iniustē vel violeter versati fuerint refrenare & non timere, neq; dignitatē eorū neq; cingulū quo fortē decorantur.

Magistratus sine præsides quale iuramentū prestare teneantur. Nihil uem accipiat prater id quā quod lex statuit.

*Idē in §. Sic igitur
a nobis. eodem.*

QUO P O R T E T autem vnunquēq; qui magistratū gesturus est, antequā honorem suscipiat, sacramentum dare: & neq; dedit alicui pecuniam, neq; lucrum impium capturus est. Si quis autē aliquid accipiat vltra ea quæ constitutio habuit, in quadruplum hoc reddat. Curam autē agat præsēs prouincię, vt in exactionibus tributorum ea exigere debeat non cum seueritate: nisi fortē contumaces sint, qui tributa debent. Habeat autem circa se assessores æquos & iustos & non indinantes ad lucrum. Quod si quis dederit
aurum

aurum, vt magistratus fiat : postea quàm
in furto conuentus fuerit in ipso magi-
stratu & publicabuntur bona eius, & in
exiliũ mittendus erit, & corporales coer-
tiones patietur. Nam & episcopi & pri-
mates ciuitatum, si viderint iudicem iniu-
stè versari preces Imperatori porrigere
debēt, vt principali indignatione pœnas
præses impius luat.

*Prouinciarum administratores functo officio ma-
neant in provincijs l. diebus rationem reddituri. Si an-
te quàm completi sint l. dies fugientes capiantur: om-
ne quod datum fuit furti actione exigatur præsentē
episcopo & causam ex non scripto examinante.*

¶ P R A E S E S provinciae postquàm *Idē in G. necesse sit. atē.*
desierit esse præses in eadem provincia *eadem.*
quinquaginta dies moram faciat, & publi-
cè appareat: & omnes excipiat actiones.
Quod si antequàm quinquaginta dies præ-
tereant, absconderit se: liceat vnicuique
& tenere eũ in provincia, & omne quod
furatus est, ab eo repetere, præsentē epi-
scopo & rem discernente. Quod si ante
quinquaginta dies fugerit, & comprehē-
sus fuerit siue in Constantinopoli ciuita-
te siue in alia quacunq; regione, reduca-
tur ad eam provinciam, cui præerat: & ea
quæ furatus est in quadruplum restituat.
Hæc autem tota licentia provincialibus
data est, si in furto præsidem arguere ma-
luerint. Nam in alijs causis antedicta

obseruatio cessat.

*Nullus de prouincia præsidis tribunal declinet: ut
qui in omnes ius dicere possit.*

*Idē in §. quod au-
tem. eod.*

¶ N E M O neque in criminali causa, neque in exactione tributorum, neque in populari seditione apud præsidentem prouinciæ conuentus fori præscriptione vitatur. Ut autem in omnibus causis iustitiâ exequi possit præses prouinciæ, milites qui in prouincia sedent subiiciantur. qui si ei non obtēperauerint: annona eorundem militibus prohibeatur, & militiam suā amittant & corporali poena subficiant.

*Præsides iusti ubi mittuntur: seruatores boni vel
similes in prouinciā destinare nemini licere.*

*Idem in §. interdi-
cimus. eodem.*

¶ C V M Q V E in prouincijs præses iusti mittantur, superfluum est latrunculos mittere, & eos quos viccolitas vel eos qui violentias prohibeant, vel apoplitas vocant. Idem eos qui priuatis hominibus arma habere cōcedunt, ne rapines aut cædes faciant. Sed neque magistro militis orientis vel alijs magistratibus licebit latrunculos vel viccolitas vel apoplitas vel alios similes eis in prouincijs mittere. Si autem aliquid tale perpetretur: his qui missi sunt, præsidali potestati supponantur, & vltimum periculum patiantur. postquam hoc ad Imperatorem

to rem fuerit relatum: ij qui miserunt
eos triginta librarum auri pœna coër-
ceantur.

*Magistratus coram quibus sacramentum præ-
stare teneantur.*

¶ **Q**UIS AVTEM quis magistratus
creatur: siquidem in Constantinopoli ci-
uitate in præsentia vel Imperatoris vel
præfecti prætorij & comitis rerum pri-
uatarum & cubicularij sacramentū præ-
stet oportet. Sin autem in prouincia ma-
gistratū accipiat, ante metropolitanum
& primates ciuitatis iurare debet. Iubet
autem constitutio defensores ciuitatum
nihil omninò vel dare nisi vsque ad qua-
draginta solidos, vel accipere nisi publi-
cas annonas, si quæ sunt.

*Idem in S. scriptum
est. eod. tit.*

*Præsides prouinciarum cōsuetudinarias iussiones
ex quocunque iudice veniant, non admittant.*

¶ **C**ONSVETVDINARIAS
iussiones ex quocunque iudicio proce-
dentes prouinciarum præsides non reci-
piant: veluti de publico aquæ ductu, & de
portu, & de itineribus imminuendis, & de
pontibus, & de imaginibus, de numeris,
de ædium excidio vel aliorum publicum
exigere: vtpote in publico loco ædifica-
torum.

Admini tratores prouinciarum prouideant, ne iudices uenientes à principe subditos ledant: præceptaq; contra ius non nisi secunda iussio emanauerit, suscipiant, & omnia principi referant.

¶ LICET autem nulla ratione habere præfides prouinciarum hæc iussionem, nisi diuinam pragmaticam iussionem intromauerit, postea quam iudicauerit, præfidei oportet per suam relationem ipsi. mo principi referre. nam nec diuinam pragmaticam formam tenere eum admittente constitutio permittit. debet autem & in operibus publicis suam diligentiam atque instantiam præses ostendere. nam & patres ciuitatum ædificationes publicas cogere debet, & constituere. omnes autem milites qui in prouincia sedent, imperio præfidis subijci constitutio præcepit. nam & castigare eos delinquentes præfidi licet.

Indices ex æquo & bono causas & audiant & iudicent: breues quidem ex non scripto, ne expensis subditi grauentur. hocque breuius quam fieri poterit: ne negligentia occasione princeps consulatur.

Idem in authc. de iudic. princip. §. oportet igitur. & §. Seq. col. iij.

¶ OPORTET autem præfides causas priuatorum cum æquitate examinare: & uiliores quidem dirimere sine scriptis: & non cedere litigatoribus ultra ea quæ constitutionibus continentur in iudicio expendere. Si autem tales sint litigatores

rigatores sine aliqua expensa causas eorum agnoscere præsidē oportet: sic enim hoc cum omni pietate fiat: nec faciliē in Constantinopolitana ciuitate prouinciales currant. Nam & si concurrerint, cum per magistratus prouinciales non steterit, nullum responsum impetrabunt à principe. Iubet autem constitutio & agentes in rebus & alios quosque qui à Constantinopoli ciuitate iussiones maiorum iudicum impetrant, prohiberi posse prouinciarū præsidēs iniultē conuersari.

Præsides in delinquentes omni cessante priuilegio animaduertere debere, & prouidere ne officiales subditos iniurijs afficiant.

¶ SI QVIS crimine illigatus in iudicio præsidis productus fuerit, & ne aliquid de eo cognoscatur, priuilegio dignitatis vel militiæ vsus fuerit: præses prouinciæ non recipiat eum. qui enim priuilegium ad remouenda crimina prætendit à præside, admitti non debet. apparitores quoque refrenare præsidem oportet. Et si iniuriōsē conuersari voluerint: non permittere. sed & consiliarium & omnes homines suos purissimos habeat vt his tantum contenti sint, quæ eis publicum administrat.

Inducias triginta dierum præsidem cōcedere posse si cautum sit.

§. sed neq. eod. tit.

¶ **PRAESES** provinciae fidem publicam non passim unicuique praestare debet: imò etiam si dederit usque ad triginta dies tantum fides publica valere debet: sed & condemnare eos debet qui intra terminum sanctorum sunt, & exigere eos, ita tamen ut competentem honorem sanctorum terminus obseruet.

Inducia sanctorum neque adulteris, neque virginum raptoribus, neque fisci debitoribus danda sunt.

§. neque autem homicidis. eod. tit.

¶ **TERMINI** sanctorum non pro sunt neque homicidis, neque adulteris, neque raptoribus virginum. Sed & si quis tributa fisco debeat: poterit intra sanctorum terminos ab eo exigere publicum debitum, ut tam oeconomici ecclesiarum quam defensores ad hoc subueniant praesidi, & magis quam debitorem eripiant. nam si quid tale fecerint, de sua substantia tributa fisco reddere compellantur.

Praesidum profectiones provincialibus damnosae esse non debere. ius etenim stipendij contentis sunt.

§. illud tamen te volumus. eod. tit.

¶ **PROFECTIONES** praesidum non oportet damnosae provincialibus esse. Nam nec angarias praesidi, vel apparitori eius facere licet. Omnes enim omnino praesides annonae suis contentos esse

tos esse constitutio iubet.

*Vicarium constituere prouincia præsidi nō licere:
nec angarias prouincialibus militibus exigere oportere.*

¶ **NON LICET** prouinciarum præsidi-
bus in ipsis prouincijs quas ipsi gubernant, vicarios suos cōstituere: sed nec militibus concessum est angarias à prouincialibus petere, vel quæcunque ei detrimenta eis facere: sed & si quid damni prouinciales sentiant, hoc præsides de suo eis resarcire compelletur.

d. §. illud tamen. titul.

Præsides prouincia cum metropolitano de religione cognoscere potest & debet.

¶ **SI QVIS** iussiones portauerit præsidi de regionibus, liceat ei eas contemnere. nam si quid canonicum acciderit, hoc præsides cum metropolitano prouinciæ disponere debet.

§. neque occasione religionum. eod. tit.

Damnatorum bona publicanda non sunt, sed cognatis relinquenda.

¶ **CAPITALI** crimine damnatorum bona non ad lucrum præsidis referri, sed cognatis punitorū reddi oportet.

§. oportet autem eod. tit.

¶ **Iniusta** patrocinia tam prohibere quā contemnere præsides prouinciæ debet.

Præsides eos qui suæ sunt iurisdictionis, vindicare possunt.

§. sed etiam susci-
pientes. eod. tit.

ALIENOS colonos siue capite
censitos nemo suscipere audeat: sed & si
susceperit, statim reddat. alioquin si non
reddiderit, terram desertam propter co-
lonum vel adscriptitiorum absentiam in
sceptoribus eorum irrogari æquum est.
Curare autem etiam præses provincie
debet ne aliquid tale contingat: sed si co-
tingerit, etiam si in aliam provinciam co-
loni vel adscriptitij fugerint: per publicas
litteras reducere eos debet: & hoc non so-
lum in dominicis prædijs obtinebit, sed
etiam in priuatorum possessionibus qua-
rum fortè aliquis curam habet, siue quid
creditores sint, siue quod procuratores.

*Agris alienis qui titulos imposuit bonorum pro-
scriptione mulctetur.*

§. titulos autē im-
ponere. eod. tit.

SI QVIS alienis agris vel ege-
sterijs titulos imposuerit, & nomē suum
inscripterit, bonorum publicatione punitur.
Vnusquisque autem præses provin-
ciæ postquam ad provinciam peruenit,
conuocare debet episcopū, & clerum, &
primates ciuitatis: & hæc diuina intima-
re mandata non solum in metropolitana
ciuitate, sed etiam in alijs provincijs ita
vt per apparitores insinuentur sine omni
municipalium damno.

TITVLVS X.

De appel

De appellationibus.

Ad appellandum indulgentur inducia decem dierum computandorum à sententia prolatione.

QMNIS prouocatio, siue per se, siue per procuratorem, vel per defensorem, vel per tutorem, vel quempiam intra decem dies porrigatur, quos connumerari constitutio iubet ex eo die quo definitiua sententia recitata est, si consultatione prætor vel princeps occupatus non possit senatum ad hoc ipsum colligere.

Instantie non currunt in supremis curijs.

Idem in authen. de appell. & intr. quæ tempo. §. & lancia. mus. col. vij.
§. ad hæc sancimus eod. tit.

QALLEGATIONES litigatorum maneat in eadē figura, & nullū præiudiciū patiantur, quāuis tēpus translātū sit, videlicet eo donec princeps vacationem agēs senatores in vnū cōuocauerit.

Tēpus exercende & finiende appellationis est annus, & ex causa biennium. Si appellatus aduersario absente prosequatur: sententiā aut infirmabitur aut confirmabitur, absente in expensis condemnato.

QSI QVIS aduersus sententiam iudicis prouocauerit, & iudicio appellationibus destinato præsens non fuerit: liceat litigatori, id est, aduersario eius intrare in iudicio, in quo prouocatio exerceri debeat: intra biennium tamen, vt vnus verbi gratia, mensis supersit, & dicat suas allegationes iudicibus etiam absente eo qui prouocauit. Iudices autem non omni

Idem in authen. de ijs qui ingred. ad appella. §. i. col. v.

modo pro eo qui preſto eſt ſententiam dicant, ſed interdum pro abſente, id eſt, pro eo qui prouocauit iudices victricem calculum ferant: ſcilicet, ſi bonam cauſam habeat: neque autem abſentia eius imputa relinquitur omnimodò prouocationis impenſas aduerſario ſuo præſtet, ſine vicerit, ſine victus fuerit. quod ſi vtrique poſtquàm ſtatuti à legibus dies intrauerint in abſentia fuerint, maneat prior ſententia. cætera autem iura quę de appellacionibus poſita ſunt in ſuo permaneant ſtatuta. nam hæc conſtitutio de his loquitur qui in abſentia fuerint: poſtquam ſtatuti dies intrauerit.

Biennio claudenda eſt prouocatio, ſine vtriusque pars præſens ſit, ſine altera tantum.

¶ IN OMNIBVS prouocationibus obtinere iubemus, vt appellacione facta intra tempus ſtatutum, ſi vtraque pars fatalem diem obſeruauerit ſine dilatione iudices & ea quę acta ſunt perſcrutentur, & legitimum calculum proferant, quod ſi ſolus qui appellauit intrauit: iudices expectent uſq; ad vltimum fatalem diem. & ſi is qui vincit, non inueniatur perſcrutentur acta, & finis legitimus ſequatur. quod ſi victor intrauit, & is qui appellauit, requiſitus non inueniatur: expectent iudices nō ſolū vltimum fatalem diem, ſed

diem, sed etiam tempus reparationis, id est, tres menses. quòd si quis transactis, is qui prouocauit, non inueniatur: nullatenus temporis cursu calculi cõfirmantur: sed ex vtraque parte iudices perscrutentur acta prioris iudicij: si quid rectè pronuntiatum est: confirment. Quòd si aliquid non rectè se habeat: hoc corrigere & legitimum calculum proferre debent. Semel autem appellationem intra fatales dies vel ab vna vel ab vltraque parte introducta nullatenus biennalis temporis transactione primus calculi confirmetur, sed veritas, & iustitia perscrutentur, & finis legitimus talibus causis imponatur siue vna siue vtraque parte præsente. & propter hoc iubemus in talibus causis non in primo introitu omnes cognitiones referri, sed singulas propriam diem præscriptam habere.

Appellationem recipere intra iuris tempora iudices oportere.

¶ OMNES iudices legibus non interdictam prouocationem intra statutos dies recipere non recusent intra triginta dies postquam prouocatio porrecta est acta cum sua subscriptione litigatoribus dare: & illi apud competentem iudicem eam intimare possint. Si quis autem iudicum hoc facere distulerit: calculum

culus quidem temporis transactione nō confirmabitur. ipse autem iudex qui ea non obseruauerit, & qui ministerium ei præbet, omne damnum, quod litigator passus fuerit, actis ei nō editis de suis literis reddere cōpellātur, & denas lioras auri pœnæ nomine noītris priuatis exoluāt.

TITVLVS XI.

De defensoribus ciuitatum.

Defensoribus ciuitatum magistratum quem induerunt, aspernari non licere: qui ex ciuitatis nobilibus, honestis & fide dignis assumendi sunt. præiuramento auctorandiā præfecto.

*Id. in authem. de
defen. ciuita. §. nos
igitur. col. 4.*

NULLI licentia sit defensori officium in ciuitatibus suis contemnere. alioqui quinque libris auri ipse coercebitur. ita tamen vt in opera ciuitatis quinque libræ impendantur, & post pœnæ solutionem nihilominus defensoris officium suscipere cogatur. nec etiam vilissimos homines, sed ipsos magnos primates ciuitatis decet: quamuis illustres sint, vel militare singulum, vel prærogatiuas ex principalibus pragmaticis sanctionibus habeant. Creari autem defensores oportet per ordinem: & sic vnus ex ipsis primatibus quorum calculo crearetur, fiat autē cum sacramēto. Nam iurare debet quod omnia secundum legem & iustitiam facturus sine dolo est. Confirmetur per iussio-
nem præ

nem præfecti prætorij, & habeant defen-
sum honorem per bienniū tantum. & nō
liceat præfidi successorem ei dare, sed præ-
fecto prætori.

*Testamenta atque donationes authorare ciuitatiō
defensoribus esse: & quicquid est monumentorū pro-
prium qui etiam de causis pecuniarijs ad trecentos vs-
que solidos indicabunt.*

¶ TESTAMENTA atque dona-
tiones apud defensores ciuitatis insinuē-
tur: aliāq; monumenta publica apud eos
rectē procedant. hoc enim præses prohi-
bere non potuerit: quamuis aduersus ip-
sum præsidem componātur, vel ad aduer-
sus homines eius. Pacta autem conficere
defensor potest ad similitudinem præsi-
dis tam aduersus tributarias illationes
deferentes, quā aduersus seditiosos. ha-
beat autem ex præsidali apparitione vnū
exemptorem, & duos apparitores: & iudi-
cet in pecuniarijs causis vsque ad solidos
trecentos.

*Plus petens vt defensorum iudicium euitet, debito
priuatur.*

¶ § I quis plus petierit vt apud præsi-
dem magis quā apud defensorem cau-
sa cognoscatur, & per diffinitiuam senten-
tiā reperiat quantitas litis fuisse in ccc.
solidos constituta, perdat & ipsam quāti-
tatem, quæ re vera ei debetur, & actionis
sux dispendio puniatur.

Appellatur à defensoribus ad præsidem.

*S. nulla existente
licentia. de defenso-
ri Lus ciuita.*

*S. & indicare. cod.
titul.*

¶ SI defensor ciuitatis sententiam diffinitiuam protulerit, & aduersus eam prouocatio porrecta sit: apud præsidem prouinciæ exerceri eam oportet. Si autem apparitoribus defensoris iniuria facta sit & præses prouinciæ eam vindicare neglexerit: tunc relationem ad præfectum prætorio mittat: & quod à præfecto iussu fuerit, sequatur. Habeat autem defensor scrinium publicum ubi monumenta publica deponeret & habeat vnum hominem qui eadem acta debeat conseruare.

TITVLVS XII.

De lenonibus tollendis.

Lenones ne sint curare debet præses: quorum pena vltimum supplicium est. instrumenta item à lenonibus confecta pro infectis habentur.

*Idem in auth. de lenomb.
Lenocinium prohibitum.*

LAE C constitutio iubet. minem lenonem esse neque in vrbe Imperiali, neque in alijs prouincijs: & prohibere debent prætores & præsides. vltimo enim supplicio subijciantur, qui contra constitutionis normam lenones esse ausi sunt. Omnia autem instrumenta apud lenones & fideiussiones interpositas, vel à lenonibus contra bonos mores factas instrumentas atque inualidas esse hæc constitutio iubet.

TITV.

De nefarijs & incestis nuptijs.

Inceſtas contrahentium nuptias præter exilium bona fiſco applicantur, niſi ſuperſint liberi, ad quos deueniunt, vt exules parentes alant.

SI QVIS nefarium & inceſtum atque damnatum matrimonium contraxerit: liberos autem legitimos ex priorẽ matrimonio non habuerit: ſtatim ſuis facultatibus careat, & dos quæ ei data eſt, fiſci iuribus vendicetur. Poſt publicationem autẽ & cinguli ſui patiatur amiſſionem, & exilio puniatur. quòd ſi vilior ſit, & corporalibus coertionibus ſubſiſtit, & vxor ei cõtra leges nupta eaſdem pœnas patiatur, ſcilicet ſi nulla iuſta excuſetur ignorantia. Si autem liberi ſint ei, qui inceſtas contraxit nuptias, illi autem liberi legitimi ſint, quia fortẽ ex alio legitimo matrimonio procreati ſunt, pœna patris ſui iuris fiant, & paternas accipiãt facultates: ſic tamen vt patri ſuo alimentas præbeant: & quæ neceſſaria ſunt, adminiſtrent.

In authen. de inceſtis nup. §. i. col. ij. & authen. inceſtas. C. de inceſt. & inno. tit. nup.

Conſtitutione hac qui deſuiciantur, & quando ex locus ſit.

¶ H AEC autem omnia valeant poſt *§. & hoc quidem. eod. titul.*

biennium quā hæc constitutio fuerit intermata. nam intra biennium omnes quidem illicitas nuptias, si quæ contractæ sint, dissolui constitutio iubet sine poena eorum qui nuptias illicitas contraxerunt.

Incestu nuptijs dissolutis cuius erunt bona.

S. si verò hæc. eod. titul.

LIBERI autem qui ex huiusmodi matrimonio nati sunt, tres partes bonorum paternorum accipiant, præsent quartā fisco, scilicet si ingrati sunt tales liberi & legitimi non sunt. nam si alij liberi legitimi sunt: tunc quidem quartam partem fiscus capiat: cætera autem bona inter se legitimi liberi, & qui ex licito matrimonio nati sunt partiantur tam ex testamento, quàm ab intestato. Mulier autem quæ contra leges nupsit, suam dotem tantum accipiat. sed hæc omnia intra biennium valeant. nam post biennium superiora iura valebunt, quæ in primo capite dicta sunt. Nam si post biennium illicitis nuptijs aliquis permanserit, poenis in primo capite dictis subijciatur. Idem in dominis, ut si ante biennium illicitas contraxerint nuptias. nam biennij indulgentia illis præstita est, qui iam contraxerunt contra leges matrimonia, ut intra biennium separentur: quod si non fuerint separati, sed perseverauerint in toto biennio: poenis primi capitis subijciatur.

TITVLVS XIII.

De natu.

De naturalibus liberis.

Liberi naturales per matrimonium subsequens legitimantur.

SI QVIS cum muliere libera consuetudinem habuerit cuius nuptiæ interdictæ non sunt: & liberos ab ea procreauerit, posteaq; instrumenta dotalia composuerit: ei non solum iam nati liberi legitimi & in eius potestate sint, sed etiam postea procreati.

*Idem in auth. de incest. nupt. §. dubi-
tatum. col. y.*

TITVLVS XV.

Nullus mutuans agricolæ teneat eius terram.

Creditor agricolæ terram in pignus non accipiat: sed vsuras secundum mutuum exeat.

SI QVIS rustico mutuauerit terram eius in pignus accipere nō audeat: vsuram autem sumere cum æquum est. siquidē aridos fructus mutuauerit, octauam: si autē solidos mutuauerit, siliquā annuam pro singulo aureo capiat, donec scilicet totum quod debetur, fuerit à debitore solutum.

Idem in auth. vt nullus mut. agric. tene. eius terr. col. iiij. & auth. nullū creden. agric. ill. terram & quant. vsu debe. dare.

TITVLVS XVI.

De triente et semisse.

Liberis trientem aut semissem secundū liberorum numerum Falciaie nomine quoquo relictū titulo parentes debent.

*Idem in auten. de
trien. & semiss. §.
frequenter. versic.
hec nos mouerunt.
col. ij.*

QMNES tam masculi quam
fœminæ decedentes, si vnum
filium habeant, tertiam par-
tem substantiæ suæ ei relin-
quant Falcidiæ nomina, eodem obtinen-
te iure, & si duos vel tres vel quatuor li-
beros reliquerint. Sin autem vltra qua-
tuor sint: dimidiam substantiæ paternæ
habeant, vt in hoc casu Falcidia lex di-
midiam partem contineat, id est, sex vn-
cias substantiæ defuncti. Nulla autem di-
ferentia est, vtrum ab institutione here-
dis an fideicommissarij datione legitima
pars liberis præstita sit. Hoc autem quod
de filijs & filiabus diximus, teneat etiam
in omnibus descendantibus personis, qui-
bus scilicet de inofficioso agere permissum
est.

*Liberi à parentibus debita portionis vsumfructum
defraudari non possunt.*

*§. prohibemus au-
t. m. eod. titul.*

¶SI QVIS liberos & vxorem ha-
bens in vltimis suis elogijs iusserit totius
substantiæ suæ vxorẽ quidem vsumfructum
habere, liberos autem nudam proprietatem,
quid iuris sit. Et dicimus vsque ad
partem legitimam falcidiæ habituros li-
beros etiam vsumfructum proprietatis
reliquam autem vsumfructus portionem
vxori dandam: quia si nudam proprietatem
sine vlllo vsumfructus solatio habeant
liberi, nihil prohibemus fœmẽ eos perire.

¶ hac

¶ Hæc autē quæ diximus teneant tam in patre defuncto quàm in auo & proauo & in omnibus superioribus personis, eodē videlicet iure obseruādo. Et si mater decedens marito suo vsumfructum totius patrimonij sui reliquerit, & liberis suis nudam proprietatem: idem est, & in auia & in proauia.

Nepotes patris aut matris locum intrant, vbi de aui vel auia successione agitur: quibus succedunt pro ea parte qua pater vel mater si viueret, succederet.

¶ SI QVIS nepotes ex filio reliquerit, & ex filia nepotes vel neptes, pariter ad hereditatem aui defuncti ab intestato vocentur: & nō minus tertia parte, sicut antea accipiāt: sed integram portionem consequantur nepotes ex filia nati, qualē accipiunt nepotes ex filio procreati. ¶ Item si auia decesserit nepotibus ex filio & ex filia derelictis omnes pariter ad hereditatem auia suæ vocentur: & omninō nulla sit differentia vtrum ex filio, an ex filia procreati sint. ¶ Item si quis sine dotalibus instrumentis, sed sola nuptiali affectione matrimoniū contraxerit, & liberos habuerit, posteaque soluto priore matrimonio secundas nuptias cum alia muliere contraxerit, & dotalia instrumenta ei fecerit, & alios liberos habuerit: omnes liberi eius tam ex priori matrimonio nati, quàm ex secundis

§. neque illo. cod. titul.

nuptijs procreati pariter ad hæreditatē
vocentur, quāvis primum matrimonium
sine dotalibus instrumētis contractū est.

*Filij naturales vnā cum matre in duabus vncijs
ex æquis portionibus patri succedunt. hocque si legi-
timos liberos aut uxorem non habeat.*

*Si consideremus.
Cod. tit. 11.*

¶ SI QVIS neque liberos legiti-
mos habens neque vxorē legibus cog-
tam decesserit, & concubinam reliquerit,
ex qua filios naturales habuit. Concubi-
nam autem dicimus talem quę libera cō-
stituta in domo defuncti erat vsque ad
mortem eius, & si liberi naturales in do-
mo eius ab ipso procreati sunt & nutriti.
Si hæc igitur ita sint: veniant simul tam
ipsa concubina quā liberi eius natura-
les ab intestato in substantiam defuncti
non vt totam accipiant, sed vt duas vn-
cias tantū consequantur substantiæ de-
functi patris, & distribuuntur inter eos
& matrem: ita tamen vt mater vnius li-
beri portionem accipiat, & per capita di-
uisio rerum fiat. Quod si concubina ante
concubitorem suum decesserit, & filios
naturales reliquerit: nihilominus duas
vncias liberi naturales consequantur. *de q.*
autem de ea concubina dicimus, quę sola
erat in domo defuncti concubitoris. *alio*
quin si quamplures fuerint mulieres,
quas in concubinato defunctus habebat,
ex quibus & liberos naturales haberit,
nulla

ereditatē
monium
tractū est.

uabus m
ocque si legi

os legiti
us cogni
cliquerit,
Concubi

ibera cō.
vsque ad
es in do
& nutriti.

simul tam
s natura
defuncti
duas vn

tātia de
ntereos
vnus li

capita di
ina ante
& filios
us duas

itur. hęc
que sola
ris. alio
ulieres,
abebat,

buerit,
nulla

nulla legitima dabitur neq; concubinis,
neq; liberis earum ad successionem de-
functi venire: quoniam meretrices ma-
gis quàm concubinæ tales sunt, cum qui-
bus passim defunctus dormiebat: sed illā
solam cum progenie sua ad hæreditatem
defuncti vocamus quæ quodāmodò vxorē
legitimā imitatur: & nulla differen-
tia est, vtrum naturales eius liberi ma-
sculi aut fœminæ sint. hæc autē in futurū
tempus obtinere cōstitutio iubet.

*Liberi ex ancilla concubina nati postea cum li-
beris manumissi nuptiis, aut nuptialibus documentis
interuenientibus legitimi efficiuntur, & parentibus
ab intestato succedunt.*

¶ SI QVIS neque legitimam vxorē
habeat, neque liberos legibus co-
gnitos: ancillam autem suam cōcubinam
habuerit, & liberos ex ea suscepit,
posteaque eam cum liberis suis manumi-
ferit, & ius anulorum aureorum eis im-
petrauerit, & natalibus eos restituerit,
instrumentaque dotalia conscripserit,
quamuis & postea nullos habuerit libe-
ros: attamen & vxor legitima sit & libe-
ri qui ante dotalia instrumenta sunt nati
tam legitimi quàm in potestate patris sui
naturales efficiantur & successionē eius
ab intestato capiant.

*§. quod autem eo
titulo.*

TITVLVS XVII.

De collationibus.

Dotes & propter nuptias donationes tam ab inte-

stato quàm ex testamento collationi affectus esset: nisi
parens hoc expresse designarit.

*Id. in §. illud quo-
que. auth. de trien.
& semisse. col. iij.*

I QVIS pro filia sua dotē
genero dederit vel propter
nuptias donationem pro filio
suo nurui præstiterit: postea
ipse pater decesserit testatus siue intesta-
tus, & non specialiter expresse, ut nul-
la collatio fiat dotis vel antenuptialis do-
nationis. Si hoc igitur ita sit, is qui succe-
dere iure patris voluerit cogatur confer-
re dotē vel ante nuptialem donationem.

TITVLVS XVIII.

*De ijs qui res suas filijs distri-
buere volunt.*

Divisioni bonorum patris inter liberos facilius
aliter locum esse, quàm si testamentaria sit, aut ali-
scriptura a parente vel liberis subscripta cōmuniatur.

*Idem in authen. de
trien. & semiss. §.
& qd sepe. col. iij.*

I QVIS res suas liberis suis
distribuere velit siue in testamē-
to siue alia quadā volūtate liceat
quidem ei hoc facere: dum tamen distri-
butionem confirmet sua subscriptione.
Quod si ipse subscribere nolit, faciat libe-
ros suos subscribere inter quos & rerum
distributio fit. Quod si non ita fecerit, vel
etiam sine testibus voluntatem suam cō-
diderit: sciat eam nullius esse momenti.

Idem q;

Ideòq; liberi eius omnes ita substantiam
eius partiatur inter se, ac si sine ulla distri-
butionis voluntate parēs eorū decessisset.

TITVLVS XIX.

*De chyrographo et non nume-
rata pecunia.*

Qui propriam scripturam qua conuenitur abne-
gat, vel numerationem inficiatur: conuictus condem-
nabitur in duplum: nisi sacramento illato confiteatur:
quo casu non punitur, nisi in expensis actoris iura-
mento declarandis. Quid si litigium per tutores vel cu-
ratores agitur?

SI QVIS probatam manu
sua scripturam negauerit, &
dixerit talē scripturā suam
non esse, & postea actor pro-
bationibus vexetur, & alijs difficultati-
bus: vel si literas quidem agnouerit, dixe-
rit autem pecuniam sibi numeratā à cre-
ditore non esse, in utroque casu si conui-
ctus sit, in duplo debitam pecuniam acto-
ri præstet. Quod si iudex contra præsen-
tem legem iudicauerit: ipse pœnam acto-
ri reddat. Hoc autem ita se habet: nisi for-
tē actor probationibus deficiēs sacramē-
tum reo detulerit: tūc enim si reus sacra-
mentum dare noluerit, sed veritatem
cōfessus fuerit, dupli pœnam euitabit. &
si longiore tempore litigio extenso ad sa-
cramētū actor recurrerit, posteaq; reus

*Id. in auth. de triē.
& semis. §. studiū
verò. col. ii. & au-
then. cōtra qui pro-
prium. C. de nō nu-
merata pecunia.*

sacramenti timore veritatem confessus fuerit: dupli quidem poenam euitabit. Cogatur autem omnes impensas quas actor propter improbitatem eius fecerit sacramento actoris præstare. si quis autem dixerit sibi nullam adnumeratam esse pecuniam: postea autem confessus fuerit, & dixerit etiam se particularem solutionem soluisse: quamuis re vera persoluerit, attamen nihilominus integram partem persoluat. Sed & si reus literas actoris protulerit, easque suas esse actor negauerit, & postea reus veritatem probare potuerit: cogatur actor non solum illud imputare reo quod literis declaratur: sed etiam alterum tantum persoluat poenæ nomine mendacij sui. & in hoc casu sacramenti ratio eadem habeatur, tam in actoris quam in rei persona. ¶ Quod si litigium per tutores vel curatores ventiletur: pone enim principales personas impuberes esse vel adolescentes, tunc poenæ exactio propter improbam negationem aduersus ipsos tutores vel curatores competat. Hæc autem constitutio nullam facit in nouationem in legibus quæ duplum vel quadruplum in quibusdam casibus exigi præcipiunt.

TITVLVS XX.

De detentatione facta.

Detentor

Detentor conuentus qui actoris dominum negauit: probatum possessione priuatur.

I QVIS rerum detentor in rem actione ab aliquo conuentus dixerit actorem rerum dominum non esse: actor autem probauerit se dominum esse, & probationibus conuictus reus postea dicat hypothecarum titulo vel alio quodam iure ad se res pertinere: tali poenae subiiciatur, ut adhuc lite in suspenso constituta, res ad actorem transferatur: & post translatam possessionem, tunc si quas sibi putauerit actiones competere, eas moueat is, qui transposuit possessionem.

Idem in authē. de trien. & semis. §. illud quoq; col. iij.

TITVLVS XXI.

De nuptijs.

Nuptia nulle sunt ubi liber cum serua ignoranter contraxit: Nuptia vero serui & ancilla domino consentiente valida sunt.

I QVIS per errorem ancillam duxerit uxorem liberam eam putans: vel ex contrario, si libera mulier seruo per errorem coniuncta sit: posteaque veritas reperta fuerit: dicendum est omnino nuptias non constituisse. Inter liberum enim & ancillam vel seruum & mulierem liberam nuptiae contrahi non possunt. Quasi per qualiditatem vel conuentionem domini serui, vel ancilla matrimonium contraxerit cum libera persona (forte enim dominus ancil-

Idem in authen. de nupt. §. si vero ab initio. col. iij.

lam suam vt liberam viro ingenuo coniunxit) & dotem pro ea præstiterit, vt propter nuptias donationem lucretur totam vel pro parte. Si quid igitur tale contigerit ipsa donatione dotis & ancilla libera fiat, & nuptiæ consistant, nulla lege quantum pertinet ad seruitutem huiusmodi matrimonium concutiente. Si autem dominus specialiter quidem nuptiis ancillæ suæ vel serui non consenserit, sciens autem quid agatur, non prohibe rit: fortê enim idè hoc facit, vt postea negotium moueat homini libero qui ancillam eius duxerit vxorem, vel ingenuæ mulieri quæ seruo eius nupta est. Si quid igitur tale euenerit: licet specialiter dominus non consenserit: attamen sciens non prohibuerit, & nuptiæ integro iure consistant, & de serui conditione persona eripiat ad ingenuitatem illo sine dubitatione aperto liberi qui ex huius nuptiis procreati fuerint, tam ingenui quàm legitimi sint.

Nuptiæ stant cum seruo & ancilla languentibus paulo antea à domino derelictis.

*§. & multo potius.
god. tit.*

¶ SI quis seruum suum ægrotum vel ancillam morbosam contempserit, & nullam curam eis fecerit: necesse est eos liberos esse. Seruus enim per titulum pro derelicto à domino suo contemptus in libertatem eripiat, eodem iure etiam in ancilla

ancilla obtinente. Ideoq; nuptiæ inter eos legitime cōtrahi possūt: & istæ quidē causę sunt per quas bona gratiamatrimonium dissoluatur. His autem adnumerari debet etiam in expeditione degentis magistri militis dissolutio, de qua dicendum est in cōpetenti tēpore, in quo etiā causas repudij subtiliūs dicturi sumus.

Mulieri soluto matrimonio nubere nō nisi annus eluxerit, licere.

¶ ILLVD certū est, quod in his causis ex quibus matrimonium dissoluitur, si velit mulier postea nubere, annum prius expectare debet, propter sanguinis confusionem.

S. si verò altera. eod. tit. ul.

Nuptias contrahere adscriptitium cum libera nō posse. Ideo neque dos, neque propter nuptias donatio interuenisse intelligitur.

¶ ALIENVS ascriptitius liberam mulierem non ducat vxorem, neque sciēte, neque consentiente domino. quodd si tale aliquid ausus fuerit facere: liceat domino & retrahere cum modica castigatione siue per se siue per magistratus, & copulatam sibi mulierē disjungere. tales enim nuptiæ neque nuptiæ sunt, neque dos vlla est, nec donatio propter nuptias intelligitur.

S. adscriptitio. eod. titul.

Mulier indotata diuortio matrimonio sine culpa dissoluto, quartam substantiæ mariti partem lucratur: modo libras auri centum non excedat: si sua culpa, priuatur ipsa quarta.

¶ SI QVIS sine dotalibus instru-
S. sic itaq; eo. ti. mentis affectione maritv uxorem duxerit
 non audeat sine causa legibus cognitare
 pudium ei mittere: alioqui quartam par-
 tem substantiæ suæ deceptæ mulieri præ-
 stet. hæc autem quarta pars talem distri-
 ctionem recipiat. Nam siquidem quadri-
 gentarum librarum auri maritus faculta-
 tem habeat vel minus, quarta parte sub-
 stantiæ suæ omnimodò receptæ mulieri
 præstet, id est, centum libras, si quadragin-
 ta centū librarū substantiā habuerit, vel
 min⁹, si minores habeat facultates. Quod
 si tantas habeat opes vt etiā quadrigen-
 tarum librarum auri summam excedant:
 tunc centū tantū libras ei maritus præ-
 beat. Sed siquidem per maritum steterit
 quominus matrimonium consistat, & sine
 causa repudium miserit: in hoc casu solu-
 to matrimonio annū expectet mulier
 posteaq; siue impedimento ad secundas
 transeat nuptias. q̄ si per mulierem stete-
 rit. quò magis matrimonium dissoluitur,
 quinq; annos expectet, & his transactis
 ad secundas nuptias migret, si velit.

*Filius vel filia non nisi pater adenserit, repudium
 dare potest.*

*S. est quoq; quod-
 dam. eod. tit.*

¶ SI FILIVS FAMILIAS v-
 uxorem duxerit, non habeat licentiam
 vxori suæ repudium mittere sine patris
 con-

no consensu. Idem dicimus & in fili-
lia familiâs vxore. Nam nec ei repudium
mittere sine paterno cōsensu marito suo
permittimus: alioqui dotē quam pater su-
sceperat, vel propter nuptias donationem
non cogatur reddere.

*Morte soluto matrimonio superstes dotem vel pro-
pter nuptias donationem vt conuentum est, lucratur,
si conuentiones æquales sint: secus si inæquales.*

¶ SI MORTE mariti vel vxoris *§. deinceps autem.*
matrimonium solutum fuerit, superstes *eod. tit.*
persona dotem vel propter nuptias dona-
tionem secundum pactiones factas lucre-
tur: ita tamen vt dispares non sint pactio-
nes. Non enim admittimus tales conuen-
tiones quæ marito quidem dimidiam par-
tem dotis mortua muliere præstant: vxori
autem tertiam partem propter nup-
tias donationis marito moriente. Ex-
æquari pactiones ab vtraque parte de-
cet. Ideoque superfluum vnius portionis
tollimus, vt etiam in persona mariti ter-
tia pars dotis expectetur. exæquatio-
nem enim partium ita fieri constitutio
iubet, vt maior pars diminuto superfluo
ad minoris partis quātitatem concurrat.

*Superstes quod lucratus est ex primo matrimonio,
si non disposuerit, liberis primi matrimonij morte
queritur.*

*§. soluto igitur eo.
argul.*

¶ SI QUID tamen ex dote lucra-
tus fuerit maritus muliere mortua, vel si
mulier lucretur ex donatiōe propter nu-
ptias mortuo marito, hoc habeat pleno
iure: & habeat potestatem quo voluerit
modo eam disponere, siue per legatorum
titulum, siue alia quauis alienatione. Si
autem decedens eas res non alienauerit,
vel omnes vel quasdam ex eis maneat
apud liberos præcipui honoris, vitæ: siue
scripti fuerint heredes ab ea persona quæ
tale lucrum senferit, siue non, nisi fortè
ingrati circa eam extiterint.

*Porro filiorum mortuorum ad quos lucra nuptia
lia vel dotes parentum deuenerūt, quibus quatuor.*

*§. si verò filiorum,
eo l. titul.*

¶ SI ingrati circa eam personam ex-
titerint, liberi qui lucri aliquid accepe-
rint, quamuis tales res non alienauerint
specialiter, siue inter viuos, siue in testa-
mento suo: attamen hæredes eius easdem
res capiant exclusis videlicet modis om-
nibus liberis. Il'ud certum est, quòd filijs
sint & antè defunctis filijs, nepotes pari-
ter cum suis patruis siue auiculis in eun-
dem honorè perueniant, sic tamen ui pa-
tris hæreditatem amplectuntur. Hoc au-
tem solum non in dote & donatione pro-
pter nuptias teneat, sed etiã in illis matri-
monijs quæ sine dotibus consistunt, in
quibus quartã partẽ substantiæ suæ mari-
tus vel vxor læsæ personæ compellitur
dare, secundum præfatam diuisionem.

Mulier

Mulier que ad secundas conuolauit nuptias luctus tempora nondum finita, siue liberos hebeat, siue non, infamia notatur. omnibusque rebus quas a priore matrimonio retulit, priuatur, & personis hinc descriptis applicantur.

¶ **§ I** mulier post mortem mariti nondum annali spacio completo ad secundas peruenerit nuptias: omnibus quidem modis inter infames erit. sed siquidem liberos ex priori matrimonio non habeat: infamiam quidem exoluere poterit: si preces Imperatori porrexerit, & diuino principis nutu priori opinioni restituta fuerit: res autem ex priore marito sibi relictas nullo modo lucrabitur, sed decem personis eodem modo accrescunt, id est, usque ad secundum gradum in superioribus & inferioribus, & ex latere venientibus dinumeratione facta eodemque modo decem personis collectis. Sunt autem hæc pater & mater, auus & auia, filius & filia, nepos & neptis, frater & soror. His autem personis non apparëtibus & ea quæ priori marito talis uxori relictæ sunt, fisci iuribus vendicetur. sed neque propter nuptias donatione potiri conceditur, quamuis patrimonium tenor declarauerit: sed nec copulato filij secundo marito ante annale tempus poterit dotem dare ultra tertiã partem substantiæ suæ: sed nec aliquo extraneo capere aliquod per ultimã voluntatē permittitur: omnino enim cum alio

§. prima si quidem nuptia. eod. tit.

non habet testamenti factionem: ideoque
 nec hæreditatem sibi relictam, nec lega-
 tum neque fideicommissum neque mortis cau-
 sa donationem capere poterit: sed ea quæ
 relicta sunt, siue legata, siue fideicommissa,
 siue hæreditatis particularis datio apud
 cohæredes eius remaneant. Sin autem ip-
 sa sola hæres scripta est: ad eos bona de-
 functi perueniunt, quos ab intestato leges
 vocant. Hæc de his quæ ex testamento ta-
 li mulieri relinquuntur. Nam si ab inte-
 stato ad agnatorum suorum hæreditate
 vocentur, non omnibus succedere pote-
 rat: sed usque ad tertium gradum ab inte-
 stato hæreditatem capiat: vltioris autem
 gradus cognatis ideo non succedat. Si au-
 tem liberos habeat, & non expectauerit
 anni spatium, sed ad secundas properaue-
 rit nuptias: & hæc quidem infamis erit:
 sed tamen nec principis indulgentia prio-
 ri restituetur famæ, nisi liberis ex priore
 matrimonio natis dimidiâ partem substantiæ
 suæ donauerit purè & sine ulla cõditione
 ita vt nec vsum fructum retineat sui. sed tẽ-
 pore secundi matrimonij simpliciter dimi-
 diam partem facultatum suarum eis donet
 hoc enim factum & principali rescripto se-
 cuto pristinam famam sibi renouabit. Inter
 eos autem liberos quibus dimidiâ partem
 bonorum suorum donauit res donatæ æ-
 qua portione distribuatur. & si quidem fi-
 lij sint, in capita diuidantur res eis donatæ.
 Sin autem

Sinautem nepotes sint, patris sui portionem accipiant, ut videantur quodammodo in stirpes succedere. & siquidē omnes liberi intestati decesserint: hereditas eorum ad matrem perueniat, proculdubio dimidiam partem bonorum suorum quā semel dedit, iterū receptura & si testamento facto decesserint: necesse est res quas dereliquerint, ad scriptos eorum successores peruenire.

Mulier nubens post tempora luctus, si nullos habeat liberos, nullis subiacet pœnis. si habeat rerum omnium quas habuit ex prioribus nuptiis dominio priuata vsu fructu vita durante gaudeat.

¶ S I mulier post priores nuptias repudio vel morte mariti solutas, ad secundum migrauerit matrimonium anno scilicet legitimo completo: siquidem nullos habeat liberos: sine quæstione res sibi derelictas à priore marito pleno iure possidebit: non solum iure vsusfructus, sed rerum etiam dominio potitura. Quodd si liberos ex priore matrimonio habeat, & ad secundas peruenerit nuptias: in primis quidem carebit propter nuptias donatione: deinde autem omnia alia libertate quæ ad eam peruenerint, siue inter uiuos, siue in vltima voluntate maritus ei quidpiam dederit, vel dereliquerit, siue institutionis nomine, siue legati vel fideicommissi causa. Hoc autem

§. si verò expectet. eod. titul.

quod diximus carere eam omnibus que ex substantia mariti ad eam peruenerint intelligendum est. quantum ad rerū dominium: ususfructus enim earum rerum ipsi mulieri permaneat, proprietate, licet, eo tempore liberis competente, quod secundas nuptias mater eorum contraxerit. Sin autē illa decesserit etiam ususfructus eis accrescat. Et hæc omnia iura communiter locum habēt tam in vxoris persona, quā in mariti. Si fortē ipse secundas contraxerit nuptias nulla discretione habita, vtrum dotes vel propter nuptias donationes pro se ipsi dederint, an alius maritus pro eis. Nec post dissolutum matrimonium liceat superstiti res dotales vendere, vel pignori ponere: sed ususfructum capiat, non sit præscriptio filijs cōtrahentibus, nisi triginta annorum post pupillarem ætatem, aut post obitum patrum si tacuerit. nam vnus ex parentibus non liceat filijs agere, si res distractæ fuerint ad eorum autem rerum.

Emanatarum ex priore matrimonio rerum dominium adeo filijs inheret, ut parentibus qui ad secundas vota cōnolantur, nec alienare nec pignori dare. Quod si fecerint, ipsis vita functis à filijs rescindenda buntur, nisi triginta annorum præscriptum impellatur.

§. Sed quod sanctum est. eod. titulo.

¶ A D E O autem prædictarum rerum post secundas nuptias patris vel matris liberis

liberis ex priore matrimonio natis domi-
nium cōpetit, vt non possit pater vel ma-
ter eorum res easdem firmiter alienare,
nec hypothecę titulo obligare: quoniam
ius vtendi fruēdi tantummodò parētibus
concessum est. Sed clemētius quidem res
temperabitur, vt statim quidem liberi nō
possint suum parentem vetare, si easdem
res alienare voluerit: sed post obitū eius
 eas vendicabunt sine vllō obstaculo. &
non solū ipsi, sed etiam eorum hēres
res distractas vel pignoratas vendicabūt.
& non solū aduersus emptores vel cre-
ditores, sed etiam successores eorum in
rem mouebitur actio, nulla tēporali prę-
scriptione exclusi: nisi fortē triginta an-
norum curricula transacta fuerint: quę
computari oportet ex eodem tempore,
videlicet quo liberi suę potestatis effecti
sunt, excepta videlicet pupillari etate: *
quia impuberibus nulla temporis compu-
tatio currit.

*Luci nuptialis parētibus obdormientibus inter fi-
lios & filiorum filios diuisionis prescriptio.*

* Pupillari etate.
vide bonā glos. &
succinctam in d. §
sed quod sancitum
est. in verb. aliqua
impubes. in authen.
de nupt. collat. iij.
quādo prescriptio
iudicialis vel extra
iudicialis currat cō-
tra pupillum vel a-
dultum. & in §. pu-
pillis. in authen. de
heredib. & Falci.
collat. j.

¶ **IN VLLAM** post hęc electionem §. venient autem
habeat pater vel mater ad secundas per-
ueniens nuptias res prædictas cui volue-
rit liberorum suorum adijcere: sed ad
omnes liberos hęc res veniant in capita
distribuendę: nisi fortē nepotes ex filio
vel filia proponantur. Hi enim in stir-

f

inio rerum domi-
us qui ad fene-
gnerare
ly's res
ra/crptione

rum rerum
vel matris
liberis

pes vocatur, & patris sui vel matris portio-
 tionem accipiunt. Illud autem, quod su-
 pra diximus, & in talibus rebus alienatio
 à parente facta irrita non sit, non sine
 distinctione teneatur, sed interdum pro
 parte valeat, id est, pro ea quam casus il-
 le fecit, qui extat nullis liberis supersti-
 tibus pro rata scilicet totius portionis.
 ¶ Hoc autem quod dico tale est: Quod si
 mulier nupsit, & pepigit cum marito suo,
 ut soluto matrimonio si liberi supersti-
 tes fuerint in totum propter nuptias do-
 nationes habeant: si nulli liberi supersti-
 tes fuerint, tertiam partem habeat mu-
 lier. Ecce in hoc casu si dirupto priore
 matrimonio secundas contraxerit nu-
 ptias mulier, tribus liberis superstitibus,
 & vnus ex his decesserit: partem tertiam
 mulier pleno iure possidebit, & alienare
 firmiter poterit quantum mors filij lucra-
 tam patitur ex tertia portione, quod illo
 casu contingitur, qui locum habet, si libe-
 ri superstites non sint, id est, ut tertiam
 particulam tertiæ partis mater lucretur,
 eamque firmiter alienare possit. In cete-
 ris autem portuiculis inutilis erit aliena-
 tio. quod si contigerit omnes liberos mo-
 ri sine liberis: necesse est totam tertiam
 portionem matrem habere, quam habui-
 set ab initio, si nullis liberis supersti-
 tibus priores nuptias solutæ fuissent. Ex
 his igitur illud apparet, quod alienatio à
 parente

parente facta interim in suspenso esse potest pro parte quidem valere vno filio defuncto, pro parte autem in suspenso esse: vt si omnes liberi moriatur, tota portio portio firmiter alienata esse videatur. Illud indubitatum est, quod filius ingratus circa parentes ostensus his portionibus excludendus erit. In hoc enim tantummodò casu ius electionis parenti conceditur. Ingratum autem intelligere debemus eum, qui circa patrē & matrē ingratus probatur, vel omnimodò qui circa eum ingratus est, qui vltimus decesserit.

Parentibus ad secundas nuptias conuolatis coniungi relinquere plus quàm vni filiorum minime licere. quod coniugis relictum metretur portioni filij qui minus accepit, si portiones sint dispares.

¶ **P A T E R** vel mater qui quauē ad secundas migrauerit nuptias, non habet licentiam siue inter viuos siue in vltima voluntate liberalitatem vllam conferre in nouercam liberorum suorum, vel vitricum vltra eam partem, quæ ad vnumquenque liberorū suorū ex substantia ei⁹ peruenerit. Ideoq; si vnum filium habet: dimidiā partem eadem filio suo conseruet, & alteram partem nouercæ vel vitrico præsentet. Sin aut duos filios habeat: tertiā tantummodò bonorū suorū nouercæ vel vitrico liceat ei præstare. quòd si tres habeat liberos:

§. optimè verò nobis. eod. tit.

quartam partem, si velit, det: & regulariter tantam partem nouerce vel vitrici liceat ei dare, quantam singuli liberi haberent. Sed si in testamento suas facultates diuidere parens voluerit, & nouercę vel vitrico quidpiam donare voluerit, legatim vel fideicomissi nomine pariter substantiam suā distribuat: vt vitricus vel nouerca vnius liberi hanc portionem habeat. hoc si liberis suis nō ex disparibus partibus facultates suas parens diuisit. nam si dispare portiones eis prestitit, necesse est nouercam vel vitricum illi filio cōparari, qui minimam portionem acceperit: ita tamen vt vnusquisque liberorum non minus lege Falcidia habeat: nisi forte appareat ingratus. Id autem quod diximus de patre & de matre, teneat & in auo & in auia: & non solum in filio filiāue, sed etiam in nepote neptāue.

Vitrici vel nouerca portio an vnius liberorum portione maior sit, mortis tempus inspicitur. Item liberi siue primi sint matrimonij siue secūdi siue tertij suę matris dotem, vel sui patris propter nuptias donationem consequuntur.

*¶ quia verò hæc
ius eod. tit.*

¶ SED est quæsitum multoties in iudicijs quo tempore cōputationem patrimonij parentis facere debeamus: vtrum quo dotē, vel ante nuptias donationem, vel aliam qualē vis liberalitatem adscripsit, vel dedit vitrico vel nouerca: an magis il-

magis illud tempus spectari oportet ex quo parens moriatur. Et dicimus euentum inspicere oportere, id est, illud tempus quo parens mortuus est: ut secundum patrimonij quantitatem: quod postea inuentum fuerit: ita diuisio fiat inter liberos ex priori matrimonio natos & nouercam vel vitricum, ita, ut si quid plus nouercæ vel vitrico datum vel relictum fuerit, hoc redeat ad liberos, qui ex priore matrimonio nati sunt, & pariter inter eos distribuatur.

Sin autem ex secundo matrimonio liberos reliquerit: id quod de sua substantia amplius æquò dedit, irritum permaneat, ut inter omnes & ex priore & ex secundo matrimonio natos liberos diuidatur. * Illud verò certum est quòd & primi & secundi & tertij matrimonij liberi singuli suæ matris dotem vel proprii sui patris ante nuptias donationes accipiant, & æqualiter omninò diuidant, siue ad alias peruenerit nuptias pater vel mater, siue non.

Viro non conuolanti ad secundas nuptias legatum
& possidere & alienare licere.

¶ SI AVTEM legatum defuncta persona superstiti parti reliquerit: deinde superstes noluerit ad illas nuptias venire: liceat ei suo iure legatum possidere & alienare, siue inter viuos, siue

f iij

* Illud verò & hoc
Hoc testu conuincuntur manifestè
ij, qui in ea sunt
heresi, ut authentici
cori epitomè nouel
laseffe putet: ut qui
aduersetur versic.
namque ex secundis
§. optimè vero
nobis. in authen. de
nupt. collat. iij. ubi
habetur, quod reli
ctum vitrici aut no
uerce liberis quæ situm
ad eos tantum
pertineat, qui ex
priore matrimonio
essent: non ad eos,
qui ex secundo vel
tertio essent.

§. nec illud quoque
eod. titul.

in vltima voluntate : & liceat ei eo, quæ voluerit, modo disponere.

Parens soluto quoquomodo matrimonio secundo nubens ea lucra quæ ex prioribus nuptijs consecutus est, liberis prioris matrimonij tãquàm adfecta seruare oportet.

§. quia verò lucra. eod. titul.

¶ OMNIA autem quæ diximus de lucro dotis vel propter nuptias donationis ex morte mariti vel vxoris ad alteram personam prouenientis trahenda sunt. & ad ea lucra, quæ per repudiū matrimonio soluto ad vtrâque partem perueniant, idem iuris est. Et si bona gratia nuptiæ disiunctæ sunt: liberis enim res lucri cedentes seruabuntur. Idem dicimus etiã de eo lucro quod mulieribus præstare necesse est sine nuptijs. quartâ partem enim quam ex facultatibus mariti acceperint liberis suis seruare cogantur. Et si secundas contraxerit nuptias maritus, filij sui ex prioris matrimonio nati res quas lucratus est, custodiat.

Dotem aut donationem propter nuptias augere & minuere coniuges posse, prioris est matrimonij. In secundo idem si nulli ex priore liberi supersint: si superstes sint, augere tantum.

§. de augmentis autem & diminutionibus. eod. titul.

¶ LIBERA licetia sit tam mulieri quàm etiã marito, tam augere quàm diminueret dotem vel propter nuptias donationem, etiam adhuc constante matrimonio

monio : quod in primis quidem nuptijs sine distinctione verum est : in secundis autem nuptijs liberis quidem ex priori matrimonio extantibus, diminueredotem vel ante nuptias donationem non licebit, quamuis augere eas non est prohibitum. Sin autem nulli liberi ex priorer matrimonio sint, & tunc augere & diminueredotem & propter nuptias donationem sine vlllo obstaculo licet.

Vsusfructus relictus ab altero coniugū alteri propter secundas nuptias ad proprietatem non redit, nisi vt rediret expressum sit.

¶ SI QVIS in vltimis suis vultis. *S. si vero solum eo.*
gijs vsumfructum vxori suæ reliquerit, siue mortis causa donauerit, vel viuus vsumfructum ei concesserit: posteaque ad secundas nuptias vxor migrauerit: non statim ei pereat vsusfructus, sed habeat cum integrum mulier quoad vixerit : post mortem autem eius redeat vsusfructus ad suam proprietatem. Hæc autem ita sunt, nisi specialiter maritus qui donauit vsumfructum, sub hac conditione dederit, vt si mulier ad secundas peruenerit nuptias vsumfructus extinguatur. Idemque dicimus, & si mulier marito suo vsumfructum donauerit, vel in vltima voluntate reliquerit. sed hæc de iure vtendi fructu.

di quod liberalitate alteri ab altero datum est.

Vsfusfructus dotis vel donationis propter nuptias causa datus ad proprietatem non redit, & si alter per eum qui decessit, dispositum sit.

§. sed hac quidē de his. eod. titul.

¶ SI AVTEM vsusfructus dotis causa, vel propter nuptias donationis gratia datus sit: tunc vetera iura illibata manent, id est, ut apud maritum vel mulierem sit: quamvis contrarium in suo testamento persona decedens expresse sit.

Vsfusfructu quesito ex bonis liberorum propter secundas nuptias pater non priuatur. Ex filij autem peculio castrensi vel quasi patri nihil quaritur.

§. quoniam omnino ad memoriam. eod. titul.

¶ QVODCVNQUE filius vel filia adquisierit siue ex materna linea, siue ex causa nuptiali, siue ex qualicūq; huius rei vsusfructū omnimodò pater habet: quamvis secundas contraxerit nuptias. Loquitur autem de liberis qui in potestate parentum sunt, exceptis videlicet castrensibus & quasi castrensibus peculiosis: ea enim sine aliqua distinctione parentibus non acquiruntur: neque quod ad proprietatem pertinet, neque quod ad vsusfructum spectat: sed sunt pleno iure liberorum, quamvis in potestate parentum fuerint.

Donationem filio factam mater secundo

*ingrati tudinis causa non nisi in tribus casibus hinc
descriptis reuocat.*

¶ **SI MULIER** liberis suis res *S. mater tamen do
nas.eod.titul.*
quas donauerit, posteaq; ad secundas per
uenerit nuptias, & ingrati tudinis vela
mento donationem semel à se factam re
uocare maluerit: nullo modo poterit hoc
facere, nisi specialiter probauerit, vel q
uite eius filius insidiatus est, vel quod ma
nus impias ei intulerit, vel quod tales in
sidias ei comminauerit, vt facultatibus
suis totis priuetur. ¶ Mulier quæ ad secun
das migrauerit nuptias priuilegijs vel di
gnitatibus prioris viri non vtatur.

*Liberta qua inuito patrono secundo nupsit, non
vt vxor, sed vt meretrix habetur. Vel sic. Nuptia
secunda libertæ patrono inuito nulla sunt.*

¶ **SI LIBERTA** mulier patrono *S. incundum quo
que.eod.titu.*
suo copulata nuptijs quidem eius ipsa
renuntiauerit, ad secundum autem ma
trimonium migrare voluerit: hoc fa
cere inuito patrono non poterit. Alio
qui si contra voluntatem eius nupsit,
non sunt nuptiæ, sed vt meretrix coniun
cta esse videtur.

*Dos si constante matrimonio reddatur, donationis
vires nanciscitur. Propterea dos soluto matrimonio
reddenda est, ac si reddita non esset.*

¶ **CONSTANTE** adhuc matrimonio maritus vxori suæ dotem non facile compellitur reddere, nisi sit causale. gibus cognita. Alioqui si temerè dotem vxori suæ soluerit maritus, donat se se videtur. & idè mortua muliere dotem reddere hæredes eius marito debent cum fructibus, scilicet qui medio tempore nati sunt: & non solum ipsi marito, sed etiam hæredibus eius. Ideòque & lucra dotum sic tractantur, quasi non essent redditæ vt & pacta dotalia conferuentur. & si secundas nuptias maritus cõtraxerit filijs suis ex priore matrimonio natis, res quas lucratus est, custodiat.

Mater quæ filiorum suorum tutelam gessit, nulla curationis causa habita, nullique ratione reddita, si secundas contrahat nuptias, quibus potest subiaceat.

*S. si antè tutelam.
cod. iiii.*

¶ **SI MULIER** liberorũ suorum tutelam administrauerit, & post inchoatam administrationem ad secundas migrare voluerit nuptias: prius filijs suis impuberibus tutorem petere debet, & rationem administrationis suæ reddere, & post redditam rationem, si debitor appareat, debitum suum soluere debet: deinde si velit, ad matrimonium secundum perueniat. Sin autem hac obseruatione

tione contempta secundas contraxerit
 nuptias: non solum res ipsius, id est
 matris, liberis eius hypothecæ titulo sup-
 ponantur: sed etiam res victrici ex præ-
 sentis constitutionis auctoritate. Et si
 filij impuberes moriantur: successione
 eorum mater lucrari non speret, siue ab
 intestato ei deferatur eorum successio,
 siue ex testamento, quod fortè pater eis
 pupillari modo matrem substituit. Et nõ
 solum tales pœnas patiat, sed etiam il-
 las, quæ de illis mulieribus dictæ sunt,
 quæ probatæ fuerint antequàm legiti-
 mum tempus, id est, annale spatium præ-
 tereat, ad secundas nuptias properasse, ut
 sint infames, & tales pœnas sustineant
 quas supra posuimus. Solui autem pœnæ
 possunt, si principalis indulgentia remise-
 rit eas secundum iam traditam obseruan-
 tiam, & si dimidia pars bonorum matris
 liberis donata fuerit, ut nec ususfructus
 rerum matri concedatur eorum. Idem
 autem dicimus & si naturalium libero-
 rum mater tutelam administrans ad se-
 cundas conuolauerit nuptias: eaque cu-
 stodiri oportet, & in prouincijs qui-
 dem cura & solitudine præsidium: Im-
 periali autem ciuitate cura & solitu-
 dine tam præfecti vrbs, quàm præfe-
 cti prætorio.

Pater rogatus legatum vel fideicommissum sub cõ

ditione dare, non nisi secūdo nupserit, cauere tenem.

§. placet quoq; eod.
titul.

¶ SI PATER iussus vel rogatus fuerit legatum vel fideicommissum filio suo sub conditione præstare, non aliter legatorum seruandorum causa satisfidare cogatur, nisi secūdas cōtraxerit nuptias.

Clerici qui suprà lectores & cātores sunt nuptias ne contrahant. cantoribus verò & lectoribus si secūdas contraxerint nuptias maioribus ordinibus nullas locus sit. laicus bigamus ne ad sacerdotium aſcēdat.

§. sed & si quis in
der. eod. titu.

¶ CLERICVS qui supra lectores & cātores est: veluti subdiaconus, vel diaconus nullas nuptias contrahere audeat: alioquin sacerdotio cadat. Lector quoq; si secūdas contraxerit nuptias ad maiore gradum ordinis ecclesiastici prohibeatur aſcēdere. Laicus etiam si appareat vxori cōiunctus esse, quæ alium maritū habuit, aut si nō iure cōiunctus sit, aut si ipse alia vxorem habuit, neque subdiaconus, neq; diaconus neque presbyter fieri poterit. Nam & si clandestinis artibus, ad consecrationem irreperit: honore eius cadat.

Legatum factum ne secūda contraheretur nuptie, seruandum est: aliās legatarum & legitimarum naturæ, & quod accepit cum fructibus restitui.

§. quæ verò nunc
eod. tit.

¶ SI QVIS decedens reliquerit vxori suæ legatum sub hoc modo, vt ad secūdas

cundas nuptias non perueniat: vel si mulier marito suo legatum reliquerit, vt secundum ille non contrahat matrimoniū correctā lege Iulia miscellania præstetur legatū sub obseruatione huius: vt in primo quidem anno legata non exigantur: nisi fortē ad sacerdotiū legatarius peruenit, vt nuptiarum nulla spes sit. Anno autem primo transacto, siquidem res legata immobilis sit sub cautione tamen iuratoria & obligatione bonorum suorum quod secundis quidem ab eo contractis nuptijs rem qualem accepit, restituat cū fructibus medio tempore natis. Sin autē res legata mobilis sit: siquidē legatarius vel legataria locuples fuerit: simili cautione atque obligatione bonorum suorum rem legatam sibi capiat, ita vt secundis nuptijs contractis res qualis data est, reddatur, vel diminutio eius refartiat. Sin autem pecunia numerata legata sit, cum vsuris suis reddatur, quæ à legatario solutæ sint ab ijs quibus pecuniam mutuauit, sacramēto prius ab eo præstito, quod nihil ex vsuris sibi solutis celauit. Quod si nō mutuauit quidem pecuniam ad vsuram, sed ad vsum suum cōuertit, vsuram tertiæ centesimę det. hoc si locuples fuerit legatarius vel legataria. Sin autem minus soluendo fuerit: fideiussorem dare cogatur. quod si nec fideiussōres dare possit sub cautione iuratoria & obligatiōe suo-

rum bonorum: res ei præstentur. statim autem vt ad secundas peruenerit nuptias: res legati nomine datæ vendicentur apud qualem personam inuentæ fuerint, siue mobiles sint, siue immobiles: & omninò vendicatio rerum ita fiat, quasi alienatio earum ab initio facta non esset. Sin autem pecunia numerata legata sit, & legatarius neque fideiussores habuerit, neque idoneus sit: tunc ille à quo legatum ei relictum est, tertiam centesimæ ei præstet nomine vsurarum, donec ad secundas peruenerit nuptias, vel sacerdotium fuerit consecratus: vt nulla spes nuptiarum supersit, vel mortuus fuerit legatarius. Nam si quidem secundas contraxerit nuptias, reddat quas acceperit vsuras. Sin ad sacerdotium venerit, vel mortuus sit: capiat aut ipse sortem, aut hæredes eius. Hæc autem omnia obseruari decet, & si non maritus vxori, vel vxor marito, sed extraneus quicquid eadem conditione legatum reliquerit, nam & hæc eadem teneant, quæ in marito diximus & vxore, ne ante facta cautio detur: siquidem institutio particularis sit cohæredibus. Si autem legatū vel fideicommissum relictum sit hæredibus vel substitutis, nemine autem ex his apparente: eis cautio præstetur, qui ab intestato ad successionem defuncti vocantur: nisi forte specialiter testator talē cautionem dari pro-

dari prohibuerit. nam & in hoc casu voluntatem eius custodiri æquum est.

Mater ex testamento filij hæres succedit vt extranea. Si vero ab intestato cum alijs fratribus succedit in bonis patris in vsufructu tantum: in alijs vero in totum donatione ante nuptias excepta, in qua vsufructum tantum capit.

¶ SI FILIVS decedens in testamento suo matrem hæredem instituerit, sic institutio eius habeatur, quasi quivis alius extraneus defuncto hæres in testamento scriptus fuisset. Ideoq; omnia quæ filius reliquerit, ad matrem perueniant nulla discretionem habita, vtrum res quas filius dereliquit, ex paterna substantia ad eum deuolutæ sint, an non. vndeunque enim res ad filiū peruenerint trāsmittantur ad matrē: nullaq; ei matri quæstio ab alijs filijs suis. i. fratribus defuncti moueatur: quia & si alius extraneus à defuncto filio hæres institutus esset: nihilominus oēs res testatoris accepisset: hoc si mater in testamento à filio suo hæres instituta est, nulla habita differentia, vtrum ad secundas migrauerit nuptias, an non. Sin autem intestatus filius defunctus est, & mater vel iam ad secundas migrauerit nuptias, vel postea migrauerit, vocetur quidē & ipsa cum fratribus defuncti filij sui ad successionē eius: sed earū quidē rerū, quæ ex paterna quidē linea ad defunctū filiū peruenerunt tūc vsufructū habeat

S. hinc nos alia. eo. inul.

mater si secundas nuptias contraxerit. Si autē res ex alia causa filio defuncto acquisitæ sunt: tunc in hisdem rebus æquaportione cum fratribus defuncti filij sui succedat: & non solum ius vtendi fruendi, sed etiā & proprietatē habeat in hisdem rebus, excepta videlicet propter nuptias donatione. Ea enim in suis finibus regionibusq; nullam inuolutionem ab hac constitutione patitur: sed in hoc toto notatus capite ingratitudinis ratio habenda est non solum ad matrem, sed etiā ad fratres. Causæ autem ingratitudinis in alia inferiori constitutione exponuntur. Illud autem certum est quod hoc caput constitutionis ad futuros casus non ad præteritos pertinet. ¶ Liceat matri in his rebus, quæ non ex paterna linea ad filiū suū defunctū ei pertinuerūt, si hæres extiterit, & testari, & alienare, & ad quē voluerit modum disponere. Quod si res permixtæ fuerint, tam ex paterna linea, quàm ex alijs causis acquisitæ: veluti ex testamento, ex donatione vel ex legato vel ex alio huiusmodi casu: earum quidem rerū, quæ ex paterna linea filio defuncto obueniunt, habeat vsufructum: aliarum autē rerum pleno iure habeat proprietatem. Hoc autem constitutionis caput non solum in futuris causis, sed etiā in præteritis negotijs locū habet: nisi fortē vel iudiciali sententia, vel amicabili transactione sopita sint.

Lex pa

LIBER I.

95

Lex parentibus suadet, ut in transmittenda hæreditate æqualitatem inter filios seruare studeant.

¶ **STVDEANT** autem parentes filios suos tam ex priori matrimonio natos, quàm ex secundis nuptijs procreatos ex æquis partibus hæredes scribere: nisi fortè quidam inter eos ingrati appareant. hoc autem magis persuadentes quàm legi necessitatem imponentes edicimus. ¶ **Causas** autem repudij in constitutione positas idèd nō diximus: quia in inferiore constitutione hoc caput plenissimè inuenitur, & omnimodò siquidem prætermisum est, & in hac constitutione quasi deletum, vel superfluum expositum non est. & alias idèd constitutiones legere debes, quas tituli tibi competentes ostenderint.

TITVLVS XXII.

De restitutione & legis falcidie detractiōe.

Filius grauatus restituere, ea tantum restituere tenetur, quæ supersunt detracta falcidia, donatione propter nuptias & dote. Si verò grauatus extraneus sit, omnia restituit præter dotem & propter nuptias donationem.

I QVIS vnū ex liberis suis hæredem instituerit, id est, filium filiæmve, nepotem vel nep-

tem, & deinceps siue quosdam ex eis si-
ue omnes simul, & rogauerit eos vt tem-
pore quo moriantur, vel postquam mor-
tui fuerint alijs restituant hæreditatem.
primùm quidem vnicuique eorum legis
Falcidiæ modus præcipuus deducatur, &
non supponatur fideicommissi grauami-
ni: cæteras autem partes fideicommissi-
ario restituat integras: ita tamẽ vt si pro-
pter nuptias donationem vxori vel do-
tem marito dare maluerit persona fidei-
commissio grauata, liceat ei hoc facere
etiam ex alijs rebus quæ fideicommissio
suppositæ sunt, & reliquas res tantum fi-
deicommissario cogatur restituere. Hæc
autem constitutio non habet locum in
præteritis substitutionibus, seu restitui-
tionibus, sed magis in futuris casibus.
Nullum autem augmentum dotibus vel
propter nuptias donationibus fiat ad in-
fidias substitutionis vel restitutionis. nam
& si quid callidum perpetratum fecerit:
nihilominus restitutio fideicommissario
integra manebit post deductionem, scili-
cet legitimæ Falcidiæ partis. Hæc autem
quæ de Falcidiæ deductione loquitur con-
stitutio, in liberis locum habet, quibus &
pars Falcidiæ debetur. quodd si hæres in-
stitutus ex liberis non sit: contentus esse
debet ex deductione dotis & propter nu-
ptias donationis: & reliquas res fideicom-
missario hæreditarias restituere. dotem
autem vel

autem vel propter nuptias donationem dari lex præcipit honestam, id est, neque satis modicam, vt sit decens hæredi: neque satis immodicam, vt sit grauis fidei commissario: sed medietatis cuiusdam moderatione moderatam.

Mulier quæ non nupsit intra tempora luctus, sed more meretricum concepit & peperit, partusque primi matrimonij non esse certum sit: ejusdem penis subiacet, quibus puniuntur nubentes intra luctus tempora.

QSI MV L I E R defuncto marito antequàm annus legitimus transeat, ad secundas quidem nuptias non migraverit: more autem meretricum ab aliquo stuprata conceperit & pepererit: vt sit clarum id quod natum est defuncti mariti non esse: easdem pœnas patiatur quas ex superiore constitutione patitur ea, quæ ante tempus legitimũ secundas contraxerit nuptias. ideoque & ante nuptias donatione careat, vt nec tantũ habeat ius vtēdi fruendi alijsq; pœnis antefatis subijciatur: & sit stupri quoque criminis obnoxia pœnis. Peius etenim est stuprari, quàm secundas nuptias mulieres ante legitimum tempus contrahere.

Idem in anth. de restitu. & ea quæ par. 6. vñ siquidē col. iij.

TITVLVS XXIII.

De tabellionibus.

Tabelliones non aliter chartas impleant, prius

g ij

quàm contrahentiū causas & audierint & cognouerint.

*Idē in arch. de tē.
bel. 6. j. col. iij.*

TABELLIONES ipsi per se conueniāt cum eis quibus instrumenta quædam fieri volunt, & non aliter chartam complere audeant, nisi de causa cognoscant: vt interrogati à iudicibus respondeant, qualis esset causa propter quam instrumenta composuerunt. & maxime si literarum imperiti fuerint, qui instrumenta fieri desiderauerint. Hæc autem obtineant tam in Constantinopoli ciuitate quàm in alijs prouincijs. Pœnam autem constitutio diffiniuit aduersus tabelliones qui aliter fecerint stationū amissionem: ita vt discipulus eorum, qui missus fuerit ad instrumēti compositionem, ipse ius habeat stationis. Quod si indignus sit discipulus autoritate stationis committi: prior quidem tabellio modis omnibus remoueatur: alius autē pro eo dignus stationem accipiat: ita tamen vt nullum sentiat damnum dominus stationis: sed habeat redditus integros. Tabellio autem dimittat ius stationis: quia indignatus est conuenire cum eis, qui instrumenta sibi componi desiderauerunt. Nullam autem habeant excusationem tabelliones morbi vel actionis: duorum enim alterum necesse est, vel causam eorum cognoscere

rum cognoscere & instrumenta eorum,
vel si ignorant, non faciant. In Constan-
tinopoli ciuitate liberam habeant facul-
tatem omnes tabelliones vnum tabel-
lionem apud magistratus census propo-
nere, & licentiam ei dare facere instru-
menta desiderantibus, & in eorum sta-
tione & in absoluendis instrumentis ve-
nire, & nulli alij licentiam esse hoc face-
re: nisi ei qui tabellionibus præpositus
sit apud magistrum census sicut iam dixi-
mus. Instrumentum autem propter hoc
non solum non sit irritum: sed vtilitatis
contrahentium valeat.

*Tabelliones in prothocollo instrumenta describant:
hocque cum die & consule.*

¶ **TABELLIONES** non scri-
bant instrumenta in alijs chartis, quam
in his quæ prothocolla habent, vt tamen
prothocollum tale sit, quod habeat no-
mē gloriosissimi comitis largitionum, &
tēpus quo charta facta est. Alioqui si etiā
scripturam chartæ habeant, non dimit-
tant eas tabelliones. Hæc autem tene-
tur in sola Constantina ciuitate: quod si
aduersus ea fecerit, pœnæ subijciatur.

*§. illud quoque præ-
fenti eod. titu.*

TITVLVS XXIII.

De testimonijs hæreticorum.

Hæreticorum testimoniū in orthodoxorum causis

sis non admittitur: nisi in his quas habent contrale-
reticos. Inter ipsos autem testes esse possunt.

Idē ferē probatur
in l. quoniam mul-
ti. C. de heret. vbi
glo. hunc text. no-
uell. alleg. & ibi
Bologninus in ij.
interpre.

¶ SI hæreticu s cōtra hæreticum lit-
get: liceat cuilibet eorum hæreticum te-
stem adducere. Si autē orthodoxus con-
tra hæreticū litiget, pro orthodoxo qui-
dem hæretici etiā testimoniū valeat. con-
tra orthodoxū autem soli orthodoxi te-
stimoniū valet. Orthodoxis quidem lit-
gantibus ad testimoniū nulli hæreticorū
pateat aditus. Interdū autem etiā aduer-
sus orthodoxum hæretici testimonium
probabile est: quōd contingit si orthodo-
xus in curialem conditionem trahatur
tunc etiam hæreticus aduersus eum re-
ctē testis producitur, vt dicat se scire
eum curialē esse, vel ex curiali patre ge-
nitum.

TITVLVS XXV.

*Vt preponatur nomen Im-
peratoris in instru-
mentis.*

In instrumentis tam iudicialibus quā extra-
dicialibus, quæ ad conservandam temporis memoriam
aguntur, nomen principis & consulis, indicium mensis
& dies sunt inserenda: nec omittenda sunt quæ sunt
consuetudinis.

PVBLI.

PUBLICA instrumenta vel monumenta, tam ea quæ in iudicijs conficiuntur, quàm ea quæ apud magistrû census siue apud defensores consistunt. Instrumenta etiam quæ tabelliones sub quacunque figura conficiunt tam in Constantinopolitana ciuitate, quàm in prouincijs, hæc omnia initium totius suæ scripturæ habeant, imperante illo diuo Augusto, imperij anno illo. & post hæc inserant consulum quoque appellationem, & omnem veterem obseruantiam instrumentorum custodiant. & si fortè tempora quoque ciuitatum prouincialium instrumentis scribi solitum est: ea consueto more scribantur. hæc autem iuris præceptio à prima indictione incipiat.

Instrumenta scribenda sunt literis quibus regionitur: & talibus ut facile intelligi possint.

¶ QVI scribunt tempora in monumentis publicis non vtantur literis illis veteribus & obscuris: sed per græcas literas tempora scribantur, si monumenta græcè composita sunt. Sin autem latine monumenta cōfecta fuerint: latinis quidem literis tempora scribantur, sic claris ut possit quicunque latinus literatus cognoscere.

TITVLVS XXVI.

§ iij

*§. illud quoque de
simus. cod. tit.*

*De iureiurando à moriente præ-
stito propter suæ substantiæ
mensuram.*

*Sacramento à moriente præstito, quo substantiæ
suæ modus aperitur suis hæredibus partiendo, hæ-
redibus stare conuenit: nec eo præiudicij non nihil cre-
ditoribus infertur.*

*Idem in authē. de
iureiur. à morien-
tæ præstit. §. Sanci-
mus igitur. col. v.*

I QVIS sua manu conscripserit, vel alterius manu subscripterit, siue in suo testamento, siue sine testamēto in quacumque charta modum substantiæ suæ declarauerit, idque fecerit omnibus hæredibus suis præsentibus, vel omnibus absentibus, vel quibusdam ex his absentibus, quibusdam præsentibus non liceat hæredibus eius talem scripturam recusare: nec dicere, quod vnus ex cohæredibus res quasdam à testatore relictas subripuit & celauit. Si enim testator cum sacramento expresserit: nihil aliud sibi superesset extra ea quæ præfata scriptura continentur, necesse habeant hæredes scripturam eius sequi, siue liberi eius sint, siue extranei: nec serui hæreditarij tormentis subijciantur, neque alia vlla probatio veritatis exquiratur. Hoc autem totum ius pertinet ad hæredes. nam creditoribus nullum præiudicium facit vox testatoris, eiusdem

ris, eiusdemq; debitoris. Licet enim creditoribus omnia perscrutari, & veritatē exquirere, & suo commodo uti: sed & hec redēs necesse est sequi ea quæ testator dixerit, scripserit, subscripserit, vel quocunque modo declarauerit. Cæterum si vocem testatoris reprobant, etiam hæreditatem eius amittant: quod non solum in futuris casibus, sed etiā in adhuc pendētibz teneat.

TITVLVS XXVII.

De iuramento calumniæ.

Iuramentum calumniæ, quod non nisi semel præstandum sit: & quæ veniant in iuramento calumniæ.

QUONIAM NE S litigatores postquā iusiurandum de calumniā iurauerint, hoc quoque iure iurando suo addant, quod non dilationis, non calumniæ causa, non vexandi aduersarij gratia probationes in tota ista causa ab aduersario suo exigēt. nam antea in vno quoque capitulo litis, si litigator ab aduersario suo probationes exegisset: iurare cogeatur, quod non calumniæ causa exigit. Erat autem grauissimum in vna causa quamplura sacramenta præstare: idēque vnum iusiurandum sufficiat.

Forma iuramenti de calumniā.

*Idem in authē. de
ijs qui ingredi. ad
appel. §. si. collat.
v. constit. xj.*

¶ QVOD sacramētum calumniae
ita. in primis quidē actor iuret hanc itē
quā moui, calumniādi animo non moui
sed existimo me bonam habere causam,
nec dilationis, nec calūniæ causā, nec ve-
xādi aduersarij gratia probationes in to-
ta hac cā ab aduersario meo nullas exigā
si deus. ¶ Postea reus ita: ego putans bo-
na instātia causæ ad cōtradiciendū perse-
nio, nec dilationis, nec calūniæ causā, nec
vexādi aduersarij gratia probationes in
tota hac causā ab aduersario meo vllas
exigam: si deus.

TITVLVS XXVIII.

*Vt ciues vel vicarij pro alijs ciui-
bus suis vel vicis non teneantur.*

Nulli licere vnum pro alio in iudicium vocare.

*Idem in authē. vt
non fiant pign. pro
alijs perso. in prim.
col. 7.*

¶ I QVIS in aliqua ciuita-
te vel vico debitores habue-
rit: posteaq; alios homines ex
eadē ciuitate vel vico in alia
ciuitate nūdinarum gratia degentes in-
uenerit: non audeat eos vel res eorū te-
nere, vel alicuius debiti nomine pecuniā
ab his exigere, vel pignora ab his extor-
quere. Nam si quid tale fecerit: omne qd
inciuiliter exegerit, in quadruplū redde-
re cōpelletur ei, qui iniuriā passus est. sed
& si quam actionem aduersus debitorem
suum ha-

suum habeat, eam quoque amittat. Hoc autem obseruari decet cura & diligentia praesidium, quibus grauissimae poenae imminere bunt, si praecipua saluberrima huius constitutionis neglexerint.

TITVLVS XXIX.

De donationib. quae sunt principi.

Principum donationes sicut insinuatione & monumentis non indigent, ita nec haec quae principi sunt.

SI QVIS Imperatori donare voluerit, sufficiat ei ad perfectam donationem instrumentum liberalitatis modum continens: & non cogatur hanc donationem instrumentis publicis intimare, quamuis ducenorum aureorum quantitatem donatio facta excedat. nam nec Imperatoris donatio in priuata persona facta publicis monumentis indiget.

Idem in antea. vbi non fiant pignora. pro alijs &c. col. v. in fin.

TITVLVS XXX.

De exhibendis & introducendis siue extrahendis reis.

Rei de vna provincia ut in aliam exhibeantur, ab actoribus ne extrahantur, nisi cautione praestita, ut constituta die iudicio sistant: alias a iudicis observatione rei cum expensis absoluantur exacto tamen quod ab actoribus promissum sit.

Idem in authē. de
exhib. & introd.
reus col. v. §. j.

SI QVIS ex diuina iusticie in scriptis habita, vel ex calculo magistratus aliquem conuenerit, vt in alijs locis exhibeat se vel sistat: ideoque & cautionem ab eo exegerit, quod intra certum tempus in iudicium destinatum venturus sit. posteaque tempus quidem certum transactum fuerit: & is quidem, qui cautionem exposuit præsto sit: aduersarius autem eius id est, actor absit, & decem dies post certum tempus transierint: liceat reo præfati absente actore intrare apud iudicem & docere suam præsentiam & actoris absentiam, & statim ab obseruatione iudicij absoluitur, ita tamen vt sacramentum præstet de impensis, quas impendit tam in prosecutione, quam in peregrinatione sua: & in tantam quantitatem iudex actorem condemnabit. ¶ Cum autem soleant executores litium ab actoribus cautionem exigere, quomodo omnimodò peragant intentiones suas: si autem peregerint, quod poenæ certos aureos præstaturi sunt: iubet constitutio calumniam passo primum quidam poenam cautionis ab actore præstari: deinde si quid pluris sit de impensis, quas reus frustra fecerit: hoc calculo iudicis eadem reo præstetur sacramento, tamen eius legitima taxatione moderato. hoc enim si ita custodiat: iam definant homines in aliam ludere vitam: & ideò in locis

& ide
per te

aliu
cau

¶ S
tina c
quos
re &
quod
tur à
sibi c
auter
here
deius
temp
nec a
ne fi
plissi
ex p
id est
exhi
imò
est v
si act
tens
vinci
præst
natis
perag

& idèd in locis competentibus hac pœna
perterriti litigabunt.

*Actores qui de proprio territorio sibi obnoxios in
aliud trahere volunt, cautionem præstent, & pœnam
causæ peragendæ & vincendæ spondeant.*

¶ S O L E N T actores qui in Constâ *S. quia verò ab a-*
tina ciuitate homines trahere volunt, *ctoribus, eod. tit.*
quos obnoxios dicunt: & fideiussiones da
re & pœnam promittere peragendi litigij.
quod omnibus modis etiam sic permitti
tur à prouincia in urbem Imperialē, qua
sibi conscios esse putāt abstrahere. Cùm
autem à prouincia in prouinciam extra
here reos actores desiderabant, sine fi
deiussione hoc impetrabant. Sed modò
tempore hac promulgatione constitit vt
nec ab alia in aliam exhibitio reorum si
ne fideiussione fiat: neq; magistratus am
plissimùs, neque gloriosissimus quæstor
ex psona principis aliquid tale scribere,
id est, vt sine fideiussione actoris reorum
exhibitio fiat ab alia in aliā prouinciam:
imò magis contrarium debet dictare, id
est vt non aliter fiat exhibitio rei quàm
si actor fideiussiones præstiterit. promit
tens quòd omnimodò causam peraget &
vincat: alioqui quod pœnæ tantum reis
præstabunt. Nam his eodem modo ordi
natis, si actor non peregerit causam, vel
peragēs non obtinuerit, committitur ad-

uersus eum pœna, & aduersus fideiussor
res eius, & reo præstabitur. Si quid autē
vltra quantitatem pœnalem exhibitionis
occasione reus impenderit, hoc ei iuran
ti dari æquum est sacramento artea mo
derato per legitimam actionem sicut in
præcedenti capite diximus.

*Reo in ius vocato, libellōque oblato viginti die
rum inducie deliberatorie dantur. cautiones præstat
personales, item & sportulas. litis autem contestatio
fieri non nisi viginti diebus elapsis computanda de
oblationis libelli, debet.*

*§. illud quoq; eod.
titul.*

¶ SI QVIS ex sententia iudicis
admonitus fuerit: habeat post admonitio
nem viginti dierum spatiū: vt liceat reo
vel recusare iudicem, vel alium quoque
petere, vel simul ambo iudicent, vel fortē
id quod debent confiteri intra prædictos
dies viginti. Postquā aut libellum accu
sationis exceperit: personales præstet fi
deiussiones, & sportulas det cōstitutioni
nostri principis cognitās. Subscribat au
tem & contradictionis libellum. tempus
quoq; & diem scribere cum oportet quo
libellum accusationis excipiat. Cū au
tem litis contestatio fiet, interrogari de
bet à iudice, si trāsierint viginti dies de
liberationis. Hoc autem cōsideratur ex
subscriptioe eius quam libello inseruit.
Nam si intra viceſimum diem litis conte
statio facta est: nullius est momenti. Si
quis au.

quis autem iudicem recusauerit, & alium pro eo petierit, eiusque interim recusare maluerit quem sibi iudicem petijt: non audiatur.

Sistere se iudicio qui iurauit: postea per absentiam contumax fuerit, in ius rursus vocandus est, & terminus dandus, quo non veniente causa summarie tractanda erit. & pro debiti mensura in rei bonorū possessionem actor mittetur, quam reus non nisi damnis pensatis, cautioneque de iudicio sistendo prestita recuperabit.

¶ **Q**UIS iuratus promisit obseruaturum se in iudicio. Deinde autem ante litiscontestationem Imperialem vrbem reliquerit: liceat actori nondum litiscōtestatione facta adire iudicem, & docere tergiuersationē rei, & siquidem inter magistratus sit iudex: iubeat omnimodò reum in iudicio duci. si autē inter magistratus nō sit, sed sit iudex datus ab aliqua parte, vel etiam Imperiali iussione referat hoc ipsum vt ducatur reus iussu magistratus, qui eum iudicem esse destinavit, & præfigatur terminus, intra quē si non venerit reus, vt causæ disceptatio fiat, etiam eodem reo absente, & in possessionem rerum eius actor mittatur, & tantummodò ius pignoris habeat, quantus est modus debite quantitatis. & postquā in possessione actor missus fuerit non aliter reus eam recipiat: nisi omnia damna, quæ contigerint actori refarcierit: &

§. si verò semel, eo, titul.

dederit fideiussorē, quodd omnimodò actō
ris intentionem excepturus sit, siue per
se, siue per legitimam personam. Hęc ita
sint nisi fortē ex iusta causā & inexcusa-
bili reus in absentia fuerit.

TITVLVS XXXI.

De muliere inope indotata.

*Mulier indotata soluto matrimonio quartam ma-
riti bonorum partem consequitur, si inops sit: si verò
diues, nihil nisi quod sibi relinquitur.*

*Idem in authen-
de exhibend: reis.
col. v. §. quoniam
verò ad clementiā.*

DIXIMVS in superioribus
capitulis mulierem sine dote
nuptam, & sine causā repudia-
tam à marito quartam partē
substantiæ eius consequi oportere vsque
ad centum libras auri, hoc ipsum confi-
tuimus, id est, vt quartam partem mulier
capiat defuncto marito suo siue quam-
plures liberos habeat, siue non. Illud au-
tem certum est quodd mulier siue mobiles
siue immobiles res habeat suas proprias,
omnimodò eas sine diminutione deduce-
re poterit, non subiectas mariti credito-
ribus: nisi ad hoc tantum quodd hæredes
ei extiterint. Hęc autem omnia intelligi
debent, si mulier idoneas facultates non
habeat. Nam si inops non sit, neque dotē
dedit: grauare liberos defuncti quartæ
partis exactione non debet. Nam nec ma-
ritus, qui

ritus, qui nullā donationem propter nuptias dedit, aliquid ex substantiæ suæ uxoris lucrabitur, nisi fortè legatum ei relictum est à muliere, vel mulieri à marito. hoc enim quod relictum est, omnimodò capiat, siue inops sit, siue non. quòd si inopi constitutæ mulieri maritus suus legatum relinquat minoris quantitatis quàm portio quarta fiat, suppleat id quod minus dedit.

TITVLVS XXXII.

De ijs qui ex libera matre & adscriptitio patre nati sunt.

Natus ex adscriptitio & libera post hanc constitutionem liber est.

CONSTITVTIO est Imperatoris nostri in vndecimo libro Codicis posita, quæ iubet eum, qui ex libera matre & adscriptitio patre natus est, ingenuū esse. Eam igitur constitutionem præsens promulgatio iubet obtinere in ijs tantummodò casibus, qui post constitutionem illam contigerint, qui autem ante illā emer erint, antiquo iure dirimātur.

Idem in authē. cōstitutio qua ex adscriptitio. in prima cip. collat. v.

TITVLVS XXXIII.

*Vt de caterò ecclesiæ neq, permuta-
tiones neq, contractus emphy-
theuticos fictitios faciant.*

*Ecclesiæ inter se res etiam immobiles permutare
possunt: hõique cū metropolitanis sine episcopi decreto
& iuramento dato quod vtrique parti viles sint.*

*Id. in authen. con-
stit. qua ex adscri-
ptis. §. quia igitur.
col. v.*

I ECCLESIA cum ec-
clesia vel ptoctrophium cū
ptocotroph'o, vel monaste-
rium cum monasterio: & vt
simpliciter dixerim, si venerabilis locus
cū alio loco venerabili rerū immobilium
permutationē facere maluerit: & hoc qua
si fieri profit: vtriq, loco liceat primati-
bus eius permutare decreto tamen prius
celebrato cum omni subtilitate & iure-
iurando apud locorum metropolitanos
rei disceptatione præcedente, vt ipsi deli-
berent an ambabus partibus profit per-
mutatio rerum immobilium, & non indi-
geat res speciali diuina pragmatica for-
ma. Ex huius autem legis excipiatu-
r licetia magnę Cōstantinopolitanę ciuita-
tis ecclesia. nullam enim rem immobi-
lem alienare permittatur quemadmo-
dum ante non permittebatur.

*Ecclesijs perpetuos contractus emphyteuticos inter
se facere*

*se facere licere maiore ecclesia Constantinopolitana
excepta.*

¶ GLICEAT ecclesijs & alijs ven-
rabilibus locis perpetuos inter se con-
tractus emphyteuticos facere decre-
to scilicet antea celebrato: dum tamen
ita fiat emphyteusis vt ad priuatam per-
sonam omnimodò non extendatur: sed
ex huius legis licentia excipiat^r magna
Constantinopolitana ecclesia quem-
admodum in anterioribus constitutio-
nibus.

*Id. in anth. vt de
cater. cemm. §. 1.
col. v.*

*Decreto alienationis rei ecclesiasticae qui adesse de-
beant.*

¶ SI ALIENATIO immobilis
ecclesiasticae rei celebrata sit: decretum
quidem omnibus modis procedat secun-
dum supradictam cōstitutionem. Adest
autem decreto debet non solum episco-
pus & clerus eius cuius pradium aliena-
re desiderat: sed etiam metropolitanus
archiepiscopus cum prae dicta obserua-
tione: & duo episcopi cōsilio eius adsint.

*Idem in anthé. vt
null. fabri. orat. do
mus. fin. col. v.*

TITVLVS XXXIII.

Vt ea quae vocantur insinuatina.

*Clericis ordinatis insinuatina gaudere non nisi q̃s
qui in maiori ecclesia ordinati sunt, licere.*

*Idem in auth. vt
ea que vocant in-
sinuatina. colla. v.
Et in c. no. satis. eis
seq. de simoni.*

SI QVIS in Constantina ciuitate clericus factus fuerit. siquidem magnæ ecclesiæ clericus sit factus, emphanistica præstetur. Sin autem alterius oratorij clericus factus fuerit, nisi emphanisticorum nomine exigatur, amittat statum gradus. Hæc autem omnia defensores ecclesiæ custodire debent: qui si neglexerint, decem librarum auri solutione multentur.

TITVLVS XXXV.

*De clericis subrogandis in
locum desertorum
clericorum.*

Clerici subrogandi sunt in locis desertorum, quibus annona quæ desertoribus præstabatur, conuelli debet.

*Idem in auth. vt
clerici, qui reced.
collat. v.*

SI CLERICI ab ecclesijs suis destiterint, alios clericos in locum eorum subrogari oportet: vt scilicet annonas & dona ecclesiastica, quæ illis præstabantur, accipiant. & si postea destitutores redierint, nihil eis præstetur: quia annonæ eorum & dona alijs clericis pro ipsis subrogatis præstata sunt. Omnibus enim modis subrogatis clericis annonas eorum præstari debet, nam

bet. nam neque destitoribus aliquid ab ecclesia dandum est, neque ad lucrum œconomorum vel aliorum qui administrant, cedere. Si enim subrogati clerici prædictas annonas non acceperint: ipsi qui solent administrare eas de sua substantia dare eis cogantur. nam & si quas habent proprias possessiones: iubet constitutio vt ex iisdem possessionibus certa prædia deputentur, ex quorum redditu subrogatis clericis annonæ præstentur.

Ei qui ædificauit ecclesiam, aut clericis annonas dedit: clericos quos voluerit facere non nisi patriarcha vel episcopo oblatos licere.

¶ SI QVIS ecclesiam ædificauerit, aut clericis ex substantia sua annonas dederit: non liceat ei quos voluerit clericos in eadem ecclesia facere. sed si voluerit quosdam ibi cōsecrari: offerat eos beatissimo patriarchæ: & illæ si viderit eos dignos consecret: & si non probauerit, arbitrio suo reiiciat.

§. illud quoque eodem titulo.

Nota ex hoc text. Fundatores ecclesiarum & capellaniarum ius instituendi nō habere, sed presentandi.

TITVLVS XXXVI.

Vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant.

In oratorijs domorum sacra mysteria peragere nō nisi clericis ab episcopo constitutis licere. Oratorum autem in proprijs domibus habere permissum est.

Idem in authē. vt
in priuat. domib.
sacra myster. coll.
quinta.

SI QVIS in domo sua oratorium habuerit, nō audeat in eum sacra misteria facere, nisi clericos catholicæ fidei habuerit deputatos ex iussione religiosissimi episcopi illius ciuitatis, vel beatissimi patriarchæ. Si quis autem aduersus ea fecerit: domus eius fisci iuribus vendicetur: & sit sub indignatione principis. & si præfectus prætorio postquàm hæc cognouerit, non prohibuerit: quinquaginta librarum auri pœna multetur: & apparitor eius simili pœnæ subijciatur. nulla autem inuidia est vnumquemque christianum in proprijs ædibus oratoria habere, & in his orare, & psallere. siue clericis missa non fiat.

TITVLVS XXXVII.

*Vt defuncti seu funera eorum à
creditoribus non iniurientur.*

Mortuis & animam agentibus obsequijs domibus ac familie iniuriam inferre siue iudicis decreto creditores prohibentur.

Idem in authē. vt
defunct. seu sunt.
eor. in princ. colla.:
vinta.

SI QVIS debitorem suum egrotantē vel periclitantem molestare voluerit pro debito suo, non liceat ei hoc facere: cum neque vxori eius, neque liberis aliquem

aliquem inquietudinem inferre permit-
tatur: neq; signa ædibus eius imponere:
nisi post mortem debitoris lite consisten-
te iudicialis calculus prolatus fuerit, &
legitima ordinatio sequuta sit. sed neq;
mortuo debitore deductio nem eius fu-
neris impediatur. Si enim tale aliquid per-
petraverit: suis actionibus cadat siue iu-
stam habeat intentionem, siue nō. & non
solum debitam sibi quātitatem amittat:
sed etiam aliam hæredibus eius pro iniu-
ria defuncti præstare compellatur. & nō
sufficiunt istæ pœnæ: cum & tertia pars
bonorum eius publicetur, & ipse infam-
ia notetur. hæc autem omnia in Con-
stantinopolitana ciuitate cura & diligen-
tia custodiātur, tam præfecti vrbis, quā
præfecti prætorio. Magistratus quoque
officiorum in his vigilare debet, & appa-
ritores omnes eorum. In prouincijs au-
tem præfides ea obseruabunt, & alij ma-
gistratus siue ciuiles sint, siue militares.
quod si neglexerint magistratus quidem
imperialis vrbis cum suis apparitoribus
viginti librarum auri pœna multabun-
tur. Prouinciarum autem magistratus
quinque librarum auri pœnæ nomine
dare cogantur.

TITVLVS XXXVIII.

Vt immobilia ante nuptias dona-

p iiii

tionis neque hypotheca dentur, neque omnino alienentur.

Immobilia donationis ante nuptias etiam mulier consentiente nec obligantur nec alienantur: nisi post biennium: & mulier consensum suum confirmet, si maritus soluendo sit: secus si non soluendo.

*Idem in auth. vt
immob. ante nup.
don. & c. col. v.*

SI QVIS donationē propter nuptias mulieri conscripserit siue pro se, siue pro alio, siue pater pro alio filio suo, siue mater, siue cognatus propter cognatū, aut quis extraneus pro alio donationē, ppter nuptias cōscripserit, in qua etiā res immobiles sint: nō liceat marito aliquā rē de rebus immobilibus alienare, vel hypothecæ titulo obligare: nec si cōsenferit in alienatione vel hypotheca mulier. sed si quid cōtra hanc legem factum scriptūue fuerit: hoc pro infecto sit, & pro nō scripto habeatur: nisi fortē obseruatio illa custodiatur, quæ de intercessionibus fœminarum in quarto Codicis libro posita est titul. ad senatusconsult. Vel id est, vt post primum consensum transacto biennio aliud instrumentum à muliere conscribatur, in quo se fateatur priorem consensum suum comprobare: aliqui prior consensus nullius momenti est. imò etiam si secundo consensu priorem voluntatem post biennium cō-

Niūm confirmauerit: non omnimodò valebit: sed ita demū, si ex alijs mariti facultatibus satis eidem mulieri fieri possit in donatione propter nuptias: alioquin nec secundus nec tertius cōsensus lādere mulierem poterit. Hæc autem dicimus non solū in donatione propter nuptias, sed etiam in dote, si quas res dotales alienare vel obligare maritus voluerit. Emptores autem & creditores quibus res alienatæ vel obligatæ sunt, nullam iniuriam patiantur. Nam quod ad mulieres pertinet, actionibus careant suis. & tamen aliæ mariti facultates & ipse maritus necessariò eis permanet obligatus. Hæc autem constitutio prærogatiuis dotium nullum præiudiciū facit. Nam prærogatiuas datas integras inesse dotibus constitutio iubet. Ita tamen si de dotibus actiones mulier moueat. Alijs enim personis priuilegium in actione dotis nec antea datum est, nec modo datur. Ea autem constitutio non in præteritis: sed in futuris casibus valeat.

TITVLVS XXXIX.

*Vt nullus fabricet oratorij domos
episcopo inconsulto.*

Ecclesiam vel oratorium adificare nisi episcopo consentiente & inchoante nulli licere. Item & de dote prouisum sit ante quàm inchoetur oportet. sin minus veteres instaurantur.

*Idem in authē. v.
null. fabr. oratorij
dom. §. j. col. v.*

NULLVS audeat ædificare ecclesiam vel oratorium ante quàm ciuitatis episcopus veniat: & vota faciens sanctissimam crucem infixerit in eodem loco publicè procedens, & rem omnibus manifestam faciat. vnusquisque autem ante ædificationem loquatur episcopo, & præcipiat modum, qui ad luminaria & sacrum ministerium, & custodiam oratorij, & alimonias eorum, qui ibi seruiunt sufficat. & si hæc sufficientia visa fuerit: faciat prius donationem eorum, postea que domum ædificet. Sin autem ea que ab eo præiuncta sunt, non sufficiant ad construendum oratorium: æquum est vetera oratoria, quæ fortè ruinam minantur, reparare cum arbitrio religiosissimi episcopi ciuitatis.

TITVLVS XL.

De episcopis non resistentibus in proprijs ecclesijs.

Episcopus qui per longum tempus ab ecclesia absumptus sumptus ab ecclesia non presentur.

SI EPI.

LIBER I.

121

SI EPISCOPVS per multum tempus ab ecclesia sua defuerit, & in alijs locis degerit: œconomus aut ecclesia eius impensas ei non administret. Nam tales inanes sumptus melius est in ecclesia esse, & in alias res ad pietatem pertinētes præstare. Teneantur aut in talibus episcopi etiam ea quæ prioribus sanctionibus cautae sunt, seruare.

*Idem in authen. vñ
nol. fabr. orat. do-
mū s. illud quoq;
collat. v.*

*

FINIS.

LIBER SECVN-

DVS NOVEL

LARVM.

TITVLVS I.

*Vt omnes prouinciarum iudi-
cibus obediant.*

*Prouinciales forum præsidis ne declinent: vt qui
tam in civilibus causis quàm in criminalibus suis ipsi
subijciantur: nisi pragmatica sanctione aliud cau-
tum reperiatur.*

*Idem in authr. vt
omnes obed. iudic.
prouinc. §. j. col. v.*

AEC CONSTI-
tutio iubet vt omnes
Romani tam in ciui-
libus, quàm in crimi-
nalibus causis vni præ-
sidi prouinciariū sub-
ijciantur: & nemo in
aliqua causa obnoxius priuilegium præsi-
di prouinciæ opponat: quasi non ei subie-
ctus sit, nisi specialiter pragmatica sanctio
prolata duci eum duxerit. Ideoq; siue de
dominio alicuius rei, siue de agrorū fini-
bus, siue de hypothecis, siue de nuda pos-
sessione, siue de alia quauis pecuniaria vel
criminali causa litigiū inter partes emer-
serit: non

ferit: nō liceat reo priuilegium suum op-
ponere præsidali iudicio, siue ex imperia-
libus liberis, siue ex maioris iudicis ius-
sione: sed omnibus modis in eo loco pul-
setur, vbi aliquid egerit, vel amiserit siue
de maxima re, siue de minima quæatur,
veluti de gallina. quamuis enim de mini-
ma videatur hæc res esse: attamē iustitiæ
ratio non ex quantitate, sed ex suis regu-
lis debet æstimari. Nam & quod alijs vil-
lissimum esse videtur, hoc etiam alijs quā-
pretiosissimū est. & omninō siue bouem
siue aliam quamcunque rem alicui subri-
puerit, in eadem prouincia pulsetur, vbi
tale peccatum admisit. nam & probatio-
nis copia in externis locis non similis a-
gentibus est.

*Ratione contractus quis forum sortitur: quod præ-
sentibus declinare non licet: absentibus autem à quo-
rum domibus iniustitia illata est, & vocato eo qui fe-
cit, re suspensa induciæ secundum loci distātiā dan-
de sunt, vt negotio cognito remant aut non: & secū-
dum quod actum erit, procedatur.*

¶ **H AE C** quidem dicimus, si vtra- *Si quis igitur sue*
que pars in præsentia sit, vt in eodem lo- *rint. eod. iiii.*
co modis omnibus res dirimatur, in quo
aliquid admissum est. quod si actor quidē
præsto sit, reus autem absit, sed actores
ipsius vel procuratores vel conductores
aliquid egerint vel deliquerint: ille qui
dem qui fecit, modis omnibus accusetur:

ipsum autem litigium maneat in suspensione donec de rerum dominio causa fuerit declarata. Tempus autem dilationis ex locorum spatium dari debet. Nam siquidē vna vel duabus prouincijs interpolitis dominus rerum in proximis locis degat, quatuor mēses ad dilationem sufficiunt. Sin autem in longinquum absit, veluti in Palestinavel in Aegypto octo mensium dilationem dari oportet. Sin autem in Italiavel in Africa moretur: nouem menses statui debent. Eadem dicimus, & si in arthogis locis principalis persona degat. Quod si quidem rerum dominus illi commiserit causam, qui apud eum retulerit: necesse est vt ipse qui præsens est, pulsetur absentis domini nomine. Sin autē, alium litigare maluerit: hoc ei liceat facere, dum tamē procurator ipsius defendat causam, & modis omnibus impleat quod iudex iudicauerit: nisi prouocatio sit subsequuta, aut aliter definita, aut amicabiliter sopitata. quod si dño. quidem rerū manifestetur causa: ipse autem venire neq; alium mandare curauerit: tunc prædicto tēpore tractato, is qui accusatus est, litiget: & si reus apparuerit, cōdemnetur, scilicet & domino rerum eandē condemnationē subituro, si ipse quoq; obnoxius sit. & siquidem soluendo sit is, qui accusatus & cōdemnatus est, ipse iudicato satisfaciat. Enimvero si soluendo non sit: ex rebus domini ab-

ni absentis, qui nec venire nec mandare alicui voluit, solui actori æquū est. Quodd si reus præsens post accusationem euaserit, & neq; dominus rerum venerit, neq; procuratorem transmiserit: tunc ex vna parte iudex audiat causam, si solet & in cremodicijs fieri, scilicet & ipso reo per præconem vocato. & si in eadem absentia perseverauerit, condemnatur. quod si actor in absentia sit domino rerum præsen- te vel procuratore misso tunc omnia de- terminata, quæ frustra reus passus est, actor ei restituat.

Nullus forū declinet cuiuscunq; privilegij virtute, nisi pragmatica sanctione, aut appellatione minus sit.

¶ **N V L L V M** privilegium eximere *§. arripit. eo. sit.* reum provinciali iudicio volumus: nisi specialiter nostram pragmaticam sanctionē produxerit, quæ propter publicas causas in hanc regiam eum ciuitatem reuocauerit: vel si ex lege hoc fiat: veluti si prouocationem præsidi prouinciæ porrexerit. & propter hæc in ista Imperiali ciuitate litem audire oportet, quamuis de minoribus causis apud maiores iudices prouinciarum prouocationes exerceri constituimus: nisi fortè causa principalis in hac ciuitate quamuis minima ventiletur: tunc enim in hac ciuitate non in prouincijs prouocatio ventiletur.

¶ Nulla autem persona priuilegio aliquo
 utatur ad fugiēdos præsidis laqueos, quā
 uis ecclesia sit, vel xenodochium, vel ora
 toriū, vel quiuus alius locus, qui pietatis
 causā colitur. Idem iuris est siue fiscus, si
 ue patrimonium fisci, siue alius quiuus di
 uinis titulis pulsetur: & multò magis si po
 tentis hominis persona in iudicium fue
 rit euocata: quamuis priuilegium ex sa
 cro oraculo prætendat: nisi quod diximus
 pragmatica sanctio in hac ciuitate eum
 reipublicæ causā reuocauerit. ¶ Hæc au
 tem constitutio non solū in futuris, sed
 etiam in præsentibus causis locū habeat.

*Præses qui huius constitutionis obseruantia non
 studet: non solū magistratu priuatur: sed etiam in
 auri decem libris multatur.*

¶ SI QVIS autem præses provin
 ciæ constitutus præsentem legem custo
 dire neglexerit: non solū magistratu suo
 eiiciatur: sed etiam decem librarum auri
 subeat poenam.

TITVLVS II.

*Qui tutores vel curatores pupillo
 vel adolescēti esse non possunt: &
 tutela & curationis admi
 nistranda modus.*

Ne que tu

Neque tutori neque curatori actionis cessionem
contra minorem suscipere licere.

NULLI tutori vel curatori liceat nomina contra pupillum, vel eum cuius curatio-
nem gubernat, iura successionis in se transferre ab aliquo, siue pretium pro actione dederit, siue non.

Idem in aut. h. v. qui oblig. se habet. in. s. i. & s. quod si quis. colla. sexta.

Tutor vel curator minoris esse non potest, qui eius est, aut creditor aut debitor.

NEMO qui dicit se obnoxium habere pupillum, vel eum qui curatore eget, tutor aut curator ipse creetur. Sic is qui manifestè obnoxius impuberi, vel ei qui cura indigeat, fuerit: tutor vel curator non fiat.

s. hac omnia leg. eod. tituli.

Tutori ad quem deuoluta est hereditas, quæ pupilli aut debitorem aut creditorem eum facerit: curator ei adiungendus est.

QUOD si quis tutor constitutus aut curator, neque obnoxium habeat eum cuius negotia gerit, neque obnoxius ei sit: postea autem ad eum hereditas deuoluta sit, quæ debitorem vel creditorem memoratæ personæ eum faciat: tunc alius tutor vel curator ei adiungatur, qui custodiet eum: & hoc ipsum iuret sacramento, quodd nec malitiæ tutoris vel curatoris fauebit, ne pœnæ subijciatur.

i

A tutela vel curatione debiti pretextu nullus excusetur: nisi hac aut testibus aut sacramento probet

*S. ut autem nō de-
mus. eod. titu.*

¶ NE AVTEM vnusquisque di-
cens se creditorem impuberis esse, vel
fortè adolescentis ab onere tutelæ, vel
curationis facilè excusetur: sancimus nō
aliter cum recipiendum esse, nisi manife-
stè probauerit creditorem se esse impu-
beris, vel fortè adolescentis, vel res eo-
rum sibi obnoxias esse, vel parètes. quòd
si res in incerto sit: tunc sacramentum
præbeat, quòd idè tutelam vel curā re-
cusat: quia re vera suum debitorem esse
pupillam vel fortè adolescentem existi-
mat. tunc enim & si voluerit non admit-
tatur ad tutelam vel curationem cuius-
cunque personæ: quamuis tutor legiti-
mus sit.

*Creditor vel debitor minoris, si tutelam aut cura-
tionem suscipiat: creditor actionem perdit: debitor ve-
rò solutione interim facta non iuuatur.*

*S. si verò tacuerit.
eod. tit.*

¶ QVOD si quis aduersus ea quæ
tutor vel curator creari passus fuerit: si-
quidem obnoxium impuberem habeat,
vel fortè adolescentem actionem quam
habet, amittat. Sin autem ipse obnoxius
fuerit: non liceat ei dicere, quòd tempo-
re quo tutelam vel curationem gerebat,
solutionibus vel commentitijs liberatio-
nibus actione solutus est.

Nulli

Sicut tutoribus & curatoribus cessiones in minores aut dare aut suscipere tutela aut curationis tempore prohibitum est, ita & ipsa finita. Hæc autem in omni curatione dictum habet.

¶ **N V L L I** tutor vel curator liceat *S. quod si quis. eodem titu.* sicut prædiximus, nomina contra pupillum vel fortè adolescentem redimere, & cessiones aduersus eum impetrare, quibus iam desijt tutor vel curator esse: sed omnimodò hoc quod factum est, pro infecto habeatur, ita ut pupillus quidem vel fortè adolescens omnimodò securitatem habeat, & nulla teneatur actione. Tutori autem vel curator non liceat contra eum redire, qui nomina ei cesserit eodem iure obtinente: & si postquam tutor vel curator desijt esse cessiones nominum impetrauerit. ¶ Hæc autem omnia de omnibus curatoribus posita sunt, non solum adolescentium, sed etiam prodigorum, vel furiosorum, vel mentecaptorum, vel si quid aliud aut lege expressum est, aut natura inueniatur.

Neque tutores neque curatores minorum numos mutuo dare compelluntur. Idco si dederint: & usuras præstare debere, & periculum suscepisse sciant.

¶ **N E M O** tutor vel curator compellatur pecuniam impuberis vel fortè adolescentis mutuam dare, sed liceat ei steri

lem eam in tuto deponere. Nam melius est sortem impuberis vel adolescentis conseruari, quàm vsurarum cupiditate etiam sortem amittere. Si autem sponte sua tutor vel curator mutuauerit, fortè sub pignoribus, vel sub alia indubitata cautela: tunc habeat quidem per singulos annos mensium relaxamentum. sciat autem quòd periculum fortis ad ipsum pertinebit.

Tutores vel curatores in administrandis minimis rebus, quo modo se debeant gerere, hoc loco docetur.

§. si verò habeat, mod. titus.

¶ SI PUPILLVS redditus habeat sibi sufficiētes: eos tutor impendat. Sinautem ampliores redditus habeat quàm sumptus: tunc id quod superfuerit deponatur. Quod si substantia impuberis mobilis sit: tunc id tantum tutor mutare debet, quod sufficiat ad administrationem pupillarium rerum: quòd autem superfluum sit, deponatur. Eadēque dicimus & de curatoribus omnium personarum. Licebit autem tutori vel curatori subtiliter inquirere, si quem redditum comparare pupillo vel fortè adolescenti possit ex superflua pecunia, & tributa lenia sint, & venditor locuples, & redditus fertilis. Sciat autem quòd si aduersus ea comparauerit: negligentiae periculum

periculum ad eum pertinebit. ¶ Quod si pecuniam tantam habeat pupillus vt ex ea administrationes rerum ipsius solummodò explicentur: tunc mutuare tutor vel curator eam debet cum cogitatione cælestis iudicij. Nam & ab initio antequàm administrationi se immisceat tutor vel curator, cuiusvis personæ sacramentum dare compellitur per diuinas scripturas, quòd omnia gesturus est quæ pupillo commoda esse putauerit. eadem dicimus & de ijs qui curationem gerunt.

TITVLVS III.

De instrumentorum cautela & fide.

Depositi coram tribus testibus fiat oportet: siue de eo literæ fiant siue non.

SI QVIS depositum alicui dare cautè voluerit, necessarij sunt ei tres testes. nam literæ depositarij solæ non sufficiunt depositori ad plenissimam depositi dati probationem. testimonia autem sic exhiberi oportet, vt dicant testes, q̃ in præsentia sua vel susceptū est depositū, vel q̃ depositarius se suscepisse cōscripsit. Idē est & si non scriptis: tamen tres adhibiti fuerint testes idonei veritate.

Idem in anth. de instrumentor. cautela & fide. si quis igitur. collat. vi.

*Qui instrumenta sine tabellione vult conficere,
tres testes adhibeat, sine quibus nulla fides habeatur.*

*§. sed & si quis eo
dono titu.*

¶ SI QVIS sine tabellione com-
ponere instrumentum maluerit siue de
mutuo, siue de deposito, siue de alia qua-
cunque causa, tres testes adhibeat: alio-
qui literæ ipsius solæ & comparatio ea-
rum credendæ nõ sunt. Nulla autem dif-
ferentia est vtrum subscripserint testes
an presentibus ipsis instrumentum com-
positum sit.

*Standum ne sit testibus an literis iudicantis pro-
dentia relinquatur.*

*§. si verò tale. eod.
titu.*

¶ SI INSTRVMENTVM
prolatum fuerit, & literæ quidem Titij
esse non videantur, testes autem dicant
Titium eas scripsisse iurati, scilicet testi-
monium eorum faciliè reprobare non o-
portet, sed tamen ad sapientiam iudicis
pertinet vt ea quæ verisimiliora magis
putauerit, eis maiorem præbeat fidem.

*Deponens aut mutuans sola scriptura eius cuius
quo contrahit, contentus: nisi confessus sit coram tes-
tibus ad sacramentum recurratur oportet.*

*§. si tamē quisquā
eod. titu.*

¶ SI QVIS instrumentis compo-
nendis adhibere prædictam observatio-
nem neglexerit, vel deposuerit, vel mu-
tuauerit

tuauerit alicui sine testium præsentia: fo-
lis literis debitoris credens incautè qui-
dem facturus est, sed tantum si per sacra-
mentum vel per confessionem debito-
ris veritas manifestetur, id quod dedit
exigere non prohibeatur.

*Notarius antequàm se instrumento subscribat,
testium nomina scribat oportet.*

¶ INSTRUMENTA quoque
quæ apud tabellionem cõponuntur sub-
scriptione testium, sicut dictum est, muni-
ri præcipimus ante completionem à ta-
bellione insertam. ¶ Iudices autem non
tantum ex compositione literarum falsi-
tatem reprehendant, sed etiam ex com-
paratione notarij.

*S. sed & si instru-
menta. eod. titu.*

*Scriptura referenti non creditur, nisi de relata ap-
pareat, aut alio modo legitimo veritas demonstretur.*

¶ SI QVIS in aliquo instrumen-
to alterius instrumenti mentionem fe-
cerit: non aliter hoc factum esse videat-
ur, nisi ipsum probatū fuerit: id est, cum
instrumentum vel alio modo legitimo
debita quantitas probata sit. hoc enim &
veteribus legibus cognitum est.

*Idem in auth. v. spon-
s. largitas. S. & hoc in super. col
lat. nona. Et in au-
th. si quis in ali-
quo. C. de adend.*

*Instrumento per imperitum confecto ad hoc ut
locus sit, quæ requirantur.*

¶ SI INSTRUMENTVM im

*S. oportet verò. co-
dem titu.*

peritus literarum componere maluerit, necessarius erit tabularius, si in illo loco tabularij sunt. sed & testes non minus quinque scientes eum imperitum literarum, & ab eo cogniti & postquam imperitus sanctam crucem fecerit, vel paucas literas vnus ex hisdem quinque testibus pro eo subscribat. omnes autem quinque testes subscribere debent, quod & presentibus eis & cognoscentibus imperitum, omnia processerunt.

Qui contraxerunt sine scriptura, testibus aut sacramento nituntur.

*§. & hec dicimus.
cod. tituli.*

¶ H A E C autem omnia de his contractibus dicimus, qui scriptura interueniente sunt. alioqui si sine scriptura aliqui contraxerint: liceat eis vel testimonijs vel iurisiurandi religione veritatem manifestare, scilicet actore quidem testes producente, reo autem vel iurante vel iurandum referente, secundum hoc quod iudex aestimauerit. ¶ Huius constitutionis observatio in his contractibus locum habet, qui sunt ultra quantitatem libree auri. Nam vsque ad libram auri pristinum morem seruari iubemus. ¶ Huius constitutionis vsus in ciuitatibus locum habet. Si enim instrumentum in vico compositionis sit: consuetudo pro lege habeatur. rusticorum enim simplicitatem & in testamentis faciendis non reprobauimus, quamuis alias

uis alias ordinationes testamentorū summa subtilitas exigatur. Hæc constitutio in futuris instrumentis & contractibus valet: nam præteritæ causæ prioribus legibus dirimuntur.

TITVLVS IIII.

De comparatione literarum.

Tabellione & testibus instrumēti mortuū vel absentibus, vel qui facili haberi non possunt: ad comparationem literarū recurritur, præstito sacramento quod nullius malitiæ sit, neque dolo, neque fraude comparationem petat.

COMPARATIO literarum, sicut suprà diximus, sine testium confirmatione non sufficiat ad veritatis probationem. Sin autem oēs testes mortui sunt cum tabellione, vel fortè in absentia tabellio est: tūc ille quidem, qui instrumentum producit, sacramētum præstet, quòd nullius malitiæ conscius est in illo instrumento commissæ.

Quo modo & quo ordine literarum comparatio facienda sit, hoc §. docetur.

¶ COMPARATIO autem literarum propter necessitatē causæ sine impedimento secundum pristinum morem procedat. quòd si tabellio & viuit & præ

Idem in auth. de instru. caut. & fid. § si verò mortuū, ubi col. vj.

§ in his verb. constitul.

fens sit, iuratus testimonium suum de fide
 instrumenti, & ille viuit & præsens est, &
 nullo morbo vel alia iusta causa impedia-
 tur in iudicium venire, præbeat ipse quo-
 que testimonium. Item si per Titium pe-
 cunia numerata est, & ipse veniat, & sacra-
 mentum præbeat, quod neque numero
 rem habeat neque instrumentum, & om-
 nes testes mortui sunt, vel in absentia
 fuerint, vel alia iusta causa impediantur
 venire in iudicium: solus autem tabellio
 & viuit & venit: testimonium ipsius pro-
 babile sit, ad fidem instrumēti pertinens:
 vt nec comparatio literarum necessaria
 esse videatur. Quod si tabellio mortuus
 est: fiat quidem cōparatio literarum eius,
 & veniat tam minister ipsius, per quem
 instrumentum compositum est, quam nu-
 merator pecunię, scilicet si nō absens est.
 Si verò simul mortui sint vel in absentia
 fuerint, alij testes producātur. & si hoc fa-
 cile nō sit: tunc ad cōparationem literarū
 iudex perueniat, vt non solū cōpletiones
 literarum à tabellione factę cōparentur,
 sed etiā alię literę tam principalis perso-
 nę quam testium in cōparatione deducā-
 tur, vt ex multis cōparationibus literarū
 fides veritatis illucescere possit. Sin autē
 nullū aliud ad veritatē probandā super sit
 quam cōparationes literarū: tunc illud te-
 neat quod vsq; ad hoc tempus obtinuit,
 vt qui instrumentum producit legitimū
 sacramen-

sacramentum subeat, quòd nulla malitia
 vsus est: sed & his qui fidem instrumenti
 exigit, de dolo & calumnia iusiurandum
 subeat. Is autem omnibus necessitatibus
 homines liberantur, si sub actorum testi-
 ficatione instrumenta intimentur; & ibi
 testes & alię personę suis depositionibus
 contractũ roborent. ¶ Omnia aut̃ quę de
 cõparationibus cõstituimus ab illis instru-
 mentis faciendis, quę sine tabellione cõ-
 posita sunt, mancant in eadem firmitate
 durantia. illa quoque iura quę de impe-
 ritis literarum in iudicijs probata sunt,
 inconcussa permaneant.

TITVLVS V.

*Quo modo naturales filij legiti-
 mi fieri possunt.*

*Filij naturales per subsequens matrimonium sui
 & legitimi efficiuntur. Item & principis rescripto
 legitimantur.*

SI QVIS cum libera mu-
 liere consuetudinem habeat
 nō. affectione maritali, & ex
 ea liberos naturales fecerit,
 eosque velit filios legitimos & in potesta-
 te sua habere: liceat e. cum matre eorũ
 dotalia instrumẽta cõponere. Nā filij qui
 antea naturales erant, post cõpositionem

dotalium instrumentorum, sui & in potestate patris efficiuntur, siue postea aut filij uiuant, siue mortui sint, siue omnino nullus alius procreatus est, sicut in institutis & in Codice dictum est. Quod antea quàm dotalia instrumenta fiant, mater concuba decesserit, pater autem naturales filios ex ea susceptos facere legitimos velit: adeat Imperatorem cum precibus, & exposcat, ut sibi liceat legitimum nomen eis imponere, & natalibus suis eos restituere, quemadmodum libertini natalibus restituuntur. Principe enim annuante supplicationibus patris necesse est, ut liberi legitimi fiant, quamuis dotale instrumentum nullum cum matre eorum iam mortua compositum sit. Idem dicimus & si filios naturales pater diligat, matrem autem odio habeat: quia in corpus suum potestauit. Nam si ea causa sit, & nolit cum ea nuptias contrahere: licet ei prædicto modo filios naturales legitimos facere. Item si liberi naturales matrem suam cælauerint, ne dotalibus instrumentis cum ipsa factis in potestate patris efficiantur, & ususfructus rerum ad eos pertinentium patri acquiratur: si talis dolus factus fuerit, liceat patri prædicto modo preces Imperatori porrigere, & filios legitimos facere, & in potestate sua eos redigere.

Eadem

Eadem dicimus & si iusta causa dotalia instrumenta impediatur. Pone enim patrem naturalem diaconum vel presbyterum factum esse, ut ducere non possit uxorem. Quod si pater non potuit in antefactis casibus Imperatori supplicare: liceat in testamento suo legitimos successores sibi scribere filios naturales. attamen illi post mortem parentis supplicent Imperatori, & testamentum patris ostendant, & principe annuente intantum capiant paternam hæreditatem, inquantum scripti sunt: aliter enim legitimo nomine non fruuntur. Hæc autem omnia quæ modo dicta sunt, tunc habeant locum, cum nulla alia legitima proles, vel antea, vel poena patris supersit. legitimis enim filiis natis non aliter naturales legitimi fiant, nisi dotalia instrumenta pater cum matre eorum conscripserit.

Filij nati ex senatoris matrimonio legitimi non habentur: nisi contrahendo dotalia instrumenta & donatio propter nuptias, interuenerint: secus in alijs.

¶ N E M O dignitate decoratus senatoria sine dotalibus instrumentis & ante nuptiarum donationem nuptias contrahat. alioqui filij qui ex tali copulatione nati fuerint, non erunt legitimi, sed magis naturales. Alij autem qui militijs

s. illud quoq; melius eod. tit.

s. quantum verò in militijs. eo. tit.

honestioribus decorantur vel negotiatio-
nibus vel quibusdā artibus laudabilibus
præditi sunt, & sine dotalibus instrumē-
tis & antenuptias donatione copulen-
tur, sed non citra scripturæ cautelam de-
bent enim hoc ipsum defensori ecclesiæ
vel oratorij dicere, vt & ille adhibeat
tres vel quatuor clericos ad testimo-
nium, & conscribatur charta qua de-
claretur dies quo Imperatore vel con-
sule vel mense conuenerint ille & illa, in
illo loco oratorij quo copulati sunt, &
subscribant defensores ecclesiæ. & si qui-
dem velit chartulam accipere vel am-
bo vel vnus ex his præstetur eis, quòd
si noluerint: deponatur in sancto ora-
torio, vt postea si opus fuerit, produ-
catur ad probationem nuptiarum, vt etiā
proles ex hac copulatione procreata le-
gitimo nomine perfruatur. Si autem vi-
lissimi homines matrimonium contrabe-
re velint, liceat eis sine scriptura hoc fa-
cere. Idem dicimus & de rusticis homini-
bus & de militibus qui in armis occupa-
ti sunt.

Filij naturales adoptione non legitimantur.

*S. C. nos nō latuit.
eod. titul.*

¶ **FILIOS** naturales antea quidem
licebat patribus sibi per adoptionem legi-
timos facere, sed diui Iustini constitutio
hoc prohibuit, quod noster Imperator in
suo statu manere iubet.

Filij

Filij legitimi sunt, qui ex ea nati sunt, quam pater euangeliorum tactu se in uxorem habiturum iurauit, vel si tale sacramentum in adibus sacris praestitum sit.

¶ **S**I quis diuinis tractus euangelij iurauerit mulieri legitimā se uxore habiturum, vel si in oratorio tale sacramentum dederit: sit illi legitima vxor, quāuis nulla dos, nulla scriptura alia inter posita sit. & si liberos nō habuerit mortuo marito quartā partē substantiæ eius accipiat, secundum constitutionē nostri Imperatoris. & si eam de domo eiecerit, quamuis sine repudio hoc fecerit. Quōd si liberos procreauerit: legitimi esse videātur. & si aliis nuptijs cōtractis legitimos filios pater habuerit: omnes simul legitimū nomen habebunt. ¶ Ergo siquidem ex huius matrimonij filij nascantur legitimi erunt. Sin autem aliter aliquis filios habuerit: naturales erunt: & tam ex testamento quā ab intestato patri naturali succedūt secundum obseruationem constitutionū principis nostri, scilicet si non ex damnata copulatione nati sunt. tales liberi neque legitimi neque naturales appellantur: nec omninō parenti succedunt.

TITVLVS VI.

Vt differentes iudices audire in-

terpellantium allegationes cogantur ab episcopis hoc agere &c.

Preses ubi causas audire noluerit, consulatur episcopus: & si monitus ab episcopo causas non audiat, princeps consulendus est.

Id. in authē. vt dīferentes iudic. §. j. coll. 126.

SI QVIS propter civilem vel criminalem causam præsidem provincie adierit, & ille cōtemperit actorem, vel alio modo causam cognoscere secundum leges contempserit: liceat auctori supplicare ciuitatis episcopo & hoc ipsum in querimoniā deducere, vt ipse religiosus antistes, vel ipse ad præsidē veniat, vel suos homines mittat, per quos cōpellere præsidem sine dilatione & iniuria litem dirimere possit. Quod si tanta imprudentia rector provincie teneatur, vt nec episcopo nec clericis imminētibus iustitiam sequatur: tunc liceat episcopo, si voluerit, actorem ad nostram pietatē venire, & preces fundere, dare ei literas per quas nobis declaretur superbia atq; iniuria præsidis. Nos enim & auctori medebimur & præsidi competentem vindictā imponemus.

De iniuria illata à præside qui cognoscere possunt.

S. si tamen contigerit. eod.

SI QVIS à præside provincie iniuriam passus fuerit: adeat ciuitatis episcopus,

scop
nat
pass
ven
dem
pi c
plic
tem
cess
fus

Et
foli
ca
&
res
sem
tan
ne

bu
tig
dia
dic
iub

scopum, vt si arbitrio eius præses cõdem-
natus sit, satisfaciatur homini iniuriam
passo. Sin autem hoc facere noluerit, &
veniat ad nostras pijsimas aures, siqui-
dem iustam sententiam religiosi episco-
pi ciuitatis comprehendamus, vltimis sup-
plicijs præsidem affici iubemus. Sin au-
tem innocentem eum inueniamus: ne-
cesse est vt nullum responsum calumnio-
sus actor accipiat.

Præsidi suspecto episcopus vt accessor addatur.

¶ SI CUI præses prouinciæ sus-
pectus esse videatur, & litigare apud eum
solum noluerit: liceat ei episcopum inuo-
care, vt cum eo confidente litem audiat,
& vel amicabili compositione litigato-
res transigere faciant, vel monere para-
femios eos audiant, id est, naturaliter: ita
tamen vt sententiam legibus consenta-
neam imponant.

*Præses si causas negligentiùs quàm æquum sit
audiat, ciuitatis defensores audiant, aut episcopus.*

¶ IN CIVITATIBVS in quibus præses præsto non sunt, & deant li-
tigatores defensores ciuitatis, & illi au-
diant causas. Sin autem episcopum iu-
dicare sibi mauerint, hoc quoque fieri
iubemus.

*S. si tamen. vers. in
ciuitatibus eod. tit.*

Qui principem consulit præside non adito, & sine

episcopi literis quibus pœnis subiaceat.

¶ SI QVIS nō adito præsidē pro-
uincię & sine literis episcopi in hancve-
nerit ciuitatē, & de aliqua causa nos mo-
lestauerit: sciat se tales pœnas subiturū,
quales passurus erat præses prouincię, si
aditus eum contempsisset.

*Officiales qui ampliores sportulas quàm quod
illis constituta sunt accipiunt: ultimo supplicio sub-
ijciantur.*

*§. si quis autē ma-
gis transgred. tit.*

¶ IVRENT officiales præsidum vt
lites subiectorum dirimant, & non susci-
piant sportularum nomine nisi inquan-
tum nostra constitutione iubetur. quodd
si hi contra hoc fecerint: vltimis suppli-
cijs subijciantur.

*Episcopus supplicantium contemptor, quibus pœ-
nis sit multandus.*

¶ SI EPISCOPVS propter
gratiam præsidis supplices contempe-
rit: ex sacris regulis pœnæ subijciatur.
¶ Nemo nec episcopus nec clericus sine
literis patriarchę episcopi ad hanc san-
ctissimam ciuitatem veniat.

TITVLVS VII.

*De substantijs monachorum
vel asceteriorum.*

Ingressi

Ingressi monasteria ipso ingressu se suâque Deo
 dedicant: nec ergo de his testantur, ut qui nec domi-
 ni rerum sint. Vel sic. Monasticam vitam profiteri
 æstiderantibus, antequam profiteantur, de fortunis
 ipsorum liberè disponere possunt, post verò non.

SCIMVS in superioribus Id. in auth. Hæc
 constitutionem esse relatam, constitutio inter-
 qua cauetur, ut quicunque vel pretatur constitu-
 quæcunque monasterium in- tionem de his qui
 trant manendi causa videantur substan- ingrediuntur in
 tias suas monasterio consecrassè. nam monasteriū. col. vj.
 ante introitum liberam habent faculta-
 tem quomodovoluerint bona sua dispo-
 nere. postquam autem intrauerint, non
 habent licentiam talem, sed hæc consti-
 tutio quidem quæ de hoc iure loquitur
 suis tēporibus valet. Nam si antequam
 ipsa introducatur factus est aliquis mo-
 nachus, vel facta mulier monacha, nec
 ad eum pertinet vel ad eam, habent li-
 beram facultatem qualiter voluerint sua
 negotia disponere etiam post memora-
 tam constitutionem.

TITVLVS VIII.

*De his qui per capillum Dei
 iurant, vel per caput,
 vel alio modo.*

Blasphemi multa mors: occultantis pana ultio di-
uina. Praeses negligens post Dei iudicium principis
indignationem non euitat.

Idem in authē. v.
nō luxur. homines
collat. vj.

SI QVIS per capillos Dei
vel per caput iurauerit, vel al-
lio modo blasphemia contra
Deum vsus fuerit: officio praefecti
urbis vltimo supplicio subijciatur.
Si quis autem sciens talem hominem nō
manifestauerit: non est dubium quōd di-
uina coertione simul coercebitur. ipse
quippe praefectus urbis si neglexerit post
Dei iudicium etiam nostram indignatio-
nem timeat.

TITVLVS IX.

*De reuerentia & obsequio patro-
nis à libertis praestandis, & de in-
gratis libertis, & de dotalibus in-
strumentis cum libertis factis.*

Liberti & si manumissione libertatem sunt con-
secuti: tamen patronatus saluum patrono re-
mansit: cui si reuerentiam quam debent, non praes-
tent, & ingrati inueniantur: nedum pristina con-
ditioni restituantur, sed etiam donatione priuantur.

Idem in authē. v.
liber. de ceter. aur.
non indig. & illud
verò adyctimus. col-
lat. vj.

LIBERTVS patrono suo cō-
petens obsequium & reueren-
tiam praebeat. quamvis enim li-
bertinum

bertinum similem ingenuo hac constitutione fecerimus: attamen patronis iura patronatus intacta referuamus: in his scilicet casibus in quibus referuari possunt secundum nostrarum legum distinctionem: nisi fortè renuntiauerit patronatus prærogatiuæ manumissor siue per testamentum iure fideicommissi, siue eo tempore quo libertatem imponebāt. Ingratum autem libertum contra patronum suum existere prohibemus, quòd & in pecuniarijs donationibus introduximus. & si ille qui liberalitatem accepit, ingratus circa donatorē extiterit, infirmatur donatio: quantomagis libertus si circa patronum ingratus extiterit, rescindi debet libertas. Causæ autem ingratitudinis legibus cognitæ sunt, veluti si libertus manus suas contra patronum mouerit: vel si contumelias atroces ei fecerit: vel si magnum vel intolerabile damnum ei dederit: idem est & si ad dedecus pertinentes iniurias effuderit. Si enim horum aliquid patronus vel liberi eius probauerint ad pristinum statum conuictus libertus reuertatur. quòd si competentem reuerentiam patrono & honorem tribuat: lex quoque eius libertatem ingenuitatis nomine decoratam conseruabit. Hoc autem toties patronus habet, quoties iura sui patronatus non relaxauerit.

Patronus libertam suam in uxorem accipere quacumque dignitate præfulgeat potest: quæ libera efficitur, liberi que legitimè patri succedunt.

§. si quis autem libertam. eod. tit.

¶ SI QVIS libertam suam deducere uxorem voluerit, dotalia instrumenta cū ea componat: & quod habeat eam legitimam uxorem: quamvis ipse summa dignitate præfulgeat: & liberi, qui ex tali coniugio procreati sunt, legitimi successores patri suo existant.

Ancillam ducens in matrimonium quod eam liberam faciat, & filios legitimos & suos, & si ante matrimonium suscepti fuerint.

eod. §. si quis aut.

¶ SI QVIS ex ancilla sua liberos habuerit, eamque manumittere voluerit & dotalibus instrumentis factis legitimam uxorem habere voluerit, in ipsa compositione instrumentorum dotalium liberi eius manumitti videantur tacito iure. Si enim miles legatum relinquendo seruo suo videtur tacite libertatem ei donasse: quanto magis hoc obtinere debet in filiis, ubi pater matrem eorum & manumissit, & legitimam uxorem dotalium instrumentorum compositione habuit.

TITVLVS X.

Apud quos oporteat monachos
in ius

in ius vocare.

Monachi & moniales coram quibus conveniantur.

SI QVIS cum monachis vel sanctimonialibus habeat litigium. non audeat monachum vel sanctimoniale in asceterio constitutum vel monasterio ad civilem iudicem accusare vel trahere: sed magis adeat civitatis episcopum. ille enim æstimabit utrū repræsentari principalis persona debeat, an per œconomū vel per apocrisarium defendi cum omni scilicet honestate, ita ut episcopus legibus & canonibus consentaneam sententiam proferat.

Id. in auth. apud quos causas dicere monachos. §. j. col. vj.

TITVLVS XI.

Ius patrie potestatis quemadmodum solvatur.

Ius patrie potestatis non solum patriciatus dignitate soluitur: sed etiam alijs quæ à curiali conditione hominem liberant.

NON SOLVM patriciatus dignitas nexibus patris filium familiam liberat: sed etiam ceteræ dignitates quæ à curiali conditione liberare hominem solent: veluti si consul designatus fuerit;

Id. in auth. cōstis. quæ de dignit. §. j. collat. vj.

vel si ex consule codicillos accipiat: vel si præfectorijs magistratibus in ipso actu fungatur. pone enim præfectum vris vel præfectum prætorio factum fuisse, vel magistrum militum, & sequatur eorum peculium quod filiusfamiliâs constitutum habebat.

Liberatus à patria potestate dignitate suorum inuenit: mortuo patre filios in potestate retinet. Episcopus à patria potestate solutus est.

§. illud quoque eodem titulo.

¶ QVI EX dignitate patris sit, legitima iura intacta habet in familia sua. Ideoque liberi eius quos habuit dum filiusfamiliâs erat, post mortem patris eius in ipsius transeunt potestatem. ¶ Si filiusfamiliâs episcopus fuerit factus: ex ipsa consecratōe paterfamiliâs erit. Hæc autem constitutio etiam in illis locum habet qui eo tempore quo prolata est in dignitatibus antefatis positi fuerint.

TITVLVS XII.

De iudicibus.

Indices sedeant à diluculo ad vesperam usque iussas audiri.

Id. in auth. de iudicib. §. sedebunt. collat. vj.

SEDERE autem volumus indices in basilica à mane usque ad vesperam secundum solitum morem: & testes dirimere non solum futuras, sed

ras, sed etiam eas quæ apud idiotas inchoatæ sunt.

Iudicibus nullis alijs præter quàm eloquentissimis, & suis assessoribus causas delegare minimè licere.

¶ SI QVIS magistratus constitutus iudicem dare maluerit: non habeat licentiam ad alium causas delegare: nisi apud eloquentissimos & gloriosissimos viros, & ad suos consiliarios tantum, qui consiliarij sui causas examinent: ipse sententiam dicat. *§. iudices. cod. titu.*

Appellationes ad indices deuoluuntur, ut causarum qualitates postulant.

¶ SI PROVOCATIO porre d. §. sedebunt. acta fuerit iudici: siquidem in eadem causa, quam nos delegauimus appellatio exerceatur, aut in commune procerum, aut secundum morè apud alios ex quantitate scilicet litis habita differetia. Sin autem magistratus ei causam delegauerit: appellatio apud eum exercebitur.

Iudices pedanei per se causas audiant & sententiam scripto proferant. & appellationes condemnatis non nisi ter appellarint aut contumaces fuerint, denegentur.

¶ IUDICES vsque ad trecentos *§. audient igitur.* solidos monetæ quidè parasemios, id est, *cod. titu.* naturales lites audiant: sed tamen sen-

tentiam in scriptis dicant, & prouocatio-
nes condemnato non deingent: nisi for-
tè ter appellare aliquis maluerit, vel con-
tumaciter in absentia fuerit. Nam & ter-
tia prouocatio illicita est: & contumaces
condemnati appellare non possunt.

Sportulas accipere nō nisi constitutas iudicibus licet.

*S. nullo quoq; præ-
sente, eod. tit.*

¶ VNVS QVISQVE iudex abv-
traq; parte binos solidos in litis cōtestatio-
ne accipiat, & binos in termino litis: nisi
fortè litigiū mortuū intra trecētos soli-
dos fuerit. Si enim intra trecētos solidos
fuerit: nihil accipiat. habeāt autem singu-
li iudices ex his octo quos constituimus
binas libras auri de publico à mensa præ-
fecti prætorio accipiant. omnibus autem
personis priuilegia in sumptibus litium
præstita maneant inconcussa.

*Iudicem expensarum ratione, & examine
æstimare teneri.*

*S. oportet autem.
eod. tit.*

¶ IN diffinitiuā sententiā iudex de-
bet diffinire quid fieri oportet de im-
pensis quas altera pars ab aduersario
passa est. & siquidem iureiurando quanti-
tatem sumptuum iudex æstimauerit, fa-
ciat taxationem, & secundū quod his qui
iurauerit, non vltra taxationem condem-
net. Si autem propter veritatē litis in mul-
to sumptu cōdemnare alteri alterum vo-
luerit,

luerit, & hoc in arbitrio eius ponatur.

¶ Omnia quæ de prouocationibus vel recusationibus & vt viginti dierum post admonitionem reus inducias habeat : & si quid aliud iudiciale constituimus, in sua firmitate permaneat.

Arbitrium fieri vt cum sacramenti religione iudicetur, non licere: sed statuatur pœna qua non nisi præstita à iudicatis recedere liceat. Vel sic. Decernit ius nouum nullum sic posse fieri arbitrum: vt cum sacramenti religione iudicet: sed pœnam statuatur, qua præstita liceat à iudicatis recedere.

¶ N E M O cum iureiurâdo iudicem cum aduersario suo accipiat. Talia enim arbitria nullius momenti sunt. Sin autem cum compromisso pœnali aliquis iudicem elegerit: res cauta crit. duorum enim alterum necesse est fieri, vel sententiam iudicis impleri, vel si is qui cōdemnatus est, recusauerit pœnam compromissi præstare. Magistratus autē reipublicę si interpellati fuerint, curent vt pœna compromissarii exacta ab eo qui obtemperare arbitrio noluerit, aduersario eius restituantur. In summa autem dicimus post hac licitum non esse, vt cum sacramento litigatorum arbiter eligatur. & siquidem sponte sua contra ius sententiā dixerit: ipse Deo rationem daturus est. Sin autem per imprudentiā aliquid non iustē iudicauerit: hoc partibus nocere prohibemus.

§. quia vero multa. eod. tit. auth. decernit ius. C. de recep. arbitr.

Omnia autem cætera iura quæ de com.
promissarijs introducta sunt, vel de alijs
arbitris non cum sacramento receptis à
veteribus legibus vel à nobis introdu-
cta sunt, in sua firmitate non nouata per-
maneant.

*Iudices appellationes sibi ipsis porrectas respuen-
non nisi præfectus pratorio debent.*

*§. nostros tamen iu-
dices. eod. tit.*

*Huius loci memi-
nit iuris civilis Bra-
chylogos tit. de sen-
ten. & prouocat.
lib. iij.*

¶ OMNES autem iudices prouoca-
tiones sibi porrectas suscipiant. & nulli
alij sit permissum, nisi fortè præfectus præ-
torio sit. nam in hac sede ius retractionis
in integrum custodiri præcipimus.

*Iudices secundum leges & constitutiones iudicare,
& prouocationes suscipere tenentur. & si quid dubij
emerferit, principem consulant.*

*§. omnes autem iu-
dex. eod. tit.*

¶ OMNES autem lites secundum
leges & constitutiones dirimentur: quæ-
uis iussio nostra vel pragmatica sanctio
contrarium statuerit: & prouocationes
sibi porrectas admittam, in his scilicet ca-
sibus in quibus procurare licitum est. ¶ Si
quid dubium iudicibus videatur: hoc ad
nostram maiestatem referant & compe-
tens responsum mereantur.

TITVLVS XIII.

*Vt clerici apud proprios episco-
pos conueniantur.*

Clerici

Clerici in causis civilibus coram suo episcopo conueniendi sunt. In causis vero criminalibus coram iudice seculari: in quos animaduertere non nisi dignitate spoliati sint licet.

SI QVIS cum clerico litigium habuerit: siquidem de causa pecuniaria, adcat prius episcopopū, cuius iudicio clericus suppositus est. Ille enim sine damno & dilatione competentem finem liti impositurus est. Si autem noluerit episcopus litem dirimere: tunc ad civiles iudices disceptatio causę perueniat. Vbi autē episcopus litem dirimere vult sine scriptura omnia procedant, & diffinitiva sententia sine scriptis ab eo producat: nisi fortē partes voluerint, vt in scriptis ea proferatur. Quod si de criminali causa litigium emerferit, tunc competentes iudices in hac ciuitate vel in prouincijs interpellati consentaneum legibus terminum causis imponant: ita tamen vt disceptatio litis duorum mensium spacium non excedat à litis cōtestatione numerando. Non aliter autem puniatur clericus, nisi obnoxius repertus sacerdotio nudatus fuerit ab episcopo suo vel clericatus honore. Si autem crimen ecclesiasticum est: tunc secundum canones ab episcopo suo sola causę examinatio & pœna procedat nullam cōmunionē alijs iudicibus in his causis habentibus. Nam si quę lites iam con

Idem in authē. vt clericus apud propri. episcopo. conueni. S. 1. col. vj.

testata sunt in iudicijs ciuilibus secundū
priora iura suum finem expectent. omnia
autem priuilegia quæ data sunt à nobis
& de sacrosanctis euāgelij & religiosi
episcopis, siue monachis maneant immu-
tabilia.

TITVLVS XIII.

*De consanguineis & uteri-
nis fratribus.*

Fratres ex utroq; parente coniuncti in defuncti
fratris successione præferuntur alijs ex altero tantum
parente coniunctis. Vel sic. Mortuo fratre sine liberis
intestato relictis fratribus & sororibus, alijs consan-
guineis alijs uterinis & quibusdam ex utroq; par-
te coniunctis: in eos solos hereditatem transmittitur, qui
ex utroq; latere connexi sunt.

Idem in auth. de
consang. & uteri-
nis fratrib. col. vj.
& auth. itaq; mor-
tuo. C. commu. de
successio.

SI QVIS decessit sine libe-
ris, & sine patre & matre, &
sint ex eodem patre & matre
eius fratres, ab intestato suc-
cessionem capere possunt & debent. Si autē
iuris diuersi sunt, & quidam ex eis fue-
rint ex eodē patre non ex eadē matre na-
ti, vel uterini ex eadē matre nō ex eodē
patre nati, & alij appareāt eiusdē patris &
eiusdē matris progeniti, ipsi antepōnātur
alijs fratribus. Nam & anteriores leges
quodammodò hoc fieri præcipiunt. Nam
in illis cautum est, ut si pater defunctus for-
tē matre

tē matre vxorē aliā duxerit, & liberos habeat de vtraque in nuptialibus lucris vel alijs quæ acquisitionem effugiunt emolumentis, si vnus ex his quibus ea contigerint, mortuus fuerit sine liberis & intestatus anteponantur fratres, qui non solum cōsanguinei sunt: sed etiam ex utroque ventre nati, ex quo & ipse progenitus est. Hæc autem constitutio teneat nō solum in futuris casibus, sed & in præteritis: nisi iudiciali calculo vel amicali compositione decisa sint,

TITVLVS XV.

De armis.

Arma facere non nisi fabricensibus licere: hocque ex principis rescripto. Rusticis autem ne armorum copiam habeant, vetitum est.

SANCIMVS vt priuatus homo arma non faciat: sed soli fabricenses, qui ad arma faciēda militum etiam de publico aluntur. Oportet autem gloriosissimū magistratum officiorū quinque chartularios de scrinio fabricæ deputare bonæ opinionis homines: & primates scrinij: & quærere de priuatis omnibus qui arma facere audent. Et si quos inuenerint idoneos, de his ad nos referant, vt nomina

Idem in authē. de armis. §. j. col. vj.

eorū per sacra nostra rescripta confirmetur, & in militiam inscribantur, & fiant publici fabri censēs. scilicet vt hoc factū, & legitimē obseruato, rustici homines armorum copiam non habeant, in mutuatū sui ipsorum perniciem, & iniurię audaciam. Oportet autem eos scrinarios, qui mittuntur ad inquisitionē priuatorū qui arma faciunt, depositiones a magistratibus & defensoribus, & patribus ciuitatū accipere, qđ nemini priuato cōcedat arma facere. qđ enim cōcesserit Alexandrię ciuitatis pręfectus viginti librārū auri pœna pręstari volumus, & magistratu careat. cohors autē eius xx. librārū auri multetur, & capitali supplicio puniatur. Cēterarū autē prouinciarum pręfides denas libras auri pœnæ nomine iubemus pręstare, & magistratu vacare iubemus. Defensores autem ciuitatum trium auri librarum pœna multari, & capitali puniri supplicio volumus.

Priuati arma neq; vendant neque faciant. minimos verò cultellos qui bus in prelijs non vitur, emāt.

Id. in .§. prohibemus. eed. titu.

¶ N E M O priuatus faciat aut com-
paret arcus vel tela, vel spatās vel gladios quos parameria vocant: vel zabas siue loricas vel contes vel lanceas quomodō fiant, quæ ab Isauris monotypia dicuntur, vel sitimos vocant seu ver-
sabilia,

fabilia, vel scuta, vel cassides. Liceat autem priuatis omnibus comparare cultellos minimos, quibus in bello quispiam uti non possit. Sciant chartularii scrinia facere, quod si hæc saluberrima nostra statuta contempserint: non solum pecuniarias: sed etiam corporales sustinebunt poenas & militia sua carebunt: & scrinia ad curam fabricæ nullam communionem habebunt: sed alijs hæc cura à nobis committetur.

TITVLVS XVI.

De deposito, & denuntiationibus inquilinorum.

Non valet denuntiatio ne depositum reddatur, vel alimenta presententur, vel pensio domus solvatur. & denuntiatio nedum ad id quod parti aduersa interest tenetur, sed & vsuras præstet oportet.

VIDAM Titio deposuit pecuniam, vel alias res sub aliquibus conditionibus, ut si impletæ fuerint, reddatur ei depositum. Deinde compleuit, nec reddere vult Titius, iubet constitutio teneri eum qui conditionibus impletis res depositas reddere debet. sed & si venerit aliquis, & denuntiauerit depositario, ne aliquid reddat ei qui deposuit, hoc non noceat. Quicquid enim damni ei post talē denū

Idem in authē. de deposi. & denunt. inquil. §. j. coll. vj.

tiationem fortuito casu depositis rebus acciderit: hoc ad eum qui denūtiavit pertinet, vt depositarij indemnitas contrahatur. Hoc amplius si pecunia erat deposita, & eam quispiam reddi denuntiatio- ne prohibuerit, ex eo tempore cogendus est tertiam centesimæ vsurarum nomine depositario præstare, donec ea reddatur pecunia: si qs civiles annonas dare prohibuerit, illi cuius se creditorē dicit esse vel si denuntiauerit inquilinis ne pensiones præstent: quicquid damni ex hoc domini senserint: is qui denūtiavit, resarcire cogitur, hoc amplius pecuniæ quàm prohibuerit dari, vsuram præstet tertiam centesimæ. Nemo dicat quòd potest dominus cautionem inquilinis defensionis dare, & pensiones post denuntiatio- nes exigere. Defensio enim sine fideiussione omnino idonea nō est. & non facillè est fideiussorem omnibus inuenire.

TITVLVS XVII.

Quibus modis naturales efficiantur sui, & de eorum successionibus.

Idem in aurbē. quibus modis natura- efficitur sui. §. j. colla. vij.

AE C constitutio de liberis naturalibus loquitur. Et dicit alios quidem naturales, iunxitque non propterea & legiti- mos esse, aut ingenuos & naturales, aut naturales

naturales & seruos, aut omninò nec naturales nec legitimos appellari. Eos autem qui naturales ingenui vel seruilis conditionis sunt: aut legitimi postea fiunt, aut in eodem statu manent. & ingenui quidem aut legitimi filij nascuntur, qui ex legitimis nuptijs procreati sunt. Nuptias autem legitimas contrahimus, aliter in personis senatorum, aliter in vilissimis hominibus, aliter inter eos, qui medijs status sunt. Successiones autem parentum ad legitimos varijs pertinent modis, de quibus iuriscòsulti & còstitutiões loquutæ sunt. naturales autem liberi siue ingenui siue serui, quibus modis postea fiant legitimi, & per quas vias naturalibus succedant parentibus necessarium est exponere.

Naturalis filius legitimatur, si eum pater curiæ offerat, siue inter viros siue in vltima voluntate. Si seipsum aut offerat filius legitimatur, si legitimi non extant, quo casu non legitimatur. filia verò curiali nubendo legitimatur.

¶ I G I T U R si quis filios suos naturales curiæ dederit, vel omnes vel quosdam, aut vnum ex his legitimos facit, & secundum piæ memoriæ Theodosij còstitutionem. Idem iuris est, vt si filiam suam naturalem curiali homini pater coniunxerit. Sed quia hæc pars de successio nibus & alijs rebus multis dubietatem recipit: ordinarium est prius eam plenius

simè explanare . Igitur si quis naturalem
 filium vel naturales habuerit: eumq; vel
 eos, vel quosdam, vel vnum ex his legiti-
 mos facere voluerit, debet eos dare cu-
 riæ ciuitatis : quamuis illustri dignitate
 decorati sint, & fiunt legitimi . Exceptis
 videlicet illis dignitatibus, per quas & fi-
 curiales essent, hac conditione relaxati
 fuissent. Dare autem eum curiæ oportet,
 vel in spectaculo toto populo confiden-
 te vel actis publicis interuenientibus vel
 in testamento suo, si ille non declaraue-
 rit. Hæc autem omnia procedant siue aut
 legitimos habeat filios pater, siue non.
 Si autem post mortem patris naturalis
 filius spontanea voluntate se curiæ dare
 voluerit: nõ aliter audiatur, nisi filium le-
 gitimum pater nullum reliquerit . Non
 autem que de patre dicimus, obtineant
 & in auo & proauo & in alijs huiuscemo-
 di personis. sed siquidẽ ex prouinciali ci-
 uitate oriundus est. is qui filium suum cu-
 riæ dare voluerit: liceat ei filium suum fa-
 cere curialem, siue ipse quoque pater cu-
 rialis sit, siue nõ. vbi autem filius se dare
 voluerit, impediatur legitimis filiis su-
 perstitibus . Si autem pater naturalis
 vel Romanus sit, vel Bizantijs, liceat ei
 in quauoluerit metropolitana ciuitate fi-
 lios naturales curiæ dare. Eadem dici-
 mus & si quis filias curiali homini cõiu-
 gere maluerit.

Filij natu-

Filij naturales ex libera nati per dotalia instru-
menta legitimantur & nascendi, siue supersint legi-
timi siue non.

¶ SI QVIS cum muliere libera *§. si quis igitur do-
talia. eod. tit.* consuetudinem habuerit: & naturales li-
beros ex ea procreauerit: postea autem
affectione procedente dotalia instrumen-
ta cum ea fecerit: dicimus liberos tam
eos qui ante dotalia instrumenta, quam
eos qui postea nati sunt legitimos, & in
potestate patris, siue post instrumenta na-
ti filij decesserint, siue omnino nati fue-
rint nulla discretionem habita, vtrum alia
sit legitima proles an non: sed & si quis
conceptus ante instrumentum postea na-
tus fuerit: illud tempus quo natus est, in-
spiciatur, vt legitimus sit: vel si pro sit tem-
pus conceptionis, illud tempus obseruet.

Naturales filij principis rescripto legitimantur, &
si nati sint ex his cum quibus matrimonium esse non
potuit. Item si pater in testamento eos suo legiti-
mos successores esse voluerit, fiunt legitimi, si nulli su-
persint liberi, & si supersint consentiant.

¶ SI QVIS autem filios habuerit
naturales, eorum autem mater mortua
sit: & dotalium instrumentorum compo-
sitio fieri non possit: vel si viuat quidem
mater, sed ea digna matrimonio non sit:
vel si celata fuerit vt vxor non ducatur:
pater verò filios legitimos facere vult: li-
ceat ei supplicare principi, & hoc ipsum

*Id in aut. l. quib:
mod. na. eff. u. leg.
§. si quis s. ne non
habens. colla. v. &
§. si igitur lucerna*

manifestare in precibus suis, vt princeps annuente status filiorum suorum confirmetur: scilicet, si in his casibus legitima proles non sit. Si pater naturalis dum voluerit, præcedentem obseruationem non fecerit, vt filios naturales suos sibi legitimos faciat: componat testamentum: & in eo dicat, si velit eos legitimos successores suos existere sibi: & si hoc dixerit, liceat filiis hoc dicere, & testamentum producere patris, & legitimam hereditatem patris eius adipisci: sic tamē vt prius principi supplicauerint, & hoc ipsum allegauerint. Hæc autē omnia toties locum habeant, si & ipsi liberi naturales consentiant. Si enim inuitus nemo emancipatur: quātmagis non debet sui iuris constitutus alienæ subijci potestati. Quod si quidam ex eis voluerint, alij non hi qui volunt, legitimi successores existant parenti. Illud autem certum est, quodd legitimis filiis superstitibus tempore quo pater moritur, naturalis filius legitimus nullo modo intelligitur: nisi vel curiæ datus est, vel dotalia instrumenta cum matre composita sint.

Adoptione naturalem filium non legitimat.

*§. & nos non la-
euit eod. tit. §. ado-
ptionis auth. quib.
mod. nat. eff. sui.
collat. septima.*

¶ NEMINI autem liceat naturalem filium adoptare: & eodem modo legitimum eum facere.

Filij naturales legitimati æquē parentibus succedunt atq;

dunt, atque ij qui ex iustis sunt procreati nuptijs. Si naturales tantum & legitimi extant: cum matre non nisi vncia relinqui potest: si legitimi non extant assensu ex testamento accipiant legitima parentibus relicta.

¶ SI QVIS filios naturales habuerit: siquidem legitimos eos prædictis modis fecerit: ita ei succedant, quemadmodum ex nuptijs legibus cognitis procreati parentibus suis succedant. Si autem naturales permanserint: siquidem legitima proles subsit: liceat patri filijs naturalibus & matri eorum, id est, concubinæ etiam suæ non vltra vnam vnciam dare siue inter viuos siue mortuorum causa, vt semunciam concubina habeat semunciam liberi. Si quid autem plus ei dederit, hoc habeant filij legitimi. Sed si solum habeat concubinam non plus ei quam semunciam præstet. Quod si nullos filios legitimos habeat: liceat ei & in toto assensu filios suos naturales hæredes institueret: nisi fortè pater naturalis parentes habeat: tunc enim parentibus legitima portione relicta, reliqua pars ad filios naturales transire potest. Eadem legitima est patri præstanda, & si donatione vel alio quoque titulo, vel viuens vel moriens substantiam suam naturalibus filijs præstare voluerit illo proculdubio obseruando, si is concubinam habere possit, qui vxorẽ non habet. hoc autẽ totiens teneat quo-

S. nos igitur. & G.
ne igitur. eod. tit.

tiens & naturalis pater vel testamento
vel alio vltimo iudicio suam declaraue-
rit voluntatem.

*Naturales filij patris intestati successionis vncias
duas in capita diuidendas accipiant: si illi neque
filij neque nepotes neque alie persone supersint. Idem
& si concubina premoriatur, aut a viro separata sit.
Si legitimos habeant, naturalibus tantum alimentis
debentur secundum substantia quantitatē.*

*§. si quis autē de-
functus. eod. tit.*

¶ QVOD si quis intestatus decesserit, neque filios habuerit filiasue, neque nepotes aut neptes & alias deinceps personas, habeat autem in domo sua concubinam liberam, ex qua etiam filios habuerit: tunc & intestato patre naturali mortuo duas vncias habeant diuidendas inter eos pro virili portione: & mater eorum vnus filij portione accipiat. Et hæc ita se habent, quamuis agnatus vel patronus vel fiscus intestato defuncto patri naturali successerit. Sed & si concubina antequam pater moriatur decesserit, nō minus filij naturales duas vncias intestato patre mortuo integras accipiant. Idem dicimus & si concubina separata est à viro: nemo autem intelligat concubinam illum habere, qui cum multis mulieribus concumbere solet. Nam quemadmodum qui legitimam vxorem habet, habere aliam non potest eo durāte matrimonio ita & qui concubinam habet, non potest aliam

aliam eo tempore habere. Nulla autem differentia est utrum masculi an foemine sint, qui quæuè ex tali concubina progeneriti sunt vel progenitæ. Quod si quis intestatus decesserit, & legitimos liberos habuerit & naturales nihil quidem naturales accipiant. alātur autem à fratribus suis, id est, à legitimis filiis defuncti, secundum substantiam quæ ad eos peruenit ex patre, quemadmodum vir bonus æstimauerit. Idem juris est & siquidem uxorem habeat, liberos autem naturales ex concubina antea mortua: ut & ijalantur à suis successoribus. De nepotibus enim naturalibus ea quæ constitutumus in Codice teneantur. Sed quemadmodum liberis naturalibus consultum est: sic Et ipsi debent patribus suis naturalibus vicissitudinem dare, & in alimentis & in successione quemadmodum in ipsis filiis constitutum est.

Filijs naturalibus siue tutores siue curatores dare patrem posse in ijs quæ sibi ipsis reliquit: matrem vero tutelam suscipere.

¶ SI PATER naturalis aliquid dederit vel reliquerit filio: liceat ei tutores vel curatores prestare in iisdem rebus confirmandis. Liceat autem & matri tutelam filiorum suorum naturalium suscipere, & omnia facere quæ legitimi facere solent.

ver sic. quoniam vero. §. de nepotibus. eo. titu.

*Filijs ex damnato coitu alimenta neque à patr-
tribus neque à fratribus debentur.*

*§.ultima siquidem
eod.tit.*

¶ H A E C autem constitutio non per-
tinet ad eos qui ex nepharijs nuptijs crea-
ti sunt. Ideòque neque alimonias eis pa-
rētes vel fratres debent. Cōstantini au-
tem diuæ memorię lex ad Grægoriū scri-
pta penitus euacuetur.

*Curialis quid de sua substantia aut donare aut
vendere possit.*

¶ N E M I N I liceat curiali condi-
tioni obnoxio aliquid donare de sua sub-
stantia: nisi quod pertineat ad donatio-
nem propter nuptias siue pro semetipso
siue pro liberis suis dederit. liceat eis &
donare filias si nuptias contrahant: aliter
autem non liceat eis immobiles res suas
donare siue mortis causa siue propter nu-
ptias. vendere autem si velint, liceat eis
secundum nostras constitutiones. Nam
& dotem dare filiæ suæ curialis hoc po-
terit vsque ad eum modum, qui constitu-
tione comprehensus est.

*Privatis hominibus mortis causa donare eam sub
conditione licere.*

¶ Scire autem oportet quòd alijs pri-
uatis hominibus non est interdictum do-
nationem mortis causa facere, & quas vo-
lunt cō-

sunt cōditione inferere, ita eis cōcessum est & talem conditionem addere, vt non liceat donatori mortis causa donationē reuocare. alias autem conditiones obseruari præcipimus: sed in mortis causa donationem secundum leges faciat.

Naturales filij curialis quomodo fiant legitimi, vt patri ab intestato succedant, & ex testamēto capiat, vel aliās sine supersint liberi siue non.

¶ SI CURIALIS naturales tantum filios habuerit: liceat ei manumittere eos, & curiæ dare, & hoc modo legitimos facere. Ipsi quoque naturales liberi, libertatem quodammodo nanciscuntur mortuo patre nullis legitimis liberis superstitibus licentiam habeāt se curiæ dare, & nomen mereri. Si naturalis filius curiæ datus fuerit: legitimus patri successor ab intestato existat, & ex testamento capiat: nisi fortè legitimos filios ante habuerit, vt tamē nō plus habeat naturalis filius quā is qui legitimus constitutus minimam habuerit portionē. & siquidem mortuo patre curialia munera subeat, & qđ est donatū vel relictū possideat & maneat securus. Sin autem res paternas velit respuere, vt curiali cōditioni liberetur, omnino non audiatur. Si verò naturales ab initio curialem conditionem contempserint: postea autem in possessione rerum paternarum vel omniū vel ex parte inue-

§. si quis igitur eo. titul.

ti fuerint: tunc curialium conditionibus
& nexibus teneantur. Quæ dicimus de
masculis curiæ oblati, intelligenda sunt
& de filiabus naturalibus quæ curialibus
nupserint.

*Filius curiæ datus quod patri tantum succedat: alius
autem non nisi ex testamento.*

*§. filium verò. eod.
tit. ul.*

¶ C V R I A E filius datus ipsi tan-
tummodo patri legitimus fiat successor
non autem parentibus vel liberis ipsius,
vel agnatis vel cognatis eius: nisi forte ab
aliquibus ex his hæres instituatur.

*Curialis hereditas tam ab intestato, quam ex tes-
tamento cui deferatur.*

*§. sancandum au-
tem. eod. tit.*

** Curialis.*

¶ S I Q V I S curiæ datus & legiti-
mus factus decesserit si quidem habeat cu-
riales * quosdam legitimos liberos ad
ipsum eius successio perueniat. Sin autem
quosdam habeat curiales, quosdam hac
conditione liberos, ad curiales quidem
nouem vnciæ substantiæ eius veniant: ad
alios autem tres vnciæ. Quod si nullos
liberos habeat: moriaturque intesta-
tus. nouem quidem vncias curia & fi-
scus habeant: tres autem vncias habeant
ii qui ab intestato ad hereditatem eius
lege vocantur. Sin autem scriptus heres
vel non scriptus se dare curiæ maluerit,
hereditatem ipsius habere non prohibea-
tur: sed

tur: sed hac licentia, vt cum curiali conditione nouem vncias curiæ & fisci pertinentes accipiat: hoc si prius Imperatori supplicauerit, & hoc ipsum ei ab Imperiali nomine * concessum fuerit. Si quis * numine naturales habuerit liberos: postea decedens in testamento suo curiæ eos dederit: & illi post mortem patris sui naturalis consenserint, habeant nouem vncias qualitercunque distributionem eorum pater inter eos fecerit: ita tamen vt minus nouem vncijs non accipiant: melius autem faceret pater si totum assensum eis relinqueret. Quod si quidam ex his consenserint, quidam autem noluerint curiales esse, ad eos qui consenserint nouem vnciæ perueniant: tres autem vnciæ ad eos deuoluentur, quos testator voluit. Quod si nullus ex naturalibus liberis curialem complectatur conditionem, ad ipsam curiam nouem vnciæ diuidantur. Sed & si quis nihil de naturalibus liberis suis dixerit, sed silentio eos præterierit: illi autem voluerint sua sponte curiæ nexibus esse subiecti, vt patris naturalis successionem capiant: liceat eis hoc facere, vt nouem accipiant vncias. Sed & si pater naturalis filium seruū habuerit, eumque manumiserit & curiæ dederit, nouem vncias ei relinquere cōpellatur. hoc amplius & si tūc manumiserit & non obtulerit, & post mortem patris naturalis

curialis esse maluerit: tunc etiam nouem accipiat uncias. Idem dicimus & si testator eum curiæ dederit in suo testamento: omni modo eum qui curiæ munera subire paratus est, nouem uncias accipiat. Quod si omnes naturales liberi curiales esse volunt, pro rata portione inter eos nouem uncia diuidantur. Zenonis diuæ memoriæ constitutio & Anastasij lex de naturalibus posita maneat secundum sua tempora inconcussa: sed & diui Iustini constitutio in perpetuum maneat, quæ prohibet naturales liberos adoptionis modo legitimos fieri.

TITVLVS XVIII.

De testibus.

Testes eos esse oportere, qui bona opinionis estimantur: & eos maxime quos dignitas commendat, vel militia, vel vite honestas.

Idem in auct. de testibus. §. Sancimus colla. vii. ubi glo. in verb. officij exposuit officij causam, id est, artis laudabilis, per istum textum.

NATURALIS recipiatur in testimonium, nisi is qui sit bonæ opinionis, quem dignitas commendat, vel militia, vel vite honestas, vel artis laudabilis titulus, vel etiam aliorum testium vox de bona vita eius consentiens. Alius autem vilis imus testis si in iudicio productus fuerit: liceat iudici si hoc æstimauerit, tormentis eum subijcere: in hac quidem florentissima ciuitate

uitate per prætoris officium, in prouincia
autem per defensorem ciuitatis.

*Confessio solutionis debiti contracti in instrumen-
tis testibus rogatis, nõ fortuitis vel transeuntibus pro-
banda venit iure antiquo seruato.*

¶ SI QVIS autem scripsit se ante
debere alicui pecuniam. postea autem di-
cat se nomen debitum non inscriptis sol-
uisse non audiat, quamuis testes produ-
xerit: nisi secundum obseruationem con-
stitutionis nostre. Si tamen duorum alte-
rum, & dicant, vel quod presentibus ipsis
& ad hoc ipsum rogatis debitor pecuniã
creditori soluit: vel quod ad ipsum acce-
pti audierunt creditorem dicentem pecu-
niam sibi solutam fuisse. Non enim admit-
timus testimonia eorũ qui dicere solent
transeuntes se audisse aliquem dicentem
pecuniam sibi solutam fuisse.

*§. & licet dudum,
eod. titm.*

*Testimonia testium excipienda, & in scriptis redi-
genda sunt & quorsum.*

¶ SED neque tabellariorum præsen-
tia sola sufficiat: nisi quoque testes rogati
subscripserint, & ipsa principalis persona
si literas sciat, suas depositiones declara-
uerit, scilicet vt in hoc casu siquidem bo-
næ opinionis testes inuenti fuerint reci-
piantur. Si autem vilissimi homines, qui
ex pecunia facillè corrumpi possunt, & peie

*§. neque igitur. eo.
ti. vbi glos. in ver.
subscriptionem al-
legat istum text.
quod ille qui sent li-
teras, debet deposi-
tionem per suas li-
teras declarare.*

rare non timebunt: tunc tormentis subi-
ciantur. Si autem testes contraria sibi di-
cant. oportet iudicem, si contrarietatem
in spexerit, testimoniorum in ipsis consi-
tutis, quæ totam causam continent proba-
re eos: plurimum autem & bonorum testi-
monia sequi: & eos qui contraria sibi di-
xerint: siquidem per errorem cõuenit di-
mittere: si autem per astutias aliquas tor-
mentis subijcere.

*Tertia productione facta, & didicistis testimonio
quarta productioni locum non esse. Si vero testimonia
non sint excepta, quarta productio cõcedatur, solem-
nitate hinc descripta seruata.*

*§. quia verò multi.
eod. tit. & authen.
at qui semel. C. de
probat.*

¶ SI QVIS in vna eadẽque lite
testes ter produxerit, & à testium produ-
ctione exceperit testimonia, vel ipse vel
per scripturas aduersarii sui: post non cõ-
cedatur quartam productionem testium
facere. Si verò nõ exceperit, neq; ipsa te-
stimonia neq; per scripturas aduersarii
liceat ei vti quarta testium productione:
ita tamen vt iuret prius neque se perce-
pisse, neque procuratorem suum vel pa-
tronum vel alium hominem suum, vel ali-
quo dolo vel aliqua calliditate quartam
productionem desiderare. Hoc amplius
& si semel aut bis testes produxit, & re-
nuntiauerit productionibus, ac postea ve-
lit producere, nõ audiat, si eo casu etiã
testimonia perceperit vel inspectione vel
perceptio-

perceptione exceptionum ab aduersario
prepositarū vnde testificata didicit: quā-
uis diuina iussio dederit ei licētiam pro-
ducendi.

*Testium alterius prouincia depositioni excipien-
de ratione, aut idonea persona mittenda sunt, aut lo-
ci iudex committendus est.*

ANTIQUITVS est constitu- *S. & quoniam scia-*
tum, vt in hac florentissima ciuitate liti- *mus. eod. titu.*
gium fuerit natum: & adhuc causa pen-
dente opus fuerit testium productione:
testes autem in prouincia degāt, vt illūc
actis interuenientibus mittantur partes
siue procuratores eorum: & apud defen-
sores ciuitatis testes producti dicant ea
quæ sciunt. & postea acta in hanc ciuita-
tem mittantur. & competēti calculo cau-
se à iudice terminentur. Idem iubet con-
stitutio obtinere, si in prouincia litigium
fuerit motum, & testes degant in hac ci-
uitate vel in alia prouincia actis interue-
nientibus apud selectissimū iudicē testes
producātur: vel si in alia prouincia testes
sint, apud defensorem acta consistant, &
signata præstentur, vel ei qui produxit,
vel aduersario, ne quasi excipiēti dene-
getur iterum testes producendi licentia.
hoc autē in pecuniarijs causis obtineat:
nam in criminalibus ipsæ personæ testiū
necessariæ sunt.

Testis depositio recipienda est: licet ei seruitus oppo-

ſta ſit, ſi ingenuū ſe proſtetur, ſeruitutis quaſi ſeruata. Si libertū non, niſi de manuſſionis inſtrumento doceat, aut affirmet pœnes ſe non habere.

§. ſi verò dicatur ſeruiliſ fortune. cod. tit. auth. ſi teſti. C. de teſtib.

¶ SI TESTIS productus ſeruus eſſe dicatur: ille autem dicat ſe liberum eſſe. ſi quidem ingenuus, ſcribatur teſtimonium eius. poſteà ſi probetur ſeruus, nullius momenti eſt. Si autem libertum ſe eſſe dixerit: ſiquidem inſtrumentū manuſſionis ſuæ oſtenderit: dicat teſtimonium. Si autem in alio loco dicat inſtrumenta ſui ſtatus ſe habere: ſcribatur quidem teſtimonium eius, poſteà autem ſi non produxerit inſtrumenta nullius momenti ſit,

Teſtū inimicitia repellitur.

§. ſi verò quis dicat. cod. tit.

¶ SI QVIS dixerit teſtem productum inimicum eſſe: ſiquidem ex criminali cauſa, omninò non dicat teſtimonium. Si autem ex alia actione, dicat teſtimonium eius: ſed præſcriptio ei opponatur.

Mediatores vt teſtimonium ferat compelli non niſi de partium conſenſu poſſunt.

§. quoniam verò legem. cod. tit.

¶ SI QVIS mediatorē ſe partium dixerit: idcòque ſe nō oportere inuitum teſtimonium dicere in alterum eorū. Illi autem ſi conſenſerint, vt producatur, conſequens eſt vt in hoc etiam caſu inuitus teſtimonium dicat.

Teſtium

Testium productio non nisi parte præsente aut contumaci fiat.

TESTIVM autē productio apud iudicem vel defensorē vel magistrū census non aliter valeat, nisi præsente adversa parte vel contumaciter non veniente, scilicet ut per hoc salva præscriptio ei cōpetat, quam opponendam iudex extimaverit. Contumaciter autē dicitur abesse qui sine inevitabili necessitate absuerit. Omnia iura quæ posita sunt vel iam à retro principibus, vel à nobis de testibus maneat intacta. Hanc autem legem tenere volumus in futurum tempus.

TITVLVS XIX.

*Ut exactione instante dotis primæ
& secundæ viro ad secundam vo-
ta migranti preponatur
uxor prima.*

In dote repetenda viro in satis concessa primæ uxori filij & ceteri descendentes ac mulier uxori secundæ eiusque liberis praponuntur.

QVÆDAM mulier Titia Idem in auth. ut nomine Mævio copulata est, exact. instan. dot. & dotem dedit: & ex eo filios §. j. col. vij. procreavit. postea mortua Titia Mævius secundam uxorem duxit Sem-

proniā, & mortuus est. Quæritur vtrum
 liberi prioris dotem matris suæ recipere
 prius debeant, an magis secunda vxor in
 dote sua possit validiora iura prætende-
 re. Et ita distinguimus: vt si quidem res
 dotales existant siue prioris siue poste-
 rioris sint, omnimodò eas vendicare pos-
 sint. Si autem vel consumptæ sunt & di-
 minutæ, præferantur secundæ mulieri li-
 beri ex priore matrimonio nati: vel etiā
 ipsa prima vxor, si fortè repudio primæ
 nuptiæ solutæ sunt. Idem dicimus si libe-
 ri secundæ mulieris cū priore vxore vel
 liberis eius litigent. In summa dicimus
 priori matrimonio hypothecarum priui-
 legia validiora præstari, vt mulier ipsa
 agat, vel liberi eius ex ipso matrimonio
 nati. Liberorum autem appellatione om-
 nes descendentes personas cōplectimur:
 quod non per innouationem à nobis in-
 troducitur: sed magis per interpreta-
 tionem priorum constitutionum.

*Viro recusante dotem recipere, mulier soluto ma-
 trimonio propter nuptias donationem ita cōsequetur
 atque si verè dos soluta fuisset.*

*Illud quoq; eod.
 titu.*

¶ SI MULIER dotem pro se pro-
 miserit, vel alius pro ea siue profectitiam
 siue aduentitiam. Postea autem vel ipsa
 mulier vel promissor dotis paratus sit, id
 quod promisit dare, & hoc ipsum testatio-
 ne cōplectatur, vel obtulerit res vel de-
 posuerit

Posuerit: si mobiles sint vel in iudicio ex
vna parte iudicē adeat, & missis ab eo ho-
minibus maritus distulerit dotem accipe-
re, posteaq; solutum matrimonium fue-
rit: sic intelligatur maritus quasi dotem
accepisset. adeoq; si quid de antenuptiali
donatione accipere mulierem oporteat:
hoc omninò accipiat, quamuis nullam do-
tem dederit: quia per maritum stetit quò-
minus eam susciperet.

TITVLVS XX.

De immensis donationibus.

*Patrem vni liberorum suorum plus besse aut di-
midia parte donare non potest: quippe qui saludiam
relinquere ceteris liberis teneatur.*

SI PATER filios habue-
rit duos vel plures, & vni ex
his donare suas res voluerit:
nō liceat ei vltra bessē sub-
stantiæ suæ donare, vel vltra dimidiam
secundum numerum liberorum, vt & cæ-
teri liberi modis omnibus legitimā por-
tionem, id est, Falcidiam accipiant, quam
haberent si tertiam partē vel dimidiam
acciperent eo tēpore antequam * dona- * aliās quo
tio facta sit, scilicet nisi ingrati fuerint.
Nam si probatæ sunt ingratitudinis cau-
sæ, legibus pristinis subijciantur.

*Id. in auth. de im-
mens. donat. colla-
septima.*

*Vt sine prohibitione matres debi-
trices & creditrices tutelam ge-
rant minorum, &c.*

*Matribus siue debitoribus siue creditoribus tu-
telam accipere licere. & si de secundis nuptijs non con-
trahendis sacramentum non praestiterint. modo id se-
cerint, quod & alij tutores facere tenentur.*

*Idem in authen.
vt sine prohib. ma-
tr. col. vij.*

MATER marito suo
defuncto filiorum suorum tu-
telā gubernare maluerit: re-
nunciet secundis nuptijs in iu-
dicio sine iureiurando. Res autem suas
impueribus filijs suis obliget: atque ita
tutela ei committatur siue creditrix sit fi-
lijs suis, siue debitorix. Idem & in filiabus
dicimus. Hæc autem obseruare procuret
tam præfectus vrbis, quàm prætor: & in
prouincijs præsides: & diligenter inuen-
taria conscribantur, scriba præsentē &
alijs publicis personis secundum consuetu-
dinem: & satisfactiones idoneæ exigantur
vt res salua pupillis fiat.

TITVLVS XXII.

De in ius vocando.

*Reum actoris libello respondere non nisi præstita
cautione*

cautione, quòd intra duos menses lis contestabitur,
aut reo damnum in duplum restituat, tenere.

ON aliter reus actori respo- Idem in auth. de
deat libellū accusationis mit-
tēti, nisi prius ille cauerit reo
atq; litis executori, quod in-
tra duos menses contestationem litis a-
pud iudicē facturum sit. alioqui damnum
in duplum se reo restitutum. cautio au-
tem triginta solidorum quātitatem non
excedat. Idem in auth. de
executor. & de ijs
qui conueniunt. §.
col. vij.

*Reconventionem fieri coram iudice quo quis con-
uentus est, debere: qui recusari antequā lis contesta-
tur, potest: post vero non.*

¶ SI QVIS ab aliquo fuerit accu-
satus, & voluerit ipsum actorē suum accu-
sare: apud eundem iudicem hoc faciat.
Nam apud alium iudicem trahere eum
non potest. quòd si iudex ei displiceat: li-
cebit ei recusare eum antē litis contesta-
tionem in viginti dierum relaxamento.
post litis enim contestationem recusare
eum iudicem non potest, nec actorem in
aliud iudicium trahere.

*§. illud quoq; . co-
dem titu.*

TITVLVS XXIII.

*De dote & donatione propter nu-
ptias dotis augmento,
priuilegio, &c.*

m iij

Donatio propter nuptias eius quantitatis sit. ali-
dos est. Idem de pactis & stipulationibus earum.

Idem in authē. de
equalit. dotis .§. j.
collat. vj.

DONATIONES quę pro-
pter nuptias fuerint, pares vo-
lumus esse quātitati dotis mu-
lieris. Item pacta & stipulatio
in dote & propter nuptias donatione om-
ni modo paria componantur. Hoc autem
capitulum in futuro quoq; tempore te-
neatur.

Dotem augere mulierem non posse, nisi quoque
propter nuptias donationem pari quantitate maritus
augeat, & quibus de rebus dos augenda sit, me credi-
tores defraudentur.

§. aliud quoq; cod.
titu.

¶ SI MULIER dotem suam au-
gere voluerit, non aliter hoc facere pos-
sit, nisi maritus quoque propter nuptias
donationem pari quantitate augere pa-
ratus sit. Quod si creditores maritus ha-
beat: augere mulier dotem suam debet
in rebus immobilibus. Quod si res mobi-
les dederit: sciat se privilegium dotis in
rebus mariti sui non habituram. Sinau-
tem nullum creditorem maritus habeat
eo tempore, quo dotem suam mulier au-
gebat: habeat privilegium quod dotibus
in hypothecaria actione præstitum est.

Mulier in dotis hypotheca creditoribus omnibus
præfertur, etiam ei ex cuius pecunia militariaempta
est: hocque

est: hocque post datam dotem.

¶ **Q**UAEPISSIME relatū est eum, qui pecunias præstat ad comparandam rem vel renouandam vel faciendam validiora iura hypothecis habere in ipsa re quam priores creditores: sed hæc in dotibus non obseruantur. nam dotem præcipintus ei quoque præferri, qui postea pecuniam dedit marito ad aliquam rem comparandam vel renouandam, vel etiam faciendam.

*§. hic consequens
eod. titu.*

Eadem dotis quantitas in secundis nuptiis præstetur. quæ & in prioribus data est: nisi patris substantia sit diminuta.

¶ **Q**UASI QVIS pro filia sua dotem dederit, verbi gratia, triginta librarum auri: postea genero defuncto & dote ad eum reuersa velit filiã alij copulare: prohibeatur minorem quãtitatem dotis nomine pro ea præstare quamuis & in priore matrimonio lucrata est filia ab antenuptiali donatione quindecim libras auri: nisi fortè pater probauerit fortuito quodam casu substantiam suam diminutam fuisse.

*§. quia verò iam
eod. titu.*

Filia succedens patri cum fratribus quando dotem conferre teneatur, & quando non.

¶ **Q**UAE DAM mulier defuncto patre suo exigebatur, vt dotem suam cõ-

§. illud quoque. eod. titu.

ferret, si vellet hæreditatem paternam
 suscipere. dicebat autem inopem esse ma-
 ritum suū, & nihil ab eo exigī posse. con-
 tradicebatur ei, quòd oportet inopiā ma-
 riti ad damnum suum respicere. quæsitum
 est quid iuris sit. Et dicimus siquidem mu-
 lier sui iuris erat, culpam eius esse: quia
 poterat eo tēpore quo videbat maritum
 suum pauperiorem statim aduersari, &
 constante matrimonio dotis actionem
 mouere, & res dotales consequi. nam &
 propter nuptias donationis res etiā con-
 stante matrimonio vindicare potest, si vi-
 derit maritum ad paupertatem inclinan-
 tem, scilicet si non minor erat mulier ma-
 ter familiās vigintiquinque annis. Sinau-
 tem filia familiās fuerit: debet patri suo
 dicere, vt cum eo agat: & siquidem egit,
 salua res est. Sinautem pater agere si-
 perfederit, inopia mariti ipsi & cohære-
 dibus eius imponatur, & habeant omnes
 communiter actiones cōtra maritum: &
 quod poterit consequi, in commune de-
 ducatur. Hæc autem toties vera sunt,
 quoties dotis quantitas ampla non sit.
 Si enim ampla fuerit: etiam cessante pa-
 tre liceat filia familiās constante matri-
 monio contra maritum dotis actionem
 mouere. & si non mouerit, ad ipsam fu-
 turi temporis periculum spectet. Ea au-
 tem obtinere volumus in omnibus per-
 sonis in quibus collatio dotis exigitur
 siue filia-

siue filiabus siue neptibus, & deinceps per
sonis volētibus hereditatem amplecti tā
patris sui, quā matris, aui vel auic, & su
periorum personarum.

*Matrimonio quoquomodo soluto lucri dotis vel
propter nuptias donationis proprietas liberis illius ma
trimonij quaritur parentibus vsu fructu relicto: hoc
que siue ad secundas conuolet nuptias, siue non.*

¶ SI MARITVS mortua vxore
vel vxor marito defuncto dotē vel ante
nuptias donationem lucratus lucrataue
fuerit, modis omnibus proprietatem li
beris suis ex eodem matrimonio confer
uent, vsu fructum autem nuptialium lu
crorum habeant, ipse vel ipsas siue ad se
cundas migrauerit nuptias siue non. Idq;
obtineat in omnibus matrimonijs quæ
posthac fuerint dissoluta quocunque mo
do, vel si antea quidem soluta sunt, sed
adhuc in suspēso causa est alterutra per
sona viuente. Si enim ambæ mortuæ
sunt, hæredibus eorum hæc constitutio
non profit, sed veteribus legibus subij
ciantur. cū autem dominium rerum
liberorum esse cœperit, siue migraue
rit ad secundas nuptias, siue non, ea
iura locum habere certum est, quæ de
his rebus posita sunt, quarum proprie
tatem liberi lucrati sunt parentibus
suis secundas contrahentibus nuptias.

*Id. in auth. neque
virū quod ex dote
est, neque mulierē.
C. c. collat. viij.*

Si repudio misso matrimonium solutum
fit culpæ uxoris vel mariti, vel ille dotem
vel illa propter nuptias donationem lu-
cratus lucrataue fuerit, liberis quidem
statim competat proprietas uxori vel ma-
rito rerum ususfructus. Ea autem perso-
na quæ ususfructum habet, liberos aliat.
Sed si bona gratia matrimoniū soluat,
& quasi transactionis nomine alterutra
persona aliquid acceperit: nihilominus
eius proprietatē quidem liberi habeant,
parentes autem ususfructum.

*Exceptioni non numeratæ dotis quando & qu
tempore locus sit.*

*Idem in auth. de
tempore non solu-
pecunie sup. dot.
colla. vij.*

¶ SI MULIER pro se dotale in-
strumentū cōscripserit, vel pater vel quis
vassallus pro ea. posteaquē repudio vel mor-
te solutū fuerit matrimonium: siquidem
antequā biennij tempus impleatur, li-
ceat marito vel hæredibus eius nō nume-
ratæ pecuniæ dotis intra annū ex tēpore
soluti matrimonij numerandum queri-
monij vti. quòd si supra duos annos (in-
tra decennium tamen) matrimonium so-
lutum fuit: intra tres menses maritus vel
hæredes eius eadem quærimonia vtan-
tur. decennio autem completo, modis om-
nibus, si nulla usus est quærimonia, videat-
ur dotem accepisse. & siquidem minor vi-
ginti quinque annis maritus sit: non plus
quam

quā
beat
rint
si le
res
dis
cess
que
tæ
dot
æt
por
aut
tion
stru
rar
par
egi

ex
ne

quàm duodecim annos in restitutione habeat. Sinautem intra hoc tempus decesserint: hæredes ipsius vnum annum habeant si legitimæ ætatis sint. Sinautem minores fuerint, quinquennium habent nulla discretionē interposita vtrum is qui decessit, minor fuerit, an maior viginti quinque annis. ille autem debet non numeratæ dotis querimonijs vti qui scriptus est dotem suscepisse, siue legitimam habeat ætatem, siue minor sit, secundum sua tempora negotium dirimatur. Querimoniam autem fieri oportet non nuda denuntiatione, sed in scriptis. quos * iudicio instruatur. Oportet enim mulierem certiorare: alioquin si eam nō certiorauerit vel parentem suum: nihil videbitur maritus egisse.

* Aliàs quòd si in iudicio instruatur, oportet omnimodò mulierem certiorari: alioquin si ea nō certioraretur vel pater, nihil videtur maritus egisse.

TITVLVS XXIIII.

De duobus reis promittendi.

Duo rei promittendi pro sua tantum parte obligantur, & non in solidum, nisi expressum sit: quo casu, hi qui soluendo sunt, correorum inopiam sustinent.

SI QVI rei promittendi fuerint, & alter pro altero fideiubeat inuicem: siquidem additum non fuerit, vt vnusquisq; ex his in solidum teneatur: tunc pro portione sua sit obligatus. Sinautē additum sit,

Idem in authē. de duobus reis promi. § j. col. vj.

vt vnusquisque in solidum teneatur: si qui-
dem omnes vel quidam ex his soluendo
sint & presentes fuerint, in ipso actio co-
petat. Onus autem inopiæ promissorum
vel absentiae praesentes & locupletes pro-
missores sustineant. Iubemus autem eos
qui praesto sunt, competente iudice com-
pelli communiter agenti stipulatori re-
spondere: vt ibi cognoscatur si locuple-
tes sint, an non: vt communiter condem-
netur, & qui soluendo sunt, onera inopiæ
aliorum sustineant. quod si iudex aditus
magistratus non est, per competentem ma-
gistratum hoc impetret. hoc autem in fu-
turis casibus obtineat,

TITVLVS XXV.

*De testamentis inter liberos à pa-
rentibus conficiendis, & de bonis
inter liberos diuidendis.*

*Patri testamentum inter liberos facienti melius
prescriptus.*

*Idem in authē. de
testamen. imperfe.
§. j. col. vij.*

SI QVIS inter liberos suos
ultimam voluntatē compone-
re maluerit. imprimis tempus
conscribat, postea autē nomi-
na liberorū suorum sua manu: & vnciarū
quātitatem ex quibus eos hæredes insti-
tuit, non per numerorū notas: sed ita vt
per lite-

per literas legitimus numerus exprima-
tur. Sed si res aliquas liberis suis relinque-
re voluerit, aut ex rebus certis quosdam
de liberis suis hæredes instituere malit:
dicat rerū demonstratione, & manu pro-
pria significet, vt nulla postea dubitatio
inter liberos fiat. Sin autē extraneis per-
sonis vel vxoris suæ legata vel fideicom-
missa relinquere velit: & hoc manu pro-
pria scribat, & ante testes nūcupet: & va-
leat quod ita factum est, quāuis cæteras
testamentorū obseruationes nō habeat.
& siquidem in ea perseuerauerit volun-
tate: nihil amplius quærat.

*Testatorem mutasse voluntatem qui asserit: non
prius audiatur, quā testatorem primum testamen-
tum nolle valere septem testibus presentibus dixisse,
& solemne aliud condidisse probarit.*

¶ **SINAVTEM** dixerit aliquis te-
statorē pœnituisse: nō aliter audiatur, nisi
probauerit prius defunctū, postea septem
testibus presentibus dixerit se priorē vo-
luntatē suā velle irritā esse, & fortē eā ru-
pisse. Posterius autē testamentū vel inscri-
ptis vel sine scriptis validū est cōpositū.

*Diuisio à patre liberis facta non aliter valet, nisi li-
beri se subscripserint, aut pater ipse.*

¶ **QVIA** autem scimus quosdam re-
rum suarum inter liberos proprios distri-
butionem facere, & sub eadem liberos
quoque eorum subscribere: hoc quoque

*S. & siquidem. eo. ti.
mus. eod. titu.*

validum sit secundum nostræ constitutio-
nis obseruationem, quam de his distribu-
tionibus promulgauimus. sed & sine sub-
scriptione liberorū ipse parēs subscribat
& omnia per subscriptionem suam mani-
festa faciat. id quoque ratum habebitur
quod iam manifesta constitutione conti-
netur. hæc autem lex in his casibus lo-
cum habebit, quos postea moueri con-
tigerit.

TITVLVS XXVI.

*De fideicommissarijs hære-
ditatibus.*

*Gratuus restituere quicquid supererit sua mor-
tis tēpore, quod nouem vncijs gaudebit: reliquas tres
vncias integras fideicommissario restituat: nisi in capi-
tulis hic expressis.*

*Idem in authē. de
restitu. §. j. col. viij.*

SI QVIS hæredem scripse-
rit & rogauerit eū id quod ex
hereditate supererit, tēpore mor-
tis suæ alijs restituere, nouem
quidē vncias ex hereditate scriptus hæres
habebit, ita vt quoquo modo voluerit eis
vtetur. Tres autem vncias generali fi-
deicommissario restituere cogatur, & nul-
lo modo eas diminuatur: nisi vel dotis no-
mine, si aliam substantiam nō habeat, vel si
redemptionis captiuorum gratia: vel si
egentia laborans ex his tribus vncijs vi-
uere spera.

uere sperauerit. quod si aliam substantiam habeat: tres istas vncias diminueat: repleatur id quod minus diminutum est ex ipsius proprio patrimonio. Sin autem substantia quidem eius nulla appareat: tres autem vncias consumpserit habens aliquid vnde viueret, liceat fideicommissario in rem agere, & hypothecaria actione ut res pro rata trium vnciarum euincatur. Ideoque conueniens est ut scriptus hæres generali fideicommissario cautionem præstet de tribus vncijs restituendis: nisi fortè testator huiusmodi cautionem vel satisfactionem specialiter non concesserit. Nulla autem discretio personarum sit: nam & in liberis & cognatis hæc constitutio locum habebit. Hæc autem constitutio locum habet non solum in futuro tempore, sed etiam in omnibus causis, quæ adhuc pendent. pendere autem adhuc causa videtur, si nondum scriptus hæres decesserit.

TITVLVS XXVII.

*De præscriptione centum annorum
sublata quæ sanctis ecclesijs
locis & alijs venerabilibus
competebat.*

Actiones quæ antea triginta annorum præscrip-

n

tionem elidebantur: hodie si loco religioso competens
non nisi annis quadraginta escluduntur.

*Id. in auth. hac cō-
stitut. innotat con-
stitut. & c. collat. vij.*

IVBEMVS vt in negotiis
qui ante hanc legem triginta
annorum remouebat exceptiones
nunc venerabilibus ecclesijs vel monasterijs
& xenodochijs necnon orphanotro-
phijs ac brephotrophijs & ptoctrophijs
quadraginta annorum protelatio cōferatur,
salua scilicet inter alias personas &
causas virtute quam super tricennalis si-
bi præscriptio vendicabat: quoniam hac
decem annorum adiectionem religionis
locis præstamus vt principale & hypo-
thecarię actiones in tanto tempore pro-
pagentur: annali autem exceptioni, vel
triennij, vel alijs huiusmodi exceptioni-
bus non derogetur. Hæc autem constitu-
tio & in præteritis temporibus locum ha-
bet: nisi quædam causæ amicabili transac-
tione vel iudiciali sententia sopitæ sint.

TITVLVS XXVIII.

De litigijs.

Litigiosa res est de cuius dominio causa mouetur
inter petitem & possessorem iudicialia conuentione
vel precibus principi oblatis & iudici insinatis, &
per eum futuro reo cognitis. Vel sic. Res litigiosa
citur cum inter possessorem & petitem de dominio
quæstio mouetur per iudicalem conuentionem, aut
precibus principi oblatis & reo cognitis.

RES

RES mobiles vel se mouētes vel immobiles litigiosas volumus ap-
 pellari, quarū de dominio inter
 actore & possessore apud iudicē quæstio
 orta est, aut iudiciali admonitiōe, aut per
 preces principi porrectas, & apud iudicē
 intimatas, ac per ipsum iudicē aduersario
 litigatori manifestatas. Nam scdm̄ talem
 distinctionē & constitutionē nostrā intel-
 ligivolumus in qua cautū est de sciēte vel
 ignorāte emptore. Si quis aut pluribus hē-
 redib⁹ derelictis decesserit, & illi cū alijs
 hereditarijs rebus rem litigiosam dimise-
 rint, id qđ factū est lege non reprobatur.
 Nō enim rectē alienatio videtur esse in-
 ter coheredes diuisio facta. Nō enim alie-
 nat qui diuidit. * Si quis aut litigiosam rē
 legauerit euentū litis videatur legasse:
 vt si quidē hæres vicerit, legatū accipiat
 legatarius: si autem victus fuerit, nihil ac-
 cipiat. Ideoq; libera licētia legatario de-
 tur adesse iudicio, vt nulla negligētia vel
 collusio ab hærede cōmittatur. ¶ De hy-
 pothecis autē quæstio rem litigiosam nō
 facit. nam & si specialiter hypothece no-
 mine res obligata est: tamen vēdere eam
 debitor nō prohibetur: ita tamen vt ex
 quantitate pretij creditori debitū persol-
 uatur: aut si hoc factū non fuerit, licebit
 creditori hypothecariā mouere actionē,
 & rem sibi suppositā vendicare, donec sa-
 tis fiat, scilicet vt creditoribus anteriora

*Idem in authē. de
litigios. §. j. col. viij*

** Re litigiosa lega-
ta litis tantū enera-
tus debetur.*

iura habētibus scdm priores leges tēporis prārogatiua seruetur. Ex his apparet multò minus litigiosam rēvocari, quā generaliter hypothecarū titulo obligata.

Actionis libello reum respondere non teneri, nisi subscriptus sit, & cautio saltem iuratoria, si fidei commissariam nancisci nō possit, ab actore detur, & de lite proseguenda, & de sumptibus pensandis.

*§. ad excludendas.
cod. titu. & proxime
suprà de in ius
vocando. in princ.*

¶ SI IVDEx aliquem teneri voluerit talē conditionē in sua interlocutione debet inferere, vt nō aliter nullus accusationis libellus reo detur, vel sportulā ab eo exigantur: nisi prius actor in libello subscripserit, vel sua manu, vel per tabularium, & monumentis intervenientibus fideiussorem prāstet idoneum periculo officij promittentem, quodd actor & obseruet in iudicio, & exercebit suas actiones. & si postea ostendatur litem iniuste mouisse, sumptuum nomine dabit decimam partem quantitatis, quē in libello comprehensa est, vt eam is qui accusatus fuerit, accipiat. Sin autem dicat se nō habere fideiussorem sanctis euāgelij propositis iuret quodd non potest dare fideiussorē, ac si postea iuratoriæ cautioni committatur in qua promittere debet ea quē suprà scripta sunt implere. Quodd si alio modo factum fuerit: nullum responsum dare litis executori reum concedimus. & si aduersus ea factum fuerit: iudex qui dem cum

dem cum officio suo denarum librarum auri poena multetur. Executor autem litis publicationem substantiæ suæ patietur, & in exilium per quinquennium mittatur. poenæ autem ex hac lege irrogatæ, periculo comitis rerum priuatarum fisco nostro inferantur. Quicquid autem ex hac illicita conuentione detrimenti reus passus est, resarciatur ei ex substantia actoris periculo iudicis à quo executor missus est. excipimus autem ab his poenis illa litigia, quæ ex consensu litigatorum in iudicijs ventilantur.

Actor qui causam prosequi differt reo postulante tribus edictis utitur: qui si litem detractet, ei aliud anni spatium indulgeatur. quod si cessat, lite cognita iudex pronuntiet. qui si intra annum venerit, non audiatur quin prius reo impensas resarciat. quibus præstitis, si rursus causam deserat: post trium edictorum & vnius anni spatij obseruationem ab omni cadat actione.

¶ SI QVIS per iudicalem admonitionem vel preces Imperatori porrectas, & apud iudicem intimatas, ac per eum aduersario manifestatas, & sub legitima disceptatione iudicis factas reum illigauerit: non liceat ei recedere à iudicio, & negotium susceptum deferere. Quod si hæc fecerit actor: liceat reo repetere iudicem apud quem lis cōtestata est, ut admoneatur actor, ut vel veniat in iudicium, vel procuratorem legitimum mittat. quod

*S. omnem verò catē
farum. eod. tit. &
aut. qui semel. C.
quom. & quando
iud.*

si nec ipse venerit, nec procuratorem mis-
 serit, vocetur per tria edicta per interval-
 la singulis non minus triginta dierum. Nec
 ordinarios iudices non solum per precon-
 sed etiam propositionibus edictorum abse-
 tes partes vocari iubemus. præponendi au-
 tem edicta licentiam & illis iudicibus damus, qui
 ex principali iussione facti sunt iudices:
 hæc si litis contestatio facta est. Sinaut ad-
 monitio & sola præcui intimatio atque ma-
 nifestatio facta est tamen: deinde actor de-
 seruerit negotium: liceat reo similiter iudi-
 cem adire, & petere ab eo ut tria edicta
 proponatur. & si propositis eis actor neq-
 venerit neq; procuratorem legitimum mis-
 rit: habeat inducias unius anni. & si non ve-
 nerit, licentiam iudici damus & ab una par-
 te reo solo præsentem litem audire, & legi-
 bus consentaneum calculum proferre. Quod si
 intra prædictum annum peruenierit, & suas
 actiones exercere maluerit: non antea eum
 suscipiat iudex quam impensas reo præstet:
 ita tamen ut à iudicio iterum non recedat.
 alioqui si hoc fecerit, & annus transactus
 sit, careat actionibus suis. illam autem regulam
 qua cautum est, neminem inuitum agere
 compelli: tunc locum habere volumus. cures
 integra est, & actor aduersarium suum tenere
 non fecit. Hanc autem constitutionem in his cau-
 bus volumus observari, qui nec iudicali
 sententia, nec amicabili compositione vel
 alia legitima decisione sopiti sunt.

TITVLVS XXIX.

*De pragmaticis sanctionibus et
diuersis iussuibus iudicum,
& officio iudicis.*

*Iudices in decidendis negotijs leges sectentur, non
principum iussiones, aut aliud quoduis rescriptum in
favorem litis emanatum.*

NE M O iudicum nostrorum
sive in pecuniaria sive in cri-
minali causa pragmaticam
nostram timeat sanctionem,
vel aliud cuiusvis generis rescriptū sive
diuinas iussiones sive referendariorum
depositiones, * aut illustrium magi-
stratum præcepta. Nam secundum ge-
nerales leges singulas causas finire iu-
bemus : & prædictas ambitiones nul-
lum sibi locum in iudicijs vendicare.
Nam si velit princeps aliquam causam
dirimere : ipse sententiam dicat, non
iudicibus imperet, quomodo debent
in singulis causis emergentibus iudica-
re : nisi fortè de iure fuerit dubita-
tum : tunc enim licebit iudici ad im-
peratorem referre, vt sibi iuris obscu-
ritas illuminetur. Et hæc omnia volumus
obseruari nō tantum apud magistratum.

*Idem in anthē. in
medio lit. non fieri
sacr. iuss. col. viij.*

** alias dispositiones*

sed etiam apud iudices quoscunque siue
 diuina iussione deputatos, siue ab alijs
 magistratibus datos: imò etiam apud eū
 promissarios arbitros siue cum scriptis
 ue sine scriptis, siue apud eū causarū pro-
 cesserit disceptatio. Hanc autē constitutio-
 nē locū habere volumus nō solum in iu-
 dicijs poststeā mouendis: sed etiam in ijs
 quæ adhuc pendent, vt vnusquisq; hæc
 generali lege fiduciam habeat, non am-
 bitiosis rescriptionibus. Finita autem iā
 negotia refricari nullo volumus modo.
 Finitum autem negotium videtur id de
 quo definitiua sententia prolata est: quā-
 uis appellatio vel retractatio contra eā
 speretur. Excipimus autem illa rescripta
 quæ iudices iubent sine tarditate & mo-
 ra causas dirimere, vel legibus calculum
 consentaneum proferre, vel acta litiga-
 tori adere, vel si iusserit eum cum alio iu-
 dicare: tales enim iussiones siue sine scri-
 ptis, siue in scriptis fieri nō prohibemus.
 Iudex autem qui generalem legem con-
 temperit, & illicitam rescriptionem ad-
 miserit: decem librarum auri poena & illa
 grauissima nostra indignatione plecte-
 tur. sed vt nemo hæc saluberrima nostra
 statuta ignoret: iubemus in primo litis
 exordio ante ipsam partium cōfirmatio-
 nem præsentem legem inseri, vt nemo
 possit contra generales leges aliquid si-
 bi præcipuum sperare.

*De his qui post renuntiationem
aduersariorum habere se di-
cunt allegationes.*

*Dicenti se allegationes habere, tres dilationes suc-
cessine dantur: quibus elapsis sententiam legi & con-
suetudini conformem proferat.*

SVNT quidam malitiosi liti-
gatores, qui post renuntiationem
aduersæ partis & temporaria
probarionum statuta dicunt
tamē ipsi aliquas habere se allegationes,
vt nullus scilicet litis terminus impona-
tur. ideoque iubemus vnum mensem ei
ad inducias dari: & iubeatur à iudice vt
quod vult dicat. & si dicat iterum dilatio-
nis opus habere, præstetur ei mensis se-
cundus. quo completo si iterum dilatio-
nem petat ad vincendam malitiam eius
tertius mensis præstetur. quo completo,
si nihil dixerit, omnibus modis iudex le-
gitimam sententiam dicat.

*Id. in auth. vt cū
de appel. cognos. s.
sed & hoc presen-
ti. collat. vij.*

*De liberis præteritis vel
exheredatis.*

Ne liceat parenti ex liberis aliquem vel exheredis
re, vel praterire: nisi probetur ingratus: & ingratitudinis
causa nominatim in testamento inferetur. Causae
autem ingratitudinis sunt xiiij. quae hic gratitudinem
enumerantur.

Idem in authē. v.
cū de appella. cognosc. §. aliud quo
que capitulum. col.
lat. viij.

NEQUE pater aut mater,
nec auus aut auia, neque pro-
auus aut proauia liberos
suos prateritos vel exhere-
datos faciāt in suo testamē-
to: quāuis per donationē vel per fidei-
missum vel alio modo legitimam portio-
nem eis reliquerint: nisi fortē ingratī pro-
bentur, & ipsas ingratitudinis causas pa-
rentes proprio scripserint testamento.

1. ¶ Causae autē ingratitudinis sunt hae. Si
quis parentibus suis audaces manus im-
ponat. Si grauem aut inhonestā contumē-
liam eis faciat. Si in criminalibus causis
accusator contra parentes suos extiterit
exceptis insidijs aduersus principem vel
republicā. Si cum maleficis quasi malefici
conuersetur. Si vitae parentū suorū per-
venenum vel alio modo insidiare tenta-
uerit. Si nouercae suae vel concubinae patris
sefe turpiter miscuerit. Si calūniator con-
tra parentes filius fiat: & per delationem
suam grauissimum damnum intulerit. Si
inclusus in carcere parens liberos suos
vel vnum ex his qui ad successionē eius
ab intestato vocantur, rogauit, vt in-
dem suam eum recipiat, & ille vel illi no-
luerint

luerint fideiubere siue pro persona, siue
 pro debito in quantum idoneus est is, qui
 rogatus est, probetur. Hoc autem quod
 de fideiussione diximus, ad masculos tan-
 tum liberos pertinere volumus. Item si
 conuictus fuerit filius prohibuisse paren-
 tes suos testamentū facere: si quidem illi
 possint postea testamentum ordinare: li-
 ceat eis propter hanc causam exhæreda-
 re eum. Sinantē in ipsa prohibitione de-
 cesserint, omnes hæredes futuri vel lega-
 tarii vel alij qualencunq; læsionem passi
 secundum priora iura suas aduersus eum
 exercent actiones. Item si contra volun-
 tatem parentum filius cum arenarijs, aut
 mimis conuersetur, & in hac professione
 permanserit: nisi fortē parētes ipsius are-
 narij vel mimi fuerint. Item si pater qui-
 dem vel auus filiam suam vel neptē mari-
 to voluerit copulare: & illa non cōsen-
 rit, sed turpiter viuere malit. Sin autem
 filia xxv. annorū facta à parentibus suis
 marito nō sit copulata, & ex hoc cōtige-
 rit eam in corpore suo peccasse, vel siue
 consensu parentum marito libero se con-
 iunxisse: hoc nolumus ad ingratitudi-
 nem filiae reputari. Item, si furioso pa-
 renti liberi curam non adhibeant: sed
 alij cognati, qui ab intestato vocan-
 tur, si quidem resipuerit, liceat ei si ve-
 lit, inofficiosos liberos ingratos in suo
 scribere testamento. Sin autem in ipso

12
*§. si quis de prædi-
 ctis. cod. tit.*

furore decesserit, & liberis nullam curam
adhibentibus vnus ab extraneis, vel
qui ab intestato vocantur, misericordi-
ductus curare eum voluerit, testamen-
in scriptis vtatur ad eos, qui ex testamen-
to vocantur ante furorem fortè compo-
to: vel ad eos, qui ab intestato existunt,
vt curam adhibeāt furioso. Sin autem &
post hoc testationem in eadem negligen-
tia perseuerauerint: & extraneus in sua
domo furiosum receperit: & impensis suis
vsque ad mortem eius curam fecisse pro-
batus fuerit: ipsum quamuis extraneus
sit, ad successionem furiosi sancimus per-
uenire, refutata institutione testamenti
eius & hæredibus scriptis, vt pote indi-
gnis repellendis, cæteris videlicet capitu-
lis testamenti in sua firmitate duraturis.

13 Item si vnus ex parentibus in captiuita-
te sit: & liberi eius vel vnus ex his non cu-
rauerit eum redimere: siquidem redierit
ille ab hostibus, liceat ei in officiosos libe-
ros & ingratos in suo scribere testamen-
to. Sin autem apud hostes decesserit, & om-
nes liberi eius redemptionem facere con-
temperint: omnes res ipsius ecclesie ci-
uitatis addicatur de qua oriundus est, in
inventario scilicet cum publica testatio-
ne facienda, vt nihil ex substantia eius
deperat: sic tamen vt omne quod ex hac
causa ad ecclesiam peruenerit, in redem-
ptionem captiuorum expendatur. Et ge-
neraliter

*S. ff. vñ de pradi-
tus. eod. ti. & au-
then. si captiui. C.
de episcop. & cler.*

neraliter dicimus quoties aliquis exijs
qui ab intestato vocantur ad successionē
eius qui in captiuitate est, non curauerit
eum redimere: nullatenus ei hæres exi-
stat. & si ex testamēto hæres scriptus est,
ante captiuitatem fortē composito simili-
ter ab hæreditate repellatur cæteris te-
stamenti capitulis valituris substantia sci-
licet similiter (vt suprā diximus) ecclesię
adijcienda ciuitatis, vnde captiuus oriun-
dus est: & ad nihil aliud procedenda, nisi
in captiuorū redemptionem. & si extra-
neus hæres ante captiuitatē scriptus est:
& ille sciens se hæredē scriptum non cu-
rauerit eum redimere: simili pœna affi-
ciatur quam in illis personis volumus ob-
tinere, qui octauumdecimum annum sue
ætatis impleuerint. Vbi autē pro redem-
ptione captiuorum necessarium sit pe-
cuniā dari facultatē habeat, si prædictæ
ætatis sit mutuā pecuniam sumere, & res
mobiles vel immobiles obligare hypothe-
cæ titulo siue res proprias habeat, siue il-
lius qui in captiuitate tenetur. Talis em̃
cōtractus qui in redēptionē captiuorū in
prædictis casibus fuerit, valere volumus
quasi sui iuris & legitimæ ætatis fuisset
is, qui contraxit. redemptio autē à capti-
uitate necessitas imponitur ratum con-
tractū habere: & id quod dedit creditor
ei persoluere: & quasi suo creditori respō-
dere & obligari. Item si parens liberos 14

Orthodoxi qui

Hæretici qui.

suos vel vnum ex his hæreticum habeat.
 ipse verò orthodoxus constitutus liceat ei
 eos vel eum in testamento suo exhære-
 dare: quoniam nō minima hæc causa in-
 gratitudinis est. Orthodoxos autem dici-
 mus eos qui communicāt in sacrosancta
 ecclesia catholica in qua omnes patriar-
 chæ vna conspiratione & concordia col-
 liguntur, & quatuor sancta concilia præ-
 dicantur Nicenum & Constantinopoli-
 tanum, Ephesinum primum, & Calcedo-
 nense. Hæreticos autem dicimus eos, qui
 catholicis non cōmunicant: quibus cōmu-
 nicare necesse est Nestorianos atq; Ace-
 phalos. Sed vt plenius de ipsis loquamur:
 sciendum est non posse hæreticos paren-
 tes, si orthodoxos liberos hebeant, alios
 quàm ipsos hæredes instituere: vel libe-
 ris non extātibus cognatos suos catho-
 licos, scilicet hæredes instituunt. quod si
 ex liberis superstitibus alij quidem ortho-
 doxi, alij autem hæretici appareant: om-
 nem substantiam parentibus orthodoxis
 peruenire volumus, vt fratres eorū hæ-
 retici si in eodē errore perseuerauerint
 vsque ad mortē, nihil omninō accipiant:
 sed mortuis eis sine pœnitentia liceat or-
 thodoxis partes eorū alienare. Sin autem
 pœnitentiam egerint: portionē suam ca-
 piant sine frugibus tamen mediij tēporis
 & sine vlla administratione rerū mole-
 stia. Quod si omnes liberi hæretici fue-
 rint: alij

rint: alij autem cognati defuncti ortodoxi existant, ipsi liberis anteponantur in successione. quod si & ipsi heretici fuerint: siquidem his qui defunctus est, habitum clerici habeat: ecclesiae ciuitatis in qua domicilium habuit, substantia eius deferatur: sic tamen ut si intra annum non vendicauerint ecclesiastici, huiusmodi personarum patrimonium ad fisco nostrum deuoluatur. Sin autem laici fuerint: sine ulla discretionem res eorum fisci iuribus vendicentur: quod non solum si in testamento scripto haereticus decesserit locum habere sancimus: sed etiam si intestatus defunctus sit omnibus scilicet legibus ualituris quae contra haereticos & Nestorianos atque Acephalos & omnes qui non communicant catholicae ecclesiae positae sunt.

Testamentum in quo unus ex filiis tanquam ingratu exheredatus est: non aliter valet, quam quod ingratitudinis causa expresse sint & probata.

¶ S I V E igitur omnes praedictas causas siue unam ex his parentibus in suo scripto transferit testamento: & filios suos exheredauerit: siquidem scripti heredes probauerint causas ingratitudinis veras esse, valeat testamentum. Sin autem probare non potuerint institutiones eorum infirmetur, & parentum hereditatem filij ab intestato venientes ex aequis portionibus capiant. legata autem vel fideicommissa vel libertates vel tutorum dationes vel alia legibus cognita capitula in

S. siue igitur omnes. eod. titu.

testamento cōscripta valcant, vt solā-
stitutio hæredum tollatur. Hæc de testa-
mentis parentum constituimus: modū
deamus de testamentis liberorum.

TITVLVS XXXII.

*De parentibus prateritis vel ex-
hæredatis à liberis.*

*Liberis non licere parentes vel praterire vel ex-
hæredare: nisi causas ob quas praterentur vel ex-
hæredantur testamentis inscripserint: quæ sint illa causæ
hic docetur.*

*Idem in authen. vt
cū de appel. cognos.
§. sine igitur. vers.
sanctus itaq; col.
vij.*

SANCIMVS itaque non li-
cere liberis parētes suos præ-
terire, vel alienos à substantia
sua quocunque modo facere:
nisi specialiter causas testamētis suis in-
scripserint, quas exposituri sumus, id est,
1 si vitæ liberorum parentes insidiētur, ex-
2 cepto crimine maiestatis. Si venenis aut
3 susfurris magicis vitæ eorum insidiantur:
4 & hoc ipsum probatum postea fuerit. Si
pater nurui suæ vel concubinæ filij sui cō-
5 mistus fuerit. Si parentes liberos suos te-
stamētum facere prohibuerint, in his re-
bus in quibus testari possunt. Quæ autē
diximus de parentibus in hoc casu simili
ter teneant. Si maritus vxori suæ vene-
num dederit siue vt occidatur siue nō, vt
mentem

mentem eius cognoscat: vel è contrario
si vxor marito dederit hoc venenum, &
moueatur quidem inter eos crimen pu-
blicum, & competenti vindicta tale faci-
nus remedium capiat: liberis autē liceat
ei qui tale aliquid perpetraverit nihilo-
minus relinquere. Item si furiosus filius 6
vel quæcunque persona liberorum sit in
furore, eadem teneant quæ suprà de fu-
riosis parentibus diximus. Item si vnus 7
ex liberis in captiuitate sit, eumq; parēs
non redemerit: eadem teneant quæ de pa-
rētibus captiuis suprà cōstituimus. Item 8
si filius orthodoxus fuerit, & parētem suū
senferit hæreticum esse: eadem iura te-
neant quæ suprà de parentibus diximus.
Si igitur liberi omnes istas causas vel
vnā ex his contra suos parentes scri-
pserint, & hæredes eorū omnes, aut cer-
tē vnā ex his probauerint: testamentum
in suo robore permanere præcipimus. Si
verò hæc nō fuerint obseruata, testamen-
tum quidem refutetur: iura autem ab in-
testato successionis locum habeant lega-
tis scilicet & fideicommissis & libertati-
bus & tutorum dationibus, & alijs capitu-
lis in testamento conscriptis in sua firmi-
tate durantibus. Quicquid autē huic con-
stitutioni in alijs legibus contrarium in-
uenitur: hoc irritum atque inutile sit. &
hæc quidem exhæredationis & præteri-
tionis pœnæ quantum pertinet ad ingra

titudinis causas aduersus prædictas personas dispositæ sunt. Si quæ autem ex his ad crimina referuntur: non prohibentur cæteris pœnis subijci eos quasi obnoxiosos fuerint reperti. Si qui autem ex certis personis hæredes scripti iussi fuerint, ut nihil amplius quærerent: in hoc casu hoc tantum iubemus fieri, ut si quid eis desit, ad legitimam portionem hoc quidem repleatur: testamentum autem non rescindatur.

TITVLVS XXXIII.

Non liceat creditori ante luctuosos nouem dies debitore suo mortuo aliquem molestare, propter hoc quod defunctus debebat.

Ante nouem dies à die mortis numerandos: ne ulli prorsus fiat à creditoribus molestia aduersus quem debet ex persona defuncti. Si quid fiat inutile erit, et hoc nullo præiudicio creditoribus generando.

Idem in auth. ut cum de appella. cognos. §. hac autem adposuimus. colla. viij.

SI QVIS in quacunque causa obnoxiosum aliquem habuerit, & ille decesserit: non liceat ei neque parentes defuncti neque liberos neque uxorem neque agnatos neque cognatos neque hæredes neque

des neque fideiussores conuenire vel molestare, vel in iudicium vocare antequā nouem dies luctuosi transeant. Sin autem intra prædictos dies contra aliquid fecerit, & vel cautionem vel fideiussionem vel promissionē ab eis receperit, omnia irrita sint. post nouem verò dies, si quas sibi cōpetere putauerint actiōes, eas exerceant, nulla temporali præscriptione vel alia allegatione legitima ex hac dierum transactione creditori generanda.

TITVLVS XXXIIII.

De constituta pecunia.

Personale constitutū tenet quò ad constituentem. si vnus est in solidum. Si autem plures sunt nominati copulatiuè, pro parte virili: si vero disunctiue, tunc in solidum: sed impersonale constitutum non valet.

SI QVIS alicui constituerit dicens, satisfacio: in quantitate quā dixit, modis omnibus obligetur: nisi debitum soluat. Si quis autem constituerit dicens, tibi satis erit: non tenebitur: quia impersonaliter locutus est. Quod si quis dixerit, erit tibi satis à me & ab illo & illo: eis quidē quos nominauit non cōsentientibus non præiudicat, sed neque pro ipsis obligatur: sed pro rata parte debiti tenetur. Sin autem ita dixerit: erit

Idem in authen. vt cum de appella. cognosc. §. ad hoc alind. colla. vij.

fatis tibi à me vel ab illo vel illo: illis
quidem non præiudicet: ipse autem in to-
to debito teneatur. Si quas autem aduer-
sus eos sibi competere putauerit actione
eas moueat, & auxilio iuris perfruatur.
Hæc autem omnia in his causis sancimus
obtinere quæ nondum iudiciali calculo
vel amicabili compositione finitæ sunt.
Data procon. Beli.

TITVLVS XXXV.

*Vt liceat matri & auia & alijs pa-
rentibus post legitimam partem li-
beris derelictam quo modo volue-
rint, id quod facultatis suæ reli-
querint, disponere.*

*Vsusfructus patri non nisi cum testatoris aut con-
trahentis voluntate, queritur. Si verò testator nihil
disposuit, aut à testatore electus decessit: indigne
cum cautione curator dabitur.*

*Idem in authh. vt
liceat matri & a-
uia. §. i. col. viij.*

SI MATER vel auia vel
quicunq; parens filium suum
hæredem scripserit, ex parte
legitima, ei liceat neptibus
vel nepotibus ab eo procreatis & omni-
bus deinceps personis aliâ substantiâ suâ
totam vel partem eis donare, vel relin-
quere liberis hoc modo & conditione, vt
pater

pater eorum in his rebus neque vsumfru-
ctum, neque omnino ullam habeat com-
munionem: quod similiter obtinere iube-
mus & si extrane⁹ filiofamiliâs extraneo
reliquerit aut donauerit sub eodem mo-
do & conditione, & si quidem ipsi qui alie-
ni iuris sunt xxv. annum egressi fuerint,
licentiâ habeant quo voluerint modo res
sibi donatas administrare: si autem adhuc
minores sint, per quem velit testator
vel donator, administrari res debent.
Licentiam autem habeat testator vel do-
nator matri vel auiæ filiæ administratio-
nem concedere, quamvis maritos habue-
rit: si tamen & ipsæ administrationem re-
ceperit. quod si testator vel donator vel
omnino dederint vel dederit quidem, illi
autem noluerint vel non potuerint, vel
anteâ mortui fuerint: tunc cõpetens iudex
curatorem eis dare cum idoneo fideiussore
debet, vt curator res eorum admini-
stret & cõseruet eas donec legitimæ æta-
tis fiant. Nã in his casibus volumus vsum
fructum patri habere in quibus nulla
talis cõditio apposita est.

*Eum legitimum censemus, & si naturalis sit, quæ
pater in publico instrumento, vel cum testium subscri-
ptione filium nominauit: nec adiecit naturalem.*

¶ SI QVIS in aliquo instrumẽto ꝑ
idoneos tres habeat testes, vel in testamẽ-
to, vel in monumentis publicis filiũ suum

*§. ad hoc auctorem &
illud. eod. tit.*

nominauerit, neq; addiderit vtrū naturā
le an legitimū: dixisse videtur eum legiti-
mum, & nulla ab eo alia probatio exigi-
tur: sed rebus paternis vel alterius poti-
tur, & proficiat matri suæ, vt etiam illa vi-
deatur patri eius legitima vxor fuisse: &
si fratres habeat ex eadem matre proge-
nitos, ipsis quoque eiusdem testimonij
defensio profit.

*Liberi ex nuptijs legitimè contractis, licet non so-
lemnibus, patri succedunt vna cum filijs ex nuptijs
solemniter contractis, sine præcesserint sine sequantur.*

*§. hoc quoq; præ-
senti. cod. tit.*

¶ SI QVIS sine dotalibus instru-
mentis maritali affectione vxorem duxe-
rit: & ex ea liberos habuerit, ac postea se-
cundas cōtraxerit nuptias, & ex eo quo-
que matrimonio filios procreauerit: vtra-
que progenies similiter ad patris hære-
ditatem vocetur. Et ex diuerso, si quis cū
dotalibus instrumentis nuptias celebra-
uerit, & liberos habuerit, postq; sine scri-
ptis affectione sola matrimonium cōtra-
xerit, & ex eo habuerit liberos: similes
omnes ad paternam successionem voca-
buntur.

*Maximis decorati dignitatibus ad illustres vtrūq;
sine dotalibus instrumentis nuptias ne contrahant
Barbaris exceptis: quibus vxores ducere etiam ius
vel sine dotalibus instrumentis licet.*

§. quia vērō legem

¶ ILLVSTRES homines, & qui
super eos

super eos sunt sine dotalibus instrumen- ^{dudum.eod.tit.&}
 tis matrimonia non contrahant. Quod si ^{suprà quib. mod:}
 ante dignitatem sine scriptis vxorem du- ^{nat. eff. legit.}
 xerint: maneat post dignitatem legitima
 copulatio, & liberi procreati legitimi sint
 exceptis tantummodò Barbaris dignita-
 te decoratis. his enim sub nostra ditione
 constitutis propter simplicitatem eorum
 damus licentiam vt nuda affectione nu-
 ptias facere possint: & ex hoc matrimo-
 nio nati liberi legitimi erunt.

Matrimonium vbi sine dote est. & premoriens da-
 nes, hísque qui superest inopia laborat: mortui quar-
 tam bonorum partem accipiat: & si ex varj's matri-
 monijs liberi exstent, numero tamen tribus: qui si am-
 pliores fuerint cum illis in capita succedat.

¶ **LEGIBVS** nostri principis cau-
 tum est, vt si quis sine scriptis vxorem du-
 xerit, eamque sine causa repudiauerit: vt
 quartam partem suæ propriæ subitantiæ
 ei daret, & quarta pars centum librarum
 auri quantitatem non excedat. Eadémq;
 statuta sunt & si vsque ad mortem mari-
 ti in eodem habitu matrimonij perseue-
 rauerit: vtroque autem casu liberi pro-
 creati ad legitimã patris hæreditatē vo-
 centur. mulier aut in vtroque casu, si qui-
 dem vsq; ad tres liberos maritus ei reli-
 querit siue ab ea siue ab alia vxore natos,
 ipsam quartã portionē accipiat. Sin autē
 vltra tres habuerit: tantum ipsa habeat

§ quia verò legem
 dudum posuimus.
 eod. tit.

quantum ex liberis defuncti vnus acced-
 pturus est: ita tamē vt vsufructum eius
 portionis ipsa habeat: proprietatem au-
 tem liberis lex conseruat, qui ex ipso ma-
 trimonio nati sunt. quodd si liberos non
 habeat, iure quoque cōmuni portionem
 eandem mulier capiat. ea autem quę sine
 causa repudiata est, in ipso tempore repu-
 dij, prædictam capiat portionē. sed in tali
 bus casibus volumus maritum quartam
 partē ex bonis vxoris suę sibi vendicare.
 ¶ Leonis diuæ memorię cōstitutio in ca-
 sibus qui præsentī constitutione non con-
 tinentur, locum habeat. Constantini ve-
 rō cōstitutio quam ad Gregoriū rescri-
 psit, cū Martiani interpretatione obso-
 lescat. Volumus autem eos qui dignita-
 tibus decorantur, quas voluit vxores du-
 cere dotalibus tamen instrumentis com-
 positis: ceteros autem non solū in scri-
 ptis sed & sine scriptis, modo liberæ sint,
 & matrimonium earum licitum sit.

*Matrimonium diuortio solutum nō impedit quā
 filiū succedant, & apud matrē bonis mariti alantur,
 nisi inops pater sit: quo casu matris diuitis impensis
 alendi sunt.*

*§. illud quoque di-
 sponendum. eod. ti-
 tulo.*

¶ **QVANDO** matrimonium
 solutum fuerit: dissidium huius liberis ex
 eo procreatis nō noceat, sed habeant in-
 tegra iura hæreditatis parentum capien-
 dæ, & sine vlla dubitatione alantur ex pa-
 tris

terna substantia. & siquidē pater causam
diuortij dedit, & mater ad secundas nu-
ptias non migrauerit: apud matrem alan-
tur sumptibus patris. Sin autem pater
inopia laborauerit, mater antē locuples
est: apud matrem alantur, & ipsa sumptus
liberis suis administret, quemadmodum
liberi locupletes matrem suam egentem
alere coguntur. Quod & in omnibus parē-
tibus & liberis inuicē obtinere iubemus.

TITVLVS XXXVI.

De repudijs.

*Matrimonium diuortio soluere marito atq; vxorē
causis hīc enumeratis licere*

ANTERIORES quidem
cōstitutiones de pluribus cau-
sis faciunt mentionem: quarū
singulæ si intercesserint cau-
sam repudij iustam esse præbent. Sed nos
præsentī lege certas & pauciores causas
enumeraturi sumus. Et primū causas
quibus maritus & repudiū mittere & do-
tem vxoris lucrari seruata liberis pro-
prietate si extant, hīc subijcimus. Hæ au-
tem sunt. Si contra Imperatorem qui-
busdam molientibus mulier conscia fue-
rit, & marito suo non manifestauerit. Si
autem maritus hoc ab vxore suæ indica-

*Idē in anth. vt li-
ceat matri & auie
S. quia verò pluri-
mas. col. viij.*

tum tacuerit: liceat & mulieri per quā
 cunque partem hoc ad Imperatorem re-
 ferre: vt vir ex hac causa nullam repudiij
 inueniat occasionem. Si de adulterio mu-
 ritus putauerit vxorem suam posse con-
 uinci: prius debet inscriptiones deponere,
 re, vel contra mulierem vel contra adul-
 terum. & si talis accusatio vera probata
 fuerit: tunc repudio missō habere debet
 maritus non solum propter nuptias do-
 nationem, sed etiam dotem. & si liberos
 non habeat: capere tamen ex alia substa-
 tia mulieris quantum pars tertia dotis fa-
 ciē, vt dominio eius addicatur, non tantū
 eos sed etiam pœna quam nos constitui-
 mus. Si etiam liberos ex eo matrimonio
 habeat: iubemus autem dotem secundū
 legem & aliam mulieris substantiam libe-
 ris conservari: sic deinde adulterum legi-
 time conuictum, cum muliere puniri. Et
 si quidem habeat adulter vxorem, capere
 debet eadem dotem suam & propter nu-
 ptias donationem: sic tamen vt liberis si-
 perstitibus vsū fructū donationis mu-
 lier habeat: proprietatem liberi secundū
 legem lucrentur, quibus donamus ex no-
 stra mensuetudine: & adulteri patris sub-
 stantiam nullis existentibus liberis dotē
 quidem cum donatione propter nuptias
 facta pleno iure mulier habeat: aliam au-
 tem substantiam adulteri mariti fisco no-
 stro secundū veteres leges vendicamus.

Item si

Item
 hoc f
 nifef
 extra
 sculi
 tra d
 tes. S
 tro p
 vel p
 rit a
 mus
 re: &
 per
 per
 man
 sam
 pro
 diū
 pti
 nic
 ex
 fid
 im
 lii
 sta
 per
 mu
 ve
 co
 in
 ba
 ti

Item si vitæ mariti insidiatur, vel alijs
hoc facientibus conscia marito non ma-
nifestauerit: vel nolēte marito conuiuijs
extraneorum conuersetur, vel cum ma-
sculis se lauet. Item si nolēte marito ex-
tra domum manserit, nisi fortē apud parē-
tes. Si in circēsis vel arena vel in thea-
tro perueniat spectaculi causa ignorante
vel prohibente marito. Si autem contige-
rit aliquē sine vlla causa ex eis quas dixi-
mus suā vxorem à propria domo expelle-
re: & illa non habens parētes apud quos
permanere possit: ex necessitate foris
per noctem permāserit: iubemus nullam
marito fieri facultatē propter istam cau-
sam repudium mulieri mittere. ¶ Causas
propter quas iustē pōt vxor marito repu-
diū mittere, & dotē suā capere, & ante nu-
ptias donationē similiter exigere domi-
nio rerū. s. liberis cōseruādo, vel eis non
existētibus etiā dominio apud mulierē re-
sidēte, eas solas esse cōstituiamus. Si cōtra
imperiiū semper aliquid molitus sit, vel a-
lij hoc molientibus, cōsciū non manife-
stauerit hoc Imperatori, aut per se aut
per aliā qualēcūq; personā. Si vir vitæ
mulieris quocūq; modo insidiatus fuerit,
vel alijs causam in adulteriū procedere
conatus est. Item si maritus de adulterio
inscriptionem posuerit, & adulteriū pro-
bare non potuerit: liceat mulieri volen-
ti vel propter hanc causam repudiū mit-

tere marito & suam recipere dotem & donationem propter nuptias: & propter hanc calumniam si liberos nō habeat & eodem matrimonio, tantū capiat in tertia pars ante nuptias donationem faciat. Si enim liberos habeat, iubemus omnem mariti probatam substantiam liberis cōseruari, scilicet his firmiter permansuris quæ de donatione propter nuptias alijs legibus continentur. Sic tamen ut illis pœnis maritus subijciatur: si adulterij accusationē non probauerit, quas mulier passura esset, si conuicta fuisset. Si in eadem domo in qua mulier cum ipso habitat contemnens eam cum alia muliere inueniatur in domo manēs, vel in eadem ciuitate degens in alia domo, vel cū alia muliere frequenter manens conuincatur, & semel & bis criminatus, vel perparentes suos, vel parētes mulieris, vel per alias idoneas personas huiusmodi turpitudine non abstinuerit: liceat mulieri & per hanc causam dissoluere nuptias, & recipere dotem quam dedit, & ante nuptias donationem. & pro hac iniuria tertiam partem æstimationis quam propter nuptias donatio facit ex alia mariti substantia capere: sic tamen, ut si liberos habeat, vsumfructum tantū mulier habeat ante nuptias donationis & penē tertie portionis dominio scilicet communibus liberis conseruan

conferuādo. Si enim liberos non habeat
ex eodem matrimonio, dominium rerum
ei concedimus.

*Communi coniugum cōsensu matrimonium non
dissoluitur, nisi castitatis & continentiae gratia: tam
dote quā ante nuptias donatione liberis seruatis.*

*Qui si postea nuptias contrabant, aut luxuriosè vi-
uant: liberis eorum facultates tradātur: filiis autem
non extantibus fisco applicentur: & delinquentes le-
gitimis subijciantur poenis.*

¶ **N V L L I** liceat ex consensu mu-
lieris matrimonium soluere, nisi fortè ca-
stitatis amore hoc fecerit. sed si hæ per-
sonæ liberos habeant: tam dotem quā
donationem propter nuptias liberis cu-
stodiri præcipimus. Si autē post solutum
matrimonium per consensum castitatis
velamine factō inuenti fuerint, vel nu-
ptias contrahentes vel aliās turpiter vi-
uentes, vel vnus ex his hoc faciēs reper-
tus fuerit: siquidem liberi extant, ipsi ca-
pian dotē, & ante nuptias donationem,
& dominium substantiæ illius personæ
quæ hæc perpetrasse conuicta fuerit. Sin
autem liberi imperfectæ ætatis fuerint,
alere eos vel res eorum administrari ab
ea vel ab eo parēte iubemus, qui quēve
huic legi nihil contrariū fecit. Sin autem
ambo parētes tali delicto tenētur: vtro-
rumque parentum substantia liberis ad-
dicatur administrationem eis in imperfe-

*S. quia verò ex cō-
sensu. eod. tit.*

*caput 11. lib. 2.
de iust. in gen.*

Et aetate constitutis à competenti iudice deputari disponimus. liberis autem nullis extantibus substantiam delinquentis personæ publicis rationibus vendicare sancimus, & legitimis pœnis subijci. aliter enim disunctionem nuptiarum fieri ex consensu nulla ratione concedimus.

Mulier virum habens in expeditione licet nuberi non potest, & si eum diu expectarit, nisi forma huius scripta seruata.

§. quod aut à nobis. eod. titu.

¶ QVANTISCVNQUE annis maritus in expeditione manserit mulier sustinere debet: licet neque literas neque responsum ab eo acceperit. Sed si mortuum eum audierit: non prius nubat, quam per se vel per alium eum sub quo militabat adiens interrogauerit, si probitate mortuus est: vt apud gesta deponatur cum iureiurando si mortuus sit: quo subsequuto post annum nubat. Si verò præter hæc nupserit: tam ipsa quam qui eam duxerit, velut adulteri puniantur. Sed qui iurauerit, si falso iurasse conuincatur: militia nudatus, decem libras auri soluet illi quem mortuum fuisse mentitus est: eo licentiam habente, si voluerit, suam vxorem recipere.

Matrimonium ex tribus causis hæc enumeratis etiam distrahi potest.

§. prædictis itaque causis. eod. titu.

¶ QVINT quædam causa ex quibus sine pœna

sine poena matrimonia soluuntur. Si maritus misceri vxori suæ non potuerit. Si maritus vel vxor religiosam vitam & solitariam elegerit. Si in captiuitate ad certum tempus capti fuerint. De quibus tribus causis ea firma esse iubemus, quæ superioribus nostris legibus continentur. Omnes igitur antefatas causas, quæ hac nostra lege continentur, sufficere iubemus ad solutionem matrimoniorum: alias autem omnes cessare præcipimus. & nullam aliam causam posse matrimonia soluere siue nostris siue veteribus legibus cognita: nisi nominatim in hac constitutione inuenta sit.

Vir & mulier præceptis si non audierint, penis legitimis subiaceant. Itidem & iudices & officiales negligentes.

¶ SI MULIER marito suo sine *s. quia verò quædam mulieres. eod. tit.* causa iusta repudium miserit, & in hac impia voluntate perseuerauerit: dotem quidem ipse maritus habeat, proprietatem rerum dotalium communibus liberis reservaturus. Sin autem liberos non habeat: ipse eam lucretur: muliere autem periculo iudicis huic causæ præsentis religiosissimo antistiti tradatur eius ciuitatis, in qua communiter domicilium habebat. Antistes enim curabit in monasterium eam mittere & ibi degere vsque ad diem mortis suæ: & si

quidem liberos habeat, bessem quidem substantiæ eius ipsi capiant: tertia autem portione monasteriū potiatur iure domini. Si autē nullos liberos habeat, sed partes: ipsi quidem tertiam partem accipiant monasteriū autem bessem: nisi fortē mulier in potestate parentis constituta consensu eius repudium sine causa miserit, tunc enim nihil ex filiæ matrimonio parentes sperare oportet, sed omnia monasterium capiat. Quod similiter procedere debet, & si nullos neq; liberos neque parentes habuerit. Sin autem iudex apud quem conuicta est mulier sine causa repudium misisse, non tradiderit eam ciuitatis episcopo, vt mittatur in monasterium siquidem in hac florētissima ciuitate magistratus sit: ipse quidem xx. libras auri pœnæ nomine dabit, officialis autem eius alias x. Quod si prouincialis sit magistratus, & præcepta nostra neglexerit: ipse quidem x. libras auri pœnæ nomine præstabit, officialis autem eius. v. Si autem iudex sit non magistratus: ipse quidem x. libras auri præstabit, ministri autem eius v. Istæ autem pœnæ per comitem rerum priuatarum & scholam palatinorum fiscalibus rationibus inferantur. Sed si maritus sine causa repudiū miserit vxori suæ reddat ei dotem & propter nuptias donationem, & extrinsecus ex substantia sua tantum ei præstet, quantum tertia pars propter

propter
quid
mon
habe
stodi
aut
priet
lucra

fin

lis ve
res a
ficit n
uictus
ex su
propt

bat
ma
re
qu
tia
dat
vt
des
duc

aliqu
re: li

propter nuptias donationis facit. Et si quidem habeat liberos ex eodem matrimonio natos: ipsa quidem vsumfructum habeat: liberis autem proprietatem custodiat tam donationis quam pœnæ. si autem nullos liberos habeat: tunc proprietatem omnium rerum prædictarum lucrabitur.

Matrimonium non distrabi, si mulierem virgis etiã sine causa maritus cederit: cū iniuria aliud p̄setur.

¶ SI QVIS vxorem suam flagellis vel virgis castigauerit sine causa, ea res ad soluendum matrimonium non sufficit mulieri: sed pro hac contumelia conuictus maritus tantum præstet mulieri ex sua substantia, quantum tertia pars propter nuptias donationis facit.

§. si quis autē priam. eod. tit.

Adulterium præsumptū iuris præsumptione probatum punitur sicut & verum, vindicta quandoq; marito permissa. Vel sic. Maritum illi quem de vxore suspectum habet, denuntiare posse, ne cum vxore loquatur, aut commercium habeat. & si facta denuntiatione cū ea in loco suspecto inueniatur: impune occidatur. Si verò locus suspectus non sit: iudici tradatur, vt in eum animaduertat. Si autem in adibus sacris defensori custodiæ committatur, donec ad iudicem deducatur.

¶ SI QVIS suspicatus fuerit de aliquo velle pudorem vxoris suæ illudere: liceat ipsi marito testationem in scri-

§. his quoq; eo. tit.

*denuntiatio
nes.

ptis habitam ad suspectum hominē miterē: & ei denuntiare per ipsam testationem idoneos testes continētem, ne cum vxore sua inueniatur. & si post testationes in scriptis habitas & idoneos homines habentes inuenerit: eum qui contestatus est cum vxore sua vel in domo, id est, mulieris, vel in domo adulteri, vel in propria, vel in parastico, liceat marito sine periculo suis manibus eum occidere. Si autem in alio loco eum deprehenderit cum vxore sua colloquium habentem conuocatis tribus idoneis testibus, per quos possit probare apud iudicem inuenisse eum cum vxore sua colloquium habentem, tradat eum iudici. Et si iudex inuenerit post tres testationes suspectum hominem colloquutum fuisse mulieri nullo alio exposito, quasi adulterū puniat. Marito autem liceat contra vxorem suā qualiter voluerit secundum legē crimen exequi. Si post tres testationes inuenerit maritus vxorē in sancto loco cum suspecto homine colloquium habentem, tradat ambos ecclesię defensoribus vel alijs clericis, vt separatim custodiātur periculo defensoris vel aliorum clericorum, vt aditus iudex mittat ad religiosum ciuitatis episcopū, vt autoritate eius accipiat eos: & pœnis contra adulteros possit, vtrosque afficiat, & nullo alio requisito, nisi quod post tres cōtestationes inuentus est

tus est cum muliere colloquutus. Est autem iustum neque adulterum neque raptorem mulierum sanctis scriptis vendicari: & multò magis si de ipso adulterio inter sanctos loquutus est mulieri. Et generaliter diffinimus. Si quis inuenerit uxorem suam vel filiam vel neptem vel nulum cum aliquo colloquium habentem, & suspicatus fuerit turpitudinis causa eos conuenisse, liceat eos tradere vel defensori ecclesiæ, vel alijs huius ecclesiæ clericis periculo eorum separatim custodiendos, donec iudici innotescat: & ille secundum leges personas accipiat, & causam discutiat. Quæ omnia huius constitutionis capitula valere sancimus, tam in futuro tempore quàm in præterito: nisi iudiciali calculo vel amicabile compositione causæ decisæ sunt.

TITVLVS XXXVII.

De hereditatibus quæ ab intestato deferuntur.

Descendentes in hereditate ab intestato delata & ascendentibus & collateralibus cuiuscunque status sint preferuntur. vel sic. In successione mortui patris familiæ siue filij familiæ liberi eius si sint, omnibus alijs prelati succedunt. Primi quidem gradus æqualiter: nepotes & vltiores in stirpes non distinguendo sexum vel iura potestatis, sed sola causa naturalis inspecta.

*Id. in anth. de hæ-
redib. ab intestato
veni. §. j. colla. ix.*

DE HAEREDITATI-
bus quæ ab intestato nobis
deferuntur, multæ leges à ve-
teribus conscriptæ sunt, quas
ab hoc tempore placet cessare, & præsen-
tem legem in huiusmodi successione
valere. Nam & simpliciter & sine ulla
obscuritate diuisionem huius causæ per
hanc constitutionem exponimus. Con-
stat enim apud omnes cognationes tres
ordines habere: quorum alius est ascen-
dentium personarum, alius descenden-
tium, alius ex latere venientium: quorum
alii agnati sunt, alij cognati. Sed descen-
dentium quidem ordinem alijs omnibus
anteponimus, vt in successione ab inte-
stato capienda potiora iura habeant alijs
omnibus ascendentibus, & ex latere ve-
nientibus personis cuiuscunque fuerint
sexus, qui ad successionem vocantur, cu-
iuscunque fuerint gradus nulla discreto-
ne habita vtrum ex masculina progenie,
an ex fœminina æditi sunt: & vtrum filij
familiæ sint, an patres familiæ. Licet e-
nim filius familiæ est is qui mortuus fue-
rit: attamen liberos eius omnibus alijs
anteponimus, in his scilicet rebus, quæ
acquisitionem effugiunt: vt in proprietate
capienda defuncto succedant, vñ usufructu
scilicet ad patrem perueniente: sic ta-
men vt contigerit, vnum ex descendanti-
bus personis decedere, liberi ab eo reli-
cti locum

Ad locum ipsius teneant: & tantum capi-
pian: quātum pater ipsorū si viuus esset,
accepturus fuisset: quam successiōē ve-
teres leges in stirpes vocant. vnde si ali-
quem mori contigerit filio vel filia dere-
lictā ex eo filio vel filia iam defuncto vel
defuncta nepotibus vel neptibus relictis
nepotes vel neptes vnā cum filio & filia
successiōem aui sui capere debent. nam
in personis descendantibus gradus diffe-
rentia nulla est, nec vlla discretio indu-
citur vtrum masculi sint an foeminae: &
vtrum ex masculino sexu, an ex foemini-
no progeniti sunt: & vtrum sui iuris, an
alieni fuerint. Hæc de personis descen-
dentium.

Filio sine liberis defuncto succedunt pariter fra-
tres & sorores forma hīc descripta. vel sic. Defuncto
sine liberis filio parentes si soli sint, succedunt salua
gradus prerogatiua, si pares in gradu sunt, pariter
succedunt: paternis quidem dimidia, maternis verò
alia dimidia delata. sed si cum parentibus fratres &
sorores vtroque latere defuncto coniuncti super sint,
vocantur cum ascendentibus gradu proximis: ita vt
portiones viriles fiant, exclusa prorsus omni differen-
tia sexus & patriæ potestatis.

¶ DE ASCENDENTIBVS. Si igitur defun-
autem personis talis obseruatio teneat. Etus descendentes.
Si enim decefferit aliquis intestatus nul aod. titu.
lo liberorum relicto, sed patre vel matre
vel alijs ex ordine ascendentium, perso-

nis præferantur omnibus qui ex latere
veniunt, excepto fratre & sorore, quæ ex
vtroq; parente defuncto copulantur, se-
cundum quod inferius declaratur. Sina-
tem multi ascendentes supersint: eos an-
teponimus, qui proximioris gradus fue-
rint, siue masculi sint, siue foemine, siue ex
masculino sexu, siue ex foeminino cogna-
tione defuncti iungantur. Sinautem parem
gradum cognationis obtineant: pariter
vocabuntur: vt qui per patrem ascendunt, di-
midiam portionem hereditatis accipiant quã-
tuncunq; inuenti fuerint: qui autem per ma-
trẽ ascendunt, alteram dimidiã accipiant
quantuncunq; sint: nisi fortẽ fratres defun-
cti existant ex vtroq; parente eidem mor-
tuo fratri suo copulati, vel sorores eo-
dem iure coniunctæ: tunc enim cum pro-
ximis parentibus ad hereditatẽ vocabun-
tur hereditate scilicet pro virili portio-
ne, id est, in capita inter omnes diuiden-
da, quãuis pater & mater fuerint: vt tamẽ
pater vsufructũ patris ad filiũ vel filia
perueniẽtis nullum habeat, sed pleno iu-
re apud filium vel filiã maneat, nulla ob-
seruanda differentia inter istas personas
vtrum masculini sexus an foemini sint: &
vtrum per masculinum sexum an foe-
mininum defuncto cognatione iungan-
tur. sed neque defuncto interest cui
succedant, vtrum sui an alieni iuris de-
cessit.

Fratum

Fratrum filij ex utroque latere coniuncti vna cum defuncti fratribus & ascendentibus hæreditatem in stirpes capiunt.

¶ SANCIMVS ex hoc tempore si quis intestatus decesserit fratribus relictis ex utroque pariete suo copulatis & filio ex fratre antea mortuo, qui & ipse ex utroque parente ei copulabatur vel aliquo ex personis ascendentibus simul omnes ad hæreditatem vocari: & ascendentes personas non impedire fratris filios ad hæreditatem defuncti capiendam. Et ut simpliciter dicamus, quem eis dedimus ordinem ascendentibus personis non suppositis, eundem eis præstamus, & si parentes existant eiusdem de cuius hæreditate agitur.

Fratre mortuo descendentes & ascendentes non existentibus vocantur fratres utrinque coniuncti fratrisque premortui sui in stirpes, qui etiam cum proximis ascendentes succedunt si extant, quibus defunctibus vocantur fratres vno latere coniuncti.

¶ RELIQUVM est ut dispiciamus de tertio ordine, scilicet ex latere venientium personarum, qui in agnatos & cognatos diuiditur: hac enim parte disposita plenissima constitutio erit. Si quis igitur decesserit, & neque descendentes neque ascendentes reliquerit: primum ad hæreditatem vocamus fratres & sorores qui ex

§. si igitur defunctus neque. cod. ti.

eodem patre & ex eadē matre progeniti
 vel progenitę sunt, ex quibus & mortuus
 æditus est. talibus autem fratribus vel so-
 roribus nō superstitibus illos fratres vel
 sorores vocamus, qui ex vno parente de-
 functo copulātur, id est, siue per patrē siue
 per matrē. Quōd si decesserit aliquis fra-
 tre vel sorore relicta, & ex alio fratre vel
 ex alia sorore iam defuncto vel defuncta
 liberis relictis cum auunculis suis vel pa-
 tris vel liberi fratris vel sororis venient,
 & tantā capiant portionē, quantā pater
 eorū vel mater accepisset, si viuis vel viuā
 fuisset. vnde cōsequens est vt si ante mor-
 tuus frater tam ex patre quā ex matre
 copulatus fuisset ei qui modo defunctus
 est, alij aut fratres supersint vel sorores,
 qui ex matre tantū vel ex patre defuncto
 copulantur: præferantur eis filius & filia
 eius qui vtroq; iure subniti sunt. Et è cō-
 trario, si filius vel filia existat fratris vel
 sororis defuncti vel defunctæ tantū vno
 iure coniuncti, alij aut fratres existāt vel
 sorores vtroq; iure decorati: præponātur
 fratres filiis vel filiabus ante defuncti fra-
 tris vel sororis. Nulla enim differentia
 est vtrum de hæreditate masculi an fœ-
 minæ quærat: & vtrū masculi sunt qui
 inter se certant, an fœminæ. Alia autem
 persona ex transuerso gradu in loco de-
 functi parentis sui omnino non succedat,
 nisi fratris filijs: tunc autem cum auuncu-
 lis suis

lis suis vel patruis fratris vel sororis filij
 filiaue vocatur, cum nullus ex ascenden-
 tibus personis defuncti super sit: tunc enim
 excludendos esse censemus. Quod si nul-
 lus ex ascendentibus sit: tunc fratris vel
 sororis filij quasi secundum gradum obti-
 nentes, sic ad hæreditatem defunctæ per-
 sonæ vocentur. ideoque modis omnibus
 auunculis vel patruis defuncti præponan-
 tur: quia illi tertium gradum cognationis
 obtinent.

*Post fratres fratrumque filios qui gradu proxi-
 miores sunt vocantur, ut pares in gradu pariter ad-
 mittantur, sublata masculorum & foeminarum disse-
 rentia. Diuisioq; fiet in capita non in stirpes.*

QUOD si neq; fratres neq; sorores neq; filios vel filias fratrum vel sororum defunctus reliquerit: alia deinceps cognatio ad successionem eius vocabitur secundum sui gradus prærogatiuam, ut qui proximior est, præponatur. Quod si plures personæ eundem gradum cognationis obtineant, & alij proximiores sint: in capita diuidatur inter eos hæreditas nulla differentia habenda vtrum qui vocantur ad successionem defuncti masculi siue foemine, & vtrum persona defuncta masculini an foemini sexus fuerit. Nulla autem differentia sit agnationis & cognationis, sed solus sanguinis naturalis expectetur. nam cognatus proximior ulteriori agnato

§. si verò neque fratres. eod. tit.

præponitur. Hęc de succes.

Mulieri quę secundas nuptias non contraxit, gaudeat vñ fructu donationis ante nuptias: proprietatis quę portionis fruatur, quam ab intestato cum filijs consequitur.

Idem in authē. vt frat. filij. §. quia vero mulieres. col. lat. ix.

¶ **S**I MULIER marito suo defraudata ad secūdas non peruenerit nuptias, habeat quidem ante nuptias donatio- nis vñ fructum, secundū quod iā dispo- suimus. Lucretur autem portionem pro- prietatis tantū quantum numerus libe- rorum ei concedit, vt ipsa quoq; pro vno filio habeatur. Quod autem de matribus diximus: hoc & de patribus intelligendū est, & de alijs personis ascēdentibus: quę non ad secūdas peruenerint nuptias.

Tutela legitima desertur secundum successionis gradū, vt qui prior gradu sit, tutor fiat, nulla agna- tionis & cognationis differentia seruata semina ex- clusis præter matrem & auiam, si nuptijs & vellea- no abrenuntiant: quę tutelam gerere possunt, tutori- bus legitimis & datus iosephus.

Idem in authē. de heredibus ab inte- sta. §. ex his autē. colla. ix.

¶ **E**X his autē quę de hereditatibus ab intestato deferēdis dixim⁹, facile possum⁹ intelligere qd de tutelis iuris sit. Nā quę cūq; plona siue agnationis siue cognationis titulis decorata ad hereditatē impuberis si moriat⁹ vocabit⁹: necesse est vt etiā tutelę on⁹ suscipiat. Nā ibi tutelę grauamē impo- nendū est, vbi hereditas deferri speratur. Nam si multi eundem gradum proximio- rem cogni-

rem cognationis obtineant: omnes pariter ad tutelam vocantur exceptis foeminis & minoribus. xxv. annis: & his qui propter aduersas rationes tutores esse non possunt: veluti milites & hi qui excusatione velati sunt. Mater autē vel auia si velit tutelam filiorū suorum gerere vel nepotum: non prohibetur, si tamen actis interuenientibus alijs nuptijs & Velleiano senatusconsulto renuntiauerit: hæc enim facientes omnibus ex transuerso venientibus cognatis siue agnatis præponuntur in tutela solis cedentes testamentarijs tutoribus. Vbi autem multi ex eodem gradu cognationis ad tutelam imberis vocantur: conuenire eos oportet apud cōpetentem iudicē, vt ille vnus vel plures ex ijs qui ad administrationē pupilli sufficiūt, creet, quē ipsi vel quosvtpote idoneos elegerit & nominauerit, vt periculū ad omnes pertineat: & substantię eorum tacitis hypothecæ titulis pupillo obligentur. ¶ Hæc autem quæ de successibus diximus, obtinere oportet in his personis, quæ fidem catholicā sequūtur. Nam leges de hereticis positas nullo modo ex hac lege innouari patimur. Hæc autē constitutio teneat in ijs casibus qui ab initio Iulij mensis præsentis sextę indictionis contigerūt, vel postea contigerint. præcedentes enim causas quę emerferunt vsq; ad memoratū tempus veteri

bus legibus relinquimus, vt ex his dirimantur. Datū vij. Calend. Aug. vij. milario Imp. Iustiniano.

TITVLVS XXXVIII.

Donatio propter nuptias insinuanda non est.

Donatio propter nuptias cuiusunque quantitas sit, insinuatione non eget.

Id. in auth. vt sponsalia largit. in princip. colla. nona

PROPTER nuptias donatio insinuatione monumentorum non indigeat, quamuis supra quingentos solidos sit: sed valeat & in persona mulieris & in persona mariti siue ipse maritus conscripserit eandem donationem, siue alius pro eo, siue in persona mariti, siue in persona mulieris.

TITVLVS XXXIX.

Minor in testamento seruos manumittere potest.

Minor ex quo testari valet, potest & seruos manumittere.

Id. in auth. vt sponsalia largit. §. & hoc quoque. col. ix.

QVI quartumdecimum annum ætatis impleuerit, & testamentum facere potest: non impeditur in vltima voluntate seruos (quâvis imperfectæ ætatis sint) manumittere.

TITV.

TITVLVS XL.

De appellationibus.

Tempus appellationis non currit : quando iudex in mora fuerit. quominus finis causa impositus sit.

SANCIMVS vt in prouocationibus vltimo fatali die vel vtraque parte veniente, vel eo solo qui appellauit & manifestauit praesentiam illi magistratui qui de appellatione cogniturus est, vel consiliarijs eius, vel eius qui lites introducunt, & iudex eum intra statutos dies recipere distulerit: nullum praedictum sit partibus vel vni ex his propter huius causam, sed prouocationes tales legitimo calculo terminentur.

Id. in auth. vt spō salu. largit. §. hoc quoque sancimus. colla. nona.

Appellare à praefecti pratorio. sententia nulli licere: supplicare vero omnibus licere. quod si intra decendum supplicatio porrigatur: sententiam non nisi cū satisfactione executioni mandari posse: secus si post.

QLEGES quidem nostrae praecipunt vt contra sententias gloriosissimorum praefectorum praetorij cuiusque regionis prouocatio non admittatur: sed certo temporis lapsu retractatio sententiae concedatur. Sed humanitatis ratione praefectorum praestamus ei qui sententiam praefectorum grauatum esse putauerit libellos offerre, vel ipsi praefecto praetorio

§. hoc quoque sancimus. eod. & auth. quae supplicatio. C. de precib. Impera. offerend.

qui sententiam dixit, vel cōsiliarijs eius,
vel ijs qui lites introducūt intra decem
dies post sententiā prolatā: vt hoc suble-
quuto nō aliter executioni sententia tra-
datur: nisi prius fideiussores idoneos de-
derit pars victrix de tanta quātitate red-
denda, quanta sentētia continet: vt si po-
steā retractatione legitimo modovenien-
te calculus rescindatur: res aduersariæ
parti cum legitimis augmentis restituā-
tur. Quod si intra decem dies post sen-
tentiam prolatā libellus ab ea parte que
victa est, non porrigatur: & sine fideiussio-
ne quidem executio sententię fiat: sed ta-
men ius retractationis integrum aduer-
sariæ parti custodiatur: sibi imputatum
eo quod intra decem dies libellum præ-
stare secundum diffinitionem nostram
non curauerit.

TITVLVS XLI.

*De restitutione minoris quinque
& viginti annis aduersus adi-
tionem hæreditatis.*

*Minori petēti restitui ab hæreditatis adiunctione qua
modo promittendum sit, hęc habes.*

*Id. in auth. vt spō-
salit. largit. §. ad
hec quoque sanc-
tus. colla. nona.*

SI Minor xxv. annis temerè su-
sceptam à se hæreditatē habe-
re noluerit, & in integrum re-
stitutionem

stitutionem implorauerit. siquidem pre-
sto sint omnes creditores hereditatis: vo-
centur iussione iudicis, & presentibus
eis restitutio petatur. Quod si vel omnes
vel quidam ex ipsis absint: vocentur qui-
dem legitimis preconijis. si autem intra
tres menses non venerint: liceat adultis
in integrum restitutionem impetrare sine
periculo, ut tamen iudex qui praesidet,
prospiciat ut debent res hereditarie mo-
biles vel immobiles seruari quantitate
scilicet earum per publicam discretionem
actis interuenientibus manifestanda.

TITVLVS XLII.

De praescriptionibus.

Possessor qui rem habuit à mala fidei possessore de-
cennio inter praesentes, vicennio inter absentes praescri-
bit, si verus dominus rescuerit: si autem ignorauerit,
non nisi triginta annorum praescriptione tutus est.

SI QVIS mala fide res alienas possidens vendiderit, eas, vel donauerit, vel alio modo alienauerit. is autem qui se dominum earum putat, sciens hoc testatione non denuntiauerit ei qui res receperit intra decennium inter praesentes, vel inter absentes intra vicennium: res firmiter apud emptorem vel qui donationem excepit, vel alio modo

*Id. in auth. ut spon-
salit. largit. §. Rur-
sus sancimus colla-
nona. & auth. ma-
la fidei. C. de praes-
cript. long. tempa-
dec. vel viginti an-
nor.*

alienationis nactus est permaneat. quod si ignorante domino malæfidei possessor alienauerit: non aliter hoc præiudicet domino: nisi xxx. annorum spatium transactum sit: quamuis is qui emit, vel alio modo alienationis nactus est, bonæ fidei possessor fuerit.

Ei qui certo tempore præsens fuit, certo absens, in complenda præscriptione tantum temporis adiungatur, quantum absuit.

*§. de præscriptione.
cod. iiii.*

¶ SCIMVS quòd inter præsentés longi temporis præscriptio decennium est: inter absentes autē vicennium. Quid ergo si in quibusdam annis præsto sit aliquis, in quibusdam autem affuerit? Dicimus tantum tempus illud decennio expleto adiiciendum esse quantum in absentia fuerit. Ea autem quæ de tēporali præscriptione cōstituimus nō in præteritis causis, sed in futuris casibus obtinere sancimus, qui post hanc legē emerferint.

TITVLVS XLIII.

De testamentis.

Testamentum valet si testator per se aut alium heredum nomina scribat.

Id in auth. vt spōsalis. largit. quia vero. colla. nona.

¶ EMO cogatur in suo testamento propria manu vel testis nomina heredum scribere, sed valeat

valeat testamentum ipsius siue per ipsum testatorem, siue per aliam qualemcūque personam nomē hæredis eius scribatur. si tamen aliam testamentorum obseruationem habeat.

TITVLVS XLIIII.

De Falcidia.

Falcidia locum non esse in re alienari prohibita à testatore.

SI QVIS testamentum fecerit, & rem immobilem familiæ suæ legauerit, vel aliæ personæ legati nomine reliquerit: & is specialiter dixerit nullo tempore eandem rem alienari, sed apud hæredes vel successores illius, cui res relicta est, permanere: in hoc legato iubemus Falcidiam legem omninò locum non habere: quia alienationem eius ipse prohibuit qui testatus est. hæc autem obtinere iubemus in his casibus quos nec iudicialis calculus nec amicalis compositio nec alius modus legitimus terminauit.

Idem in auih. re sponsali. larg. §. v. l. i. col. ix.

TITVLVS XLV.

De alienatione & emphyteusi rerum ecclesiæ.

Prædium propter onus fiscale inutile solemnitate seruata ecclesiæ potest alienare.

*Id. in authē. de a-
lienat. & emphyt.
& hoc verò iubemus
vers. & quoniā co-
gnouimus. collat.
24024.*

NVLLE liceat monasterium alienare, vt in profanum situm trāseat: sed liceat episcopus huiusmodi facinora emendare, & in pristinum statū locū reducere. Si quis autem ex prædictis locis excepta maiori ecclesia imperialis vrbis possessio nem habeat: tributis plurimis aggrauatā ex qua nullus redditus sancto loco paratur, facultatem liberam damus administratoribus religiosi loci talem possessio nem alienare quocunque modo putauerint cōmodum religioso loco facere monumentis, scilicet in tali alienatione faciendis apud illos à quibus administrator talium locorū præponuntur vel creatur: & iuratur per diuinas scripturas his qui de locis præpositi sunt, & maiore parte eorum qui ibi ministeriū faciunt quod nulla proditiōe, nulla gratia, nulla circumscriptione alienatio fiat. ceteronominis autem vel administratoribus vel chartularijs cuiusque religiosi loci & parentibus & liberis eorum & alijs qui vel cognatione vel iure nuptiarum eis copulantur, locationes vel emphyteuses vel emptiones vel hypothecas rerum immobilium apud eos religiosos locos pertinentiū subire vel per se vel per interpositam personā sub iisdem pœnis interdiximus, quas suprà diximus. Scituris quod si tale aliquid perpetratum fuerit: & hoc ipsum inualidum

inualidum erit, & omnē substantiam eorum qui cœperint, & œconomorū & charitulariorum & administratorum quibus secundum prædictum modum copulatur in religiosam domum ex qua rem acceperint & post mortem eorum peruenire iubemus.

Qui rem ecclesie conduclam vel in emphyteusim acceptam fecerit deteriolem, aut emphyteuticum canonem per biennium non soluerit, expelli potest: ut tamen soluat totius temporis pensionem, & id in quo rem deteriolem fecit, resarciat: nō repetiturus, si quid nomine meliorationis impenderit. Et si non expellatur, quod debet, præstet. Si vero sugerit, ex rebus ipsius indemnitas ecclesie pensetur.

¶ SI QVIS autem creditor * vel *s. si verò quis. eod. titu.* emphyteuticiarius rē quę ad locū religiosum pertinet deteriore eam fecerit, vel *aliās condu-
per biennium emphyteuticum canonē siue *ctor.* mercedem nō soluerit: liceat religioso loco expellere eū de locatione vel emphyteuscos contractu, & exigere ab eo transacti tēporis debitū canonē, & propter emponemata nullam ei cōpetere actionem. Sin autē noluerint administratores religiosi loci eū expellere: id quod debet præstet, & teneat rem donēc tēpus statutū finiat: & canonem secundū quod pactum est, præstet, quod si sugerit: liceat administratoribus religiosi loci indemnitatē seruare ex rebus ipsius, & propter emponemata nullam timere actionem.

Res ecclesie pro captiuorum redemptione alienari possunt. Item Hierosolimorum ecclesijs res etiam immobiles in isto pretio alienare permittitur.

§. sanctissimas. eodem titu.

¶ SCIMVS ecclesijs dedisse & tunc meos permittimus alienare res immobiles pro captiuorum redemptione: nisi ad hoc eis præstita fuerint, vt nullo modo alienentur. Illud quoque concedimus vt Hierosolymitana sanctissima ecclesia licentiam habeat domus non in eadem ciuitate posita vendere non minori pretio quam expensionibus eorum qui per quinquaginta annos colligitur, vt ea relliminatione alius redditus melior comparatur. ¶ Si quis vsus nomine rem immobilem ab ecclesia prouinciali accipere velit: eodem iure & sub iisdem conditionibus accipiat, quas supra diximus in ecclesijs quæ in imperiali ciuitate sunt, vel in territorio eius posita. Hæc de rebus immobilibus.

§. si verò qm. eod. titu.

Vasa sacra neque pignerari neque alienari possunt præterquam in captiuorum redemptionem & viginti debiti solutionem, si superflua sint, & aliunde solui non possint.

§. de sacris vasis. eod. titu.

¶ NAM de sacris vasis cuiusunque ecclesie vel oratorij iam legem posuimus vt non liceat ea distrahere: nisi pretium eorum procedat in redemptionem captiuorum. aliter enim vendi vel obligari non possunt.

possunt. Sin autem religiosa domus habeat superflua vasa, quæ nullum necessarium usum faciant: ipsa autem debitis pregrauetur, & non sunt aliæ mobiles res ex quibus possint debita solui: licentiâ concedimus actis interuenientibus secundum modum supra præfinitum memorata superflua vasa vel alijs religiosis locis, si hoc eis utile sit, vendere vel cõflare: & similiter vendere, & eorû pretium debiti nomine dare ut res immobiles non alienentur.

*Contrahentes contra formam huius constitutionis
pena hæc descripta subiaceant.*

¶ SI CONTRA ea quæ diximus in præsentī lege contractus fiat in rebus mobilibus & immobilibus ad religiosam pertinentibus domû: iubemus reddi quidem ei religioso loco rem in quo tale aliquid secutum est cum medijs tēporis fructibus: maneat autem apud religiosum locum & pretiû, & si quid remunerationis vel permutationis gratia vel alterius cuiuscunq; canone nomine ei præstitû est. Quod si emphyteusis facta sit contra ea quæ disposuimus: res quidē religioso loco reddantur: pactionē autem emphyteuticam præstet secundum tenorem instrumentorum, quæ in hoc contractu composita fuerint. Quod si donata fuerit res ad

*Si si verò præter
hæc eod. titu.*

religiosum locum pertinens: reddatur ei cum medijs temporis fructibus, & aliud tantūdem quantum eadem res digna est. Sin autem hypotheca cōtra predictas distinctiones data fuerit: creditor quidem debitum amittat, & rem religioso loco reddat. Tabelliones autem qui contra præsentem legem instrumenta componere ausi fuerint perpetuo exilio condemnentur. Quicquid ante præsentem legem factum est, si quidem secundum leges veteres valeat. Sin autem aduersatur eis: radicitus eruatur. De cæterò autem veteribus legibus in hac parte euacuatæ præsentem legem in nostra republica polle-
re iubemus.

TITVLVS XLVI.

*Vt iudices non expectent sacras
inssiones, sed quæ videntur
eis decernant.*

*Iudices ad principem non referant, sed vt sub ipsa
videbitur causam terminent.*

*Id. in auth. vt iu-
dices nō expectent.
collat. nona.*

IVDEx sententiam diffinitiuam & suo arbitrio consentaneam legibus promat: & nō vtatur iudicatione ad nostrā clementiā. nec referat: sed qđ sibi visum fuerit legitimū, dicat postquā perfectissimè de lite cognouerit:

uerit: quæ similiter obtinere iubemus, si
vñs siue duo siue plures iudices fuerint.

TITVLVS XLVII.

*Donatio propter nuptias quando
insinuationi subiaceat.*

Donatio propter nuptias insinuatione non nisi
quingentorum aureorum quantitatem excedat, eget.

I PROPTER nuptias
donatio quingentorum soli-
dorum quantitatem excedat:
intimari eam iubemus monu-
mentis post hac celebrandis in hac qui-
dem regia ciuitate apud magistrū census.
in prouincijs aut apud defensores ciuita-
tum, vel apud quos hæc monumenta agi
possibile est. si aut non insinuetur: si qui-
dem ex parte mulieris ppter nuptias do-
natio valeat, ex parte aut mariti irrita sit
& ided matrimonio soluto mulieri quidē
ante nuptias donatio siue ex toto siue ex
parte, secundum quod casus tulerit: sine
vllō obstaculo cōpetat. marito aut dotis
retentio siue ex parte siue in totū secun-
dum euentus qualitātē nullo modo con-
cedatur: quia in potestate eius fuerat pro-
pter nuptias donationē vltra quingētos
solidos constitutā actis insinuare. & ided
periculū nō intimare propter nuptias do-
natiōis ad ipsum nō ad mulierē respiciat,

*Matrimonium sine causa dissol-
uendum non esse.*

*Matrimonium dissoluere non nisi cum causa cog-
nitione coniugatis licere.*

*Idem in authē. vt
fratrū filij. §. vlti.
col. ix.*

IN SUPERIORIBVS po-
sita est constitutio, qua cauetur
ne vxori maritus vel marito v-
xor sine causa ei cōstitutioni cognita ma-
trimonium dissoluere audeat. Quod si
hoc ausi fuerint facinus perpetrare: pœ-
nis quibusdam eos subijcimus. Ipsīs autē
pœnis reuelamus maritum grauiori ani-
maduersiōe mulieribus imposita. Sed hāc
legē merito corrigentes iubemus, sub ijs-
dē pœnis temerarios maritos subijciēdos
esse quæ mulieribus nitētibus discedere
sine cā legitima minimē nōscūtur: vt in
pari delicto par pœna vtriusq; comitetur.

TITVLVS XLIX.

De episcopis & clericis.

*Donare ecclesie cui præficitur episcopo omnia sua
bona licere. Vel sic. Episcopi consecrati quid suis eccle-
sijs præstare teneantur.*

*Idem in authē. de
sanctis. episcop. §.
si quis autem epi-
scoporum. col. ix.*

SI QVIS post episcopatum
vel ante consecrationem vo-
luerit proprias res vel earum
partem ecclesiæ offerre cuius
episco-

episcopus erit, hoc laudabile est: quia nō
est emptio sed oblatio. Pro consuetudi-
ne autem illa sola concedimus præstari
ab episcopis consecratis, qui deinceps
præsenti lege continentur. Iubemus igitur
beatissimum quidem patriarcham, id
est, papam Romanum & Constantinopo-
litani & Alexandrinum & Theopoli-
tani, id est, Antiochenū & Ierosolimi-
tanū (si quidē cōsuetudo est episcopis vel
clericis in eorum cōsecratione) non mi-
nus quā viginti libras auri præstari, eaq;
tamen dare quæ consuetudo vult. quōd
si plus sit quā anteā dabatur: nihil ad
hoc tempus vltra viginti libras auri præ-
stetur. Metropolitanus autem qui à con-
cilio suo vel beatissimis patriarchis
creatur: & omnes alios episcopos qui
vel à patriarchis vel à metropolitanis
consecrantur: siquidem non minus
triginta libras auri debita habet ec-
clesia consecrati dare pro cathedratico
solidos centum. notarij autem consecra-
ti & alij qui ministerium ei faciunt ex cō-
suetudine, capiant solidos trecentos. Sin
autem ecclesiæ redditus minor sit. xxx.
libris auri annalibus: non minor autem
decem pro cathedratico iure dari solidos
centum: alijs autem omnibus qui ex con-
suetudine capiunt sol. cc. Sin autem red-
ditus minor sit decem non minus autem
quinque libr. auri pro cathedratico qui-

dem quinquaginta solid. dare autem omnibus alijs qui ex consuetudine capiunt sol. septuaginta. Sin autē minor quidem quinque non minor autem tribus libr. auri habeat ecclesia redditus pro cathedratico quidem xviii. sol. omnibus autem qui ex cōsuetudine capiunt sol. xxiii. Sin autem minor tribus non minor duabus auri libr. sit quantitas ecclesiastici redditus pro cathedratico quidē præstari xij. pro omni autem alia consuetudine sol. vj. Episcopum enim ecclesiæ minorem duabus auri libr. redditum habētis neque pro cathedraticis neque pro alia consuetudine aliquid dare concedimus. Ea autem quæ præstari disposuimus, primus presbyter consecratus episcopus & archidiaconus eius suscipientes ex consuetudine capientibus diuident. Hæc itaque iubemus modis omnibus obseruari, ne ex talibus occasionibus ecclesiæ debitis prægraentur, & sacerdotia venalia fiant. Si quis autem vltra statutam à nobis quantitatem pro cathedratico vel consuetudine quacunque vsus fuerit capere: iubemus eius quod plus accepit triplum ex rebus ipsius vendicari ecclesiæ eius qui dedit.

Qui in episcopum præficatur à seruitute & potestatis liberatur. sui que iuris efficitur. Vel sic. Episcopalis ordo liberat à fortuna seruilis vel adscriptitia, sed

tia, sed non a curiali siue officiali.

¶ **CONSECRATIO** episcopi *s. Sed hac quidem.*
 liberum faciat eum tam seruili quàm ad *cod. tit.*
 scriptitia conditione: nisi taxcoto sit vel
 curialis, qui contra prædictam distinctio-
 nem ad episcopatus apicem prosiluerit:
 officio interim & curiæ restitui sancimus
 ne ex tali conditione sacerdotio iniuria
 fiat. Illos autem qui ante nostram præ-
 sentem legem ex curiali conditione in-
 uenti fuerint episcopi creati: tali quidem
 conditione liberos esse. Legitimam au-
 tem portionem de rebus suis curiæ ex
 publico præstet: sic tamen vt nullam di-
 minutionem patiantur ecclesiastica iura
 in rebus quas post episcopatum acquisi-
 tas ecclesiæ eorum competere dispo-
 suimus.

*Presbyteris diaconis & subdiaconis tutela munus
 suscipere cognationis ratione licere.*

¶ **PRESBYTFR**, diaconus, sub-
 diaconus iure cognationis ad tutelā vel
 curationem vocatus munus administra-
 tionis in hoc casu tantum suscipere con-
 cedatur. si tamen intra quatuor menses
 ab eo die quo vocatus est, numerandos

*s. Deo aut amali-
 les episcopos. eo. tit.*

per competentem iudicem in scriptis manifestauerit, quod hoc munus sua sponte recepit. Si quis eorū hoc fecerit: nullum ex hoc circa aliam tutelam vel curationem præiudicium patiatur.

Clericos personalium munerum expertos esse debere.

d. s. Deo autē amabiles episcopos. ver. sic. aliū autē fieri.

¶ CLERICVS neque executor neque exactor publicorum fiat tributorum, neque conductor vectigalium vel aliarum possessionū, vel curator domus, vel procurator litis, vel fideiussor in talibus causis siue episcopus sit siue oeconomus vel alius clericus cuiuscunque gradus, vel monachus suo autē nomine vel ecclesiæ vel monasterij in causa existat, nec exactio ecclesiæ & sanctis locis damnum faciat, & diuina mysteria impediantur. quod si ecclesijs vel monasterijs possessiones quædam adiacentes inueniantur, & noluerint administratores eorum venerabilium locorum ad cōductionem vel emphytheusim eas capere: certē esse omnibus clericis & monachis super talibus causis vel instrumento vel publicis monumentis consentientibus, & certum facientibus pro vtilitate venerabilium locorum hoc fieri tales contractus procedere concedimus, ipsis quoque sanctis alijis sanctis & locis damus facultatē cōductiones

ductiones & emphyteuseos secum facere. & clericis similiter suarū ecclesiarum possessiones conducere, administrare & sensu tamen episcopi & œconomi exceptis illis personis, qui speciali lege hoc facere prohibentur. Si quis autem contra prædicta aliquid fecerit: siquidem episcopus sit, omnes eius res ex quacunque causa vel persona vel ante episcopatum siue postea ad eum peruenerint ecclesiæ eius vindicari sancimus. Sin autem vel œconomi vel alij clerici sint qui hoc admiserunt, poenam eos pecuniariam quam episcopus eorum æstimauerit, exigere ecclesiæ vindicandam, cum & ij qui locationem vestigialium vel cuiuscunque possessionis vel publicorum tributorum exactionem vel actionem vel curationem domus eius committentes vel fideiussores & pro memoratis causis capientes nullam contra ecclesiam vel monasterium vel res eius vel administrationis vel aduersus illas personas quibus vendiderunt vel contra substantias vel fideiussores eorū habeant actionem. illi autem qui publicorum tributorum vel vestigialium exceptionem vel locationem vel exactionem memoratis personis crediderint vel fideiussores acceperint: quicquid publico damni contigerit, hoc de sua substantia restituere compellantur.

*Iudices testimonij dicendi occasione episcopos inire
vocare non debere: sed ad eos auctorarium cause mittere, ut testationem excipiat.*

§. nulli vero iudicem. eod. tit.

¶ NVLLVS episcopus cogatur ad iudicium venire testimonij dicendi causa sed iudex apud episcopum mittat ministros suos: & propositis sanctis euangelij quod scit episcopus, dicat secundum hoc quod sacerdotibus honestum est.

Episcopus ante iudicem secularem trahi non nisi principe iubente licere: & quæ pena eos maneat, qui huic constitutioni non obsecundarunt.

§. sed neq; pro qua libet. eod. tit.

¶ NVLLVS episcopus neque pro civili neque pro criminali causa apud quemvis iudicem siue civilem siue militarem producat vel exhibeatur, nisi imperialis iussio præcesserit. Magistratus enim qui hoc iure ausus fuerit: amissionem cinguli & xx. librarum auri condemnatione plectetur, & istæ xx. libræ ecclesie addicentur, cuius episcopus produci vel exhiberi iussus est. Litis autem executio post cinguli amissionem tormentis subijciatur, & in exilium mittatur.

Patriarche metropolitani & episcopi eos qui sibi ipsis subsunt, nedum semel sed & pluries convocare tenentur: ut quid agendum sit, provideant.

§. ut autem omnis ecclesiasticus status eod. tit.

¶ VNVSQVISQVE episcopus vel patriarcha vel metropolitanus subiectos si-

lectos sibi episcopos semel aut bis per singulos annos apud se conuocare debet, & omnes causas subtiliter cognoscere quas episcopi, vel clerici, vel monachi secum habent, easque componere. & si quid circa canones ex quacunque persona admissum est, emendare.

Aliquem excommunicare nisi iusta subsistat causa, neque episcopis neque presbyteris licere. item nec animaduertere.

¶ **N E M O** episcopus neque presbyter excommunicet aliquem ante quam causa probetur propter quam ecclesiastici canones hoc fieri iubent. Si quis autem aduersus ea excommunicauerit aliquem: ille quidem qui excommunicatus est maioris sacerdotis autoritate ad gratiam sanctæ communionis redeat: is autem qui non legitimè excommunicauit, intantum episcopus abstineat à sacra communionem quantum maiori sacerdoti visum fuerit, vt quod iniuste fecit, ipse patiatur. ¶ Non liceat episcopo manibus suis aliquem cedere. Hoc enim alienum est à sacerdote.

S. omnibus autem episcopis eod. tit.

Quales esse debent, qui diuino ministerio praeficiendi sunt.

*Idem in 9. clericos
autem. eod. tit.*

¶ NVLLI alium clericum concedimus creari: nisi eum qui literas scit, & rectam fidem & vitam honestam habeat: neque concubinam vel naturales liberos habeat vel habuerit, sed castitate predictum, vel uxorem legitimā & ipsam vnam & primam habentem, vel si iam habuerit & neque viduam neque disunctam à marito neque alijs legibus vel diuinis canonibus reprobata. ¶ Nullus neque ex xenodochijs neque ptoctrophijs neque nosocomijs neque aliæ religiosæ domus administrator vel cuiuscunque curæ ecclesiasticæ gestor præstet aliquid ei à quo proponitur, vel cuiuscunque personæ pro commissâ sibi administratione. qui autem propter hoc quæ disposuimus dederit vel acceperit vel mediator factus fuerit, sacerdotio vel clero vel commissâ sibi administratione cuius propter hoc nudabitur, his quæ data sunt vendicandis loco religioso talis persona consecrationem vel curam vel administrationem accepit. Si autem laicus sit, qui accepit vel mediator factus est, duplum ab eo exigatur: & religioso loco in quo talis persona administrationem vel consecrationem vel curam accepit, præstetur.

*Et si servus sciente
eod. tit.*

Servus domino sciente & non contradicente clericus fieri potest, ignorante vero non.

¶ SI SERVVS sciente & non contradicente

tradiciente domino in clero sortitus sit: ex hoc ipse liber & ingenuus fiat. Si enim ignorante domino consecratio facta fuerit: liceat domino intra annum tantum conditionem probare, & proprium servum recipere. Sin autem servus sciente vel ignorante domino secundum ea quæ diximus ex ipso honore clericatus libertatem meritis postea autem ministerium ecclesiasticum reliquerit, & ad laicorum vitam transierit domino suo in servitio tradatur.

Adscriptitij præter dominorum voluntatem ordinari possunt.

¶ **ADSCRIPTITIVS** in ipsis tñ possessiōibus in quibus cēsus est clericus fiat, quamvis invito domino hoc fuerit factum: sic tamen ut etiam clericus factus impositam sibi culturam impleat.

§. adscriptitios autem. eod. tit.

Aedificatoribus ecclesiarum clericos in illis creare non nisi dignos, & sumptus illis ministrentur, licere. Si creati indigni appareant, expelluntur alijs in ipsorum locum per episcopum successis.

¶ **SI** quis oratorium in domo ædificaverit, & ipse vel hæredes eius clericos in ipsa domo consecrare maluerit, sumptus ministrantibus in eadem domo audiantur si dignos notaverint clericos. Sin autem illi tales sint ut divinis canoni-

§. si quis oratorij domum. eod. tit.

bus non cōprobentur, ad episcopum pertinēbit alios clericos eligere idoneos.

Clerici in ecclesijs quibus praefecti sunt & residere & ministerium praestare teneantur.

¶ *Si quis oratorij
vario. sancimus.*

¶ **SANCIMVS** vt reuerendissimi clerici suis obseruant ecclesijs: & ibi competens ecclesiasticum impleant ministerium: idque inquirere debet ciuitatis religiosissimus episcopus, & in singulis gradibus ecclesiastici primatis, & qui non custodierint canones, poenis subiiciantur.

*Clerici licet sub potestate sint de peculo qualicūque strensi & inter viuos & in vltima voluntate dispo-
nere possunt liberis & parentibus legitima seruata.*

¶ *Presbyteros autē.
eod. tit. & authē.
presbyteros. j. C. de
episcop. & cler.*

¶ **EPISCOPI**, presbyteri, diacones & subdiacones (quos omnes clericos vocamus) res quocunque modo in eorū dominio peruenientes habēt in propria potestate ad similitudinem castrensis peculij, vt liceat eis donare, & secundum leges testari, quamuis in parētum suorum fuerint potestate: sic tamen vt horum liberi, aut his non supersticibus parentes eorum legitimam portionem capiant.

Pena quibus subiiciuntur presbyteri vel alij clerici qui falsum tulerunt testimonium.

¶ **PREB.**

¶ P R E S B Y T E R I & diacones si in causa pecuniaria falsum testimonium dixerint: non tormentis subijciantur, sed per tres annos separentur a diuino ministerio & monasterijs tradantur. Pro criminalibus autem causis si falsum testimonium dixerint: clericatus honore nudati legitimis poenis subijciantur: ceteri autem in alio ordine ecclesiastico reiecti coercionibus subijciantur.

*S. reuerendissimi
autem presbyteri.
cod. tit.*

*Clerici & monachi tam in causis civilibus quam
criminalibus coram quibus conveniendi sunt*

¶ S I Q V I S contra clericos vel monachos vel diaconem vel monacham vel ascetiam habeat aliquam actionem, adeat prius religiosissimum episcopum, cui eorum unusquisque subiectus est: & ille rem inter ipsos discernat, & siquidē vtraque pars iudicatis non acquiescat: iubemus per praesidem locorum causam executioni plenissimē tradi. Sin autem vnus ex litigatoribus intra decem dies contradixerit iudicatis: tunc locorum praeses rem cognoscat: & si inuenerit iudicium recte prolatum, & suo calculo hoc confirmet, & executioni iudicata tradat: non liceat ei quibus in tali re victus est, prouocare. Sin autē calculus praesidis contra sit episcopali calculo: tunc locū habeat appellatio contra calculum praesidis, & ea

*S. si quis contra
quem. cod. tit.*

secundum legis ordinem referatur & exerceatur. Sin autem ex imperia i vel iudiciali iussione episcopus iudicauerit inter qualescunque personas: prouocat ad Imperatorem vel iudicem qui nescit, referatur. Si autem crimen sit quod aduersus memoratas personas reuerendissimas referatur: si quidem apud episcopum aliquis accusetur, & ipse veritatem innuere potuerit: de honore vel gradu eum secundum ecclesiasticos canones reiiciat & tunc competens iudex comprehendat ipsum, & secundum leges legitime discernat, & finem rei imponat. Sin autem prius ad civilem praesidem accusatur: & crimen per legitimam disceptationem potuerit probare: tunc episcopo locorum monumenta intimentur: & si ex ipsis cognitum fuerit proposita crimina eum admisisse: tunc ipse episcopus locorum secundum regulas de honore vel gradu quem sustinet, eum separet: iudex autem ei vindictam inferat legibus competentem. Sin autem putauerit episcopus acta non iuste constitisse: liceat ei honoris expoliationem deferre gradus: nisi talis persona sub legitima cautela fiat, & ita ad nos causa per episcopum & iudicem referatur, ut eam nos cognoscentes quod nobis iustum visum fuerit, hoc iubeamus. Si quis autem pro pecuniaria causa contra praedictas personas aliquam habuerit actionem, &

episcop

episcopus distulerit in eos iudicare: licentiam habeat actor civilem præsidem adire: sic tamen vt accusata persona nullo modo cogatur fideiussorem dare, sed tantum permissionem sine iureiurando cum hypotheca suarum rerum exponere. Sin autem in criminali causa accusatio contra memoratas personas deponatur, sub legitima cautela accusata persona fiat. ¶ Si de negotio ecclesiastico vel canonico causa emerferit: non magistratus sed religiosus episcopus secundum sacros canones componat negotio finem,

Metropolitanum de episcoporum dissidijs cognoscere debere.

¶ SI INTER episcopos eiusdem *s. si quis verò sancti concilij dubitatio emerferit de ecclesiasticis iuris iuribus. cod.* concilij dubitatio emerferit de ecclesiastico iure vel de alijs negotijs: primus metropolitanus eorum cum alijs quibusdam concilij sui considerans rem iudicet. & si non acquiescat vtraque pars iudicatis: tunc beatissimus patriarcha illius regionis inter ipsos audiat, & quod ecclesiasticis canonibus & legibus nostris consentaneum sit, hoc definiatur: & nulla pars calculo eius valeat contradicere.

Clericus si dissidium nonnihil cum episcopo habeat: metropolitanus referat: si metropolitanus, patriarcha.

¶ SI CLERICVS vel quivis a-

clero. eod. tit. lius contra episcopum propter qualem
cunque causam potestatem adire malue-
rit: prius metropolitanus eorū secundū
sanctas regulas & nostras leges negotiū
discernat: & si quis iudicatis contradixe-
rit, ad patriarchas illius regionis res re-
feratur: & ille secundum canones & le-
ges finem ei præbeat. ¶ Si contra metro-
polititanum adire quispiam velit: regionis
illius patriarcha negotiū discernat.

Episcopus si in ius vocetur, ut caveat ne quā
oportet.

§ pro omnibus. eo-
dem tit.

¶ QVICVNQVE episcopus apud
quem iudicem accusatus fuerit omnino
nullam neque fideiussionem, neque pro-
missionem litigio facere compellatur: sic
tamen ut operam daret intentionem &
causas actionis dissolvere.

Oeconomus & similes rationes reddere coram epi-
scopo tenetur: & si sit, ab ipso ad patriarcham ap-
pellare potest. De cuius heredibus simile iudicium
habeas.

§. oekonomus autē.
eod. tit.

¶ OECONOMVS & xenodochus
& nosocomus & aliorum sanctorum
administrationem locorum habentes, &
omnes clericos iubemus de administra-
tionibus suis commissis ad proprium epi-
scopum cui subiecti sunt, respondere, &
rationes

rationes suæ administrationis reddere: negotiationem suscipere: & si quid ab his debitum fuerit comprobatum, hoc eidem loco reddatur, ex cuius administratione debitum apparuerit. Sin autem putauerint se prægrauatos post exactiones metropolitanus rem discernat. Sin autem metropolitanus non sit de ciuitate qui exigit, & ille qui exactionem passus est putauerit se læsum fuisse administrationis illius lætissimus patriarcha rem discernat. Non enim concedimus antefatis primis in præmemoratis causis ante disceptationem & exactionem debitos suos episcopos deferere, & in alium peruenire. ¶ Si quis ex his quibus administratio religiosi loci commissa antequam rationes exponat & debitam à se quantitatem exoluat, decesserit: hæredes ei⁹ substantiæ rationibus & exactionibus subiiciuntur.

Episcopi ubi deliquerunt conueniri debent: nisi in alio loco lites contestata sit. Vel sic. Episcopi delicti ratione forum sortiuntur.

¶ SI EPISCOPVS vel quiuis clericus in ciuitate Constantinopolitana inueniatur ex quacunque prouincia, & aliquis voluerit aduersus eum actiones mouere: siquidem iam de ea re lites contestatio facta est, in prouinciali iudicio, ibi experiatur, id est,

r iij

S. si quis episcopus. eod. titu.

in ea prouincia in qua cōtestata est. Sin autem nondum cōcepta est apud eminentissimos tantū prāfectus prātorij peragatur, vel apud eos iudices quos nostra iussio deputauerit.

Eadem lege conuenitur quis, qua ius sibi tribui postulat. Vel sic. Apochrisarij missi ad metropolitanum vel patriarcham in ius vocari non debent: nisi mandatum habuerint, aut alios conuenerint, aut ibi contraxerint.

*S. reuerendissimi.
eod. tit.*

¶ NVLLVS Apochrisarius cuiuscunque ecclesiæ siue in hac ciuitate de, gens, siue apud patriarcham vel metropolitanos episcopos missus pro suo episcopo, vel pro negotio ecclesiastico, vel pro debito publico siue priuato aliquam exactionem patiatur: nisi fortè mādatum est ab episcopis vel œconomis quosdam conuenire. ipsis enim solis qui conueniuntur facultatem damus, vt si quas actiones habent contra ecclesiam vel episcopum aduersus apochrisarios eas mouere. Si tamen obligauerint se in eo tempore apochrisarij officiū peragent: & pro his causis actionem suscipiant.

Episcopi vel clerici legationis tempore conueniendi non sunt.

*si verò episcopi.
eod. tit.*

¶ EPISCOPI vel clerici pro ciuitate vel ecclesia sua legationem vel consecratio-

secrationes ab episcopis siue in imperiali ciuitate, siue in quocunque loco peruenientes nullam molestiam vel repulsam à quacunque persona patiuntur. nam qui obnoxios eos habere potuerit, postquam in prouincia reuertantur pulsare eos potuerit, nullum præiudicium generando in temporali præscriptione, propter tempus quod in tali protectione transactum est.

Monasterium & agere & defendere tenetur per procuratorem sportularum quantitate legitima seruata. & qui ampliores sportulas quam debeat exigit: duplum à quo exegit, præstet oportet.

¶ SI QVANDO causa emergerit, vt admonitio vel executio afferatur pro pecuniaria causavel criminalis siue publica siue priuata clerico vel monacho, vel cuicunque ex monasterio, & maximè mulieribus sine iniuria & cum omni honore admonitio vel actio fiat: monachi autè vel assisterij à monasterio vel assisterio non detrahatur, sed procuratorem ab his proponi, qui negotio respondebit. monachis autè liceat siue per se siue per procuratores suos assisterij causas peragere, sciètes eos qui transgressores erūt, quòd pœnam quinque librarum auri præstabunt, quam debet exigere ab eo vir magnificus comes priuatarum rerum, executionem autem & periculum patiaturs,

S. si quando autè. eod. titu.

*§. Sportularum. eo-
dem iure.*

& in exilium mittatur religionis locorum
episcopis prospicientibus ut nihil contra-
rium fiat: vel si quid peccatum fuerit pre-
sta coëctio fiat. præside autem differe-
re vindictam imponere, ad nostram scien-
tiam episcopus referat. ¶ Si quis sportu-
larum nomine quacunque persona in quo-
cunque loco constituta: tunc diaconissa
& monachis & ascetrij & monachæ pro
quacunque criminali causa vel pecunia-
ria cuiuscunque sit quantitatis siue cleri-
co siue laico militante admonitionem su-
sciperint, siue in Imperiali ciuitate, siue
in prouincijs quibus degunt non plures
quam quatuor siliquas accipiat, siue ex-
tra iurisdictionem, siue à præside, siue à beatis-
simo patriarcha missus est executor in al-
ias causas admonitionem obtulerit, ali-
cui de memoratis personis non ultra so-
lidum accipiat, & si plures prouina eadem
que causa conuenti fuerint: non plus spor-
tularum nomine præstet, quam si una per-
sona conuenta fuisset. ¶ Si quis aduer-
sus nostra statuta sportulas exigere fue-
rit ausus: in duplum quod acceperit præ-
stet ei à quo exegit: & si quidem militat,
amittit cingulum: si autem clericus sit,
è clero expellatur.

*Presbyteris & clericis non uxoris mulieres ha-
bere non licere præter matrem filiam sororem & alias
personas non suspectas.*

PRESBY.

PROPRESBYTERIS & diaconibus *s. presbyteris autē eod. titu.*
 & subdiaconibus & alijs in clero constitutis non habentibus uxores secundum regulas interdicimus habere mulierem in domo sua excepta matre & filia & sorore & alijs personis, quę omnem querelam effugiant. Si quis autem aduersus istam obseruationem mulierem in domo sua habuerit quę potest suspicionem inferre turpitudinis: & ille à clericis suis audierit oportere ē sua domo repellere, vel accusatore emergēte accusatus fuerit inhonestē versari: tunc episcopus secundum ecclesiasticos canones à clero eum repellat, & curię ciuitatis cuius clericus est, cum tradat.

Episcopum mulierem habere non nisi episcopatu priuari, vel, licere.

INVLVS episcopus cum muliere habitet. Sin autē probatus fuerit hoc non obseruasse episcopatus honore reijciatur: quia ipse se indignum sacerdotio ostendit.

s. episcopū verò. eod. tit.

Diaconissis cum viris ex quibus suspitio oriri potest, habitare prohibetur.

CAVEANT diaconissę cū masculis habitare per quos inhonestę vitę

s. diaconissam verò eod. titu.

Sin autem non suspicio possit emergere. Sin autem non
obseruauerint hoc: sacerdotis cui subie-
Et sunt, admonitione abstineat masculo
 rum conuersatione. Sin autem distulerint
 facere: ecclesiastico ministerio & suis be-
 neficijs & salarijs careant: & monasterio
 tradantur, & omnem vitam suam ibi per-
 agant. res autem earum siquidem liberos
 habeant inter ipsos & illos secundum nu-
 merum personarum diuidantur, vt com-
 petens eidem mulieri portio monasterio
 addicatur vt alatur. Sin autem non habeat
 liberos tota ipsius substantia inter mona-
 steriū vbi immissa est, & ecclesia vbi prius
 fuerat, æqua portione diuidatur.

Iniuria sacerdotibus illata dum sacra peragerent,
quomodo vindicanda sit.

S. si quis cum sacra
cod. inul.

¶ SI QVIS diuinis ministerijs vel
 alijs sanctis ministerijs celebrādis in san-
 ctam intrauerit ecclesiam, & episcopo vel
 clericis & alijs ministris iniuriam fece-
 rit: iubemus eum tormentis subiectum
 in exilium mitti. Et si ipsa sancta orato-
 ria vel ministeria conturbauerit, vel cele-
 brare noluerit, prohibueritue, capita-
 li supplicio puniatur: hoc eodem obser-
 uando & in letanijs in quibus episcopi
 vel clerici inueniuntur. & siquidem con-
 tumeliam tantum fecerit: tormentis sub-
 iectus exilio tradatur. Sin autem leta-
 nias con-

nias conturbauerit: capitale periculum
subsistat: eaque defendere volumus non
solum ciuiles, sed etiã militares iudices.

*Letanias laycis facere non nisi cum episcopo aut cle
rico licere.*

NON LICEAT laycis letanias
facere sine episcopo & clericis qui sub e
piscopo sunt. sanctas quoque cruces quas
in letanias portant, in sanctis locis repo
ni iubemus: & ex his proferri si letaniæ
tempore vocauerit: eaque obseruent non
solum antistites locorum & clerici, sed
etiam magistratus. Si quis autem in præ
sentis legis vim transgressus fuerit, vel
vindictam imponere neglexerit, prædi
ctas pœnas patiatur.

*S. omnibus autem
laycis. cod. tit.*

TITVLVS L.

De monachis & monasterijs.

*Eum in abbatem monachi eligant, quem norunt
fide rectum, vita castum, & qui monasterio rectè pro
uideat. quod & in abbatisa seruetur oportet.*

ESTAT vt de monachis Idem in §. iubemus.
dicamus. Igitur sancimus vt igitur de sanct. epi
abbates siue archimandrita scopsis. col. 120.
singulis monasterijs præpo
nantur: non secundum gradus monacho
rum, sed quem cuncti monachi vel melio

ris opinionis cōstituti elegerint. propo-
tis sanctis euangelij dicētes q̄ non pro-
pter amicitiam vel gratiam, sed scientes
eum fidei recte & vitæ castæ & admini-
stratione dignum, & potentem monacho-
rum disciplina, & omnem monasterij ita-
tum vtiliter custodire elegerunt. & sie-
ctus fuerit modis omnibus confirmetur
ab episcopo, cui monasterium subiectum
est. Quæ autem de monasterijs diximus
monachorum: eadem teneant & in mo-
nasterijs vel ascecterijs mulierum.

*Ignotus qui monachus vult fieri, non nisi tribus
annis elapsis ordinetur, notus vero incontinenti.*

*§. si quis autem ad
menasticam. eo. ti.*

¶ SI QVIS monachus esse velit:
siquidem notus sit nullo a conditione sub-
iectus esse Egumenij monasterij quomo-
dò existimauerit habitum ei præstet. Si
autem incognitus sit, per tres annos habi-
tum ei non præstet, sed experimentum &
probationem vitæ ipsius accipiat: & si
quidem intra triennium venerit aliquis
dicēs cum seruum suum esse vt adscripti-
tium vel colonū, & idē ad monasterium
venisse, vt culturam agrorū fugeret, vel
propter furta vel alia delicta in monaste-
rium intrasse, eaque fuerint approbata:
domino suo reddatur cum ea re quam in
monasterium duxisse probatur, vt tamen
fidem prius accipiat à domino suo quod
nihil pa-

nihil patiatur. Sin autem intra triennium nemo ex suprascriptis personis inquietauerit eum, & hic transacto triennio probatum se Egumeno ostenderit: tunc accipiat habitum, & nemo eum postea pro conditione inquietet: sic tamē ut res quas in monasterio duxit domino restituantur. Sin autem monasterium reliquerit: & laycus fiat, vel in ciuitatibus magis deambulet: suæ conditioni reddatur.

Monachis habitatio vna sufficiat. dormiant non semoti, separatum tamen in vno habitaculo.

¶ MONACHI in vna domo habitent, semoti verò dormiāt, nisi fortē quidam ex his propter prolixam in monasterio exercitationem semoti velint viuere vel senectutis vel corporalis imbecilitatis causa in cellulis quibusdam intra monasterium degerint: & hoc tamen non tuta voluntate egumenij fiant ex his omnibus & in monasterijs & in asceterijs mulierum obseruandis.

Viri & femina in eodem monasterio ne habitent sed separētur. Apocriarius monachus jēmnus ab episcopo deputetur.

¶ IN NVLLO loco monachos & monachas permittimus vnum monasterium habere: sed nec ea quæ duplicia

d. S. si quis autem memoratariū. vers. in omnibus autem monasterijs.

d. ubi autem monasterium. cod. tit.

vocant. & si quid tale est: religiosus episcopus mulieres quidē in suo loco statuas manere. monachos autem aliud monasterium ædificare sibi cogat. Sin autem plura sint alia monasteria, separētur in alijs monasteriis monachæ, & in alijs monachi. Res autem quas habet communes secundum iura eis competentia distribuuntur. Quem autem monachæ presbyterum vel diaconum elegerint, ut eum apocrisarium habeant vel sanctam communionem afferat religiosus episcopus, cui subiectę sunt deputet: si tamen & fidei rectæ & vitæ bonę sit. si autē his quem elegerunt neque presbyter neque diaconus sit probatus tamen in castitate & fide consecret eum episcopus in illa consecratione quā dignus sit: & fiat apocrisarius, & sanctæ communionis minister: sic tamen ut nec ipse habeat licentiā, quāvis sit electus, in monasteriū mulierū permanere.

Si rogatus de restituendo, si nuptias nō contraxerit, vel liberos nō habuerit, ingrediatur monasterium: fidei commissum extinguitur: nisi loco religioso vel renerabili restitui debeat.

*S. sed & hoc presentia. eod. tit. & an-
them. nisi rogati. C.
ad senat. sc. Treb.
& c. in presentia.
cū gl. si. ext. de pro.*

¶ SI QVIS sub conditione nuptiarum vel liberorū vel dotis causa vel ante nuptias donationis donaverit vel reliquerit suis liberis, vel alij cuicunque personæ hæreditatē vel legatum vel abintio purē reliquerit vel donaverit, substitutiones

tutiones autem vel restitutiones eis fecerit, sub conditione quacunque ex his quæ prædictæ sunt: iubemus talibus conditionibus subiici siue masculi sint, siue fœminæ. si monasterium intrauerint, vel clerici vel diaconissæ vel ascetriæ fuerint tales conditiones irritas & pro non scriptis esse. hoc autem auxilio clerici vel diaconissæ ecclesiarum fugantur si in eadem vita perseuerauerint, & ea quæ sic eis donata vel relicta fuerint in pias causas consumpserint, vel donauerint, vel reliquerint: non de his quæ in monasterium vel asceterium intrauerint certa forma constituta est, vt totum patrimonium eorum cū huiusmodi rebus ad monasterium vel asceterium pertineant. Si autem ad redemptionem captiuorum vel alimonias substitutio vel restitutio facta est: sub antefatis cōditionibus ex nullo modo prædicto reduci eam concedimus.

Ingressus monasterij ei qui liberos habet, disponendi facultatem non tollit: quibus legitima minui non potest: augeri verò potest vniuersali portione retenta. Si non prouiderit, legitimā tantum portionē accipiat.

¶ SI MULIER vel vir ad solitariam vitam transierit, & liberos non habeat: res eius monasterio competant, in quo intrauerit. Sin autem talis persona liberos habeat: liceat ei substantiam suam liberis suis distribuere, sic tamen vt nulli eorum legitimam portionem diminuat,

§. si qua mulier. eo dem tit. & auth. si qua mulier. C. de sacrosanct. eccles.

& sibi remaneat vnus filij pars ad monasterium scilicet peruentura. Quod si antequàm deliberet inter liberos suos propriam substantiam, in monasterio decesserit: sola legitima portio liberis deferatur.

Sponsus siue sponsa schema suscipiens, id quod arrarum nomine datum est, recuperat.

§. sponsalibus quoque. eod. titu.

¶ SI SPONSALIA legitimè inter sponsum & sponsam contracta fuerint: deinde antequàm nuptiæ celebrentur, sponsus vel sponsa intrauerit monasterium: id quod arrarum nomine datum est, in simplum reddatur, & pœnavtrique parti remittatur.

Religionis ingressu matrimonium dissoluitur.

§. si verò constante eod. titu.

** aliàs ipso.*

¶ SI CONSTATE matrimonio solus vir vel sola vxor ad solitariam vitam trāsierit, & monachicum habitum acceperit: hoc ipsum * matrimonium dissoluatur etiam nullo repudio misso. & siquidem solus vir monachus factus est: reddat mulieri dotē: & quicquid ab ea aliundè susceperat: & propter nuptias donationis tantam partem quantam mulier accepisset ex morte mariti secundum dotalem instrumentorum tenorem. Sin autem mulier monacha facta fuerit: maritus quidem retineat nuptialem donationē: mulier au-

lier autem recipiat dotem suam, excepta illa portione, quæ apud maritum ex morte mulieris secundum pacta dotalium residere debet. sed & si quid aliud mulier apud maritum habuerit, restituatur eidem mulieri. Quod si utraque persona solitariam vitam elegerit: unaqueque persona res suas accipiat: & nemo nihil lucretur nec detrimentum sentiat, sed maritus quidem retineat propter nuptias donationem: mulier autem recipiat dotem suam: & quicquid aliud dedisse marito probetur. Hæc autem omnia tam de sponso quam de sponsa & viro & vxore statuta sunt: nisi altera pars alteri quidpiam donare vel concedere velit.

Parentibus filios factos monachos neque exheredare velut ingratos: neque ipsos de monasterio extrahere licere.

¶ NON LICEAT parentibus *§. nullam verò libertatem eod. tit.* liberos, vel liberis parentes ab hæreditate sua repellere monachos factos, quamuis dum laici fuerunt, in causam ingratitudinis inciderint. Non liceat parentibus suos liberos ad solitariam vitam transeuntes de monasterijs abstrahere.

Monachus qui monasterio derelicto in aliud commeat, cui illius bona quantantur.

§. si monachus. eod. tit.

¶ SI QVIS monasterium suum reliquerit, & ad aliud monasterium transierit: res eius priori monasterio in quo ante introierat, competant.

Episcoporum curæ esse ne monachi vel monacha per vrbes cursitent.

versicu. providere autē. d. §. si monachus.

¶ AGANT sollicitudinem episcopi ut neque monachi neque monachæ in ciuitatibus ambulent: sed si quas habent necessarias causas, eas agant per apocrisarios suos vel ipsi vel ipsæ in monasterijs permanentes.

Monachus monasterij desertor militie cingulo spoliatus, in aliud per episcopum monasterium detrudatur. Et si rursus egrediatur: a prouincia iudice commoneatur.

§. si monachus reliquerit monasterium eod. tit.

¶ SI MONACHVS laicus factus fuerit: honore & cingulo spoliatur, & res eius in monasterium addicantur. quod ab eo relictum est instate episcopo loci & præfide prouinciæ ipse quoque in monasterium mittatur. quod si iterum monasticam vitam reliquerit: tunc eum præfides prouinciæ in qua inuentus sit, teneat, & taxetotis suis conueniat.

Monialium raptores & capite & bonorum amissione puniuntur. Item & qui auxilium præstiterint, bonis priuentur monasterio applicandis.

§. si quis rapuerit. eod. titu.

¶ SI QVIS rapuerit, vel sollicitauerit, vel corruperit asisteriam vel diacnissam, vel

nissam, vel monastriam, vel aliam mulierem religiosam vitam bonā vel habitum habentem: bona ipsius & eorū qui huius sceleris communione contaminati sunt, religioso loco vendicentur in quo talis mulier habitabat, vel per religiosos episcopos vel œconomos & præsides prouinciarum & officiales eorum, ipsi autem capitali supplicio subiiciantur. mulier autem vbique inuestigetur, & cū suis rebus in monasterio cautioni * tradatur. Si autem diaconissa fuerit liberos habens legitimos: pars legitima liberis eius præstetur. Quodd si intra annum post cognitum tale scelus huius res à religiosis locis nō vendicentur: per comitem rerum priuatarum hæc nostro fisco addicantur. Præsides autem prouinciæ si vindictam talis criminis imponere supersederit: & cingulo careat, & pœnam quinque librarū auri dare fisci iuribus compellatur.

aliās cautioni

Monachali veste uti scenicis viris & prostitutis mulieribus, ut monachorum status illudatur, prohibitum est. hocque corporali & exilij pœna.

¶ NON liceat laico præsertim scænicis viris & mulieribus prostitutis habitum monachi vel monachæ vel ascetriæ uti, vel quoquo modo mutari, nec in qualemcunque ecclesiasticum statum liceat illudere. Si quis ausus fuerit aliquid con

§. omnibus itaque generaliter. eo. tit.

tra facere: & corporalem poenam subſtitueat, & exilio tradatur. hæc autem pertinent ad curam & ſolicitudinem epiſcoporum & clericorum, qui eis ſubiectioni ſunt, & iudicum tam ciuiliū quàm militariū, & officiorū qui eis obtemperant, & deſenſorum ciuitatum. ¶ Poenæ quæ præſenti lege continentur: ſiquidem prioribus quoque legibus cognitæ ſunt, exerceantur non ſolum in futuro, ſed etiam in præterito tēpore. Si quæ autem in hac lege per innouationē impoſitæ ſunt: temporibus futuris cuſtodiantur.

TITVLVS LI.

De Samaritis & eorum ſucceſſionibus.

SAMARITAE liberam inter ſe licentiam habeant tam donandi quàm contrahendi & ab inteſtato cognatis ſuis hæredes exiſtant: ſiquidem ex eodem gradu cognatiōis alij Samaritæ alij Chriſtiani ſunt. Ii qui Chriſtianitate præfulgent, ipſi tantum in ſucceſſione vocentur. Sin autem Samaritæ quidem proximo. res inueniantur: Chriſtiani vltiores * ſuerint Samaritarum, vltior præferatur. Sin autem poenitentiam egerint Chriſtianitatis

*aliās vltiores
res.

nitatis ingrati ministerijs simul esse debent. Ij qui ab initio Christiani fuerint, vt nullam patiantur diminutionem ex eo quod in superiori tempore Samaritarum errore tenebantur. Sinautem ex ascendentibus personis Samarita testamentum fecerit constitutum: liceat ei si quidem omnes Samaritas habeat, omnes ex æquis scribere portionibus hæredes vel quemadmodum voluerunt facere. Sinautem quosdam Samaritas quosdam Christianos ascendentes vel descendentes habeat vsqs ad duas vncias liceat eis Samaritas hæredes instituere: reliquæ autem vnciæ ad Christianos veniant, quæcumque à testatore Samaritis adscriptæ sunt: nisi fortè legata ex his Christianis personis relicta fuerint. Si mulier autem in successione quæ ex testamento veniebat Samaritæ poenitentiam egerint, nullam patiantur læsionem. Christiani autem & de inofficioso querelam habeant testamento contra Samaritarum testamentum vsq; ad duas vncias. Hæc autem cõstitutio & retrorsum vires suas extendit. idem etiam ad præteritum.

TITVLVS LII.

*De Arcopagitis, seu Argyropretis
& Argenti distractoribus.*

s iij

* aliàs Argy-
ropretis.

LICEAT Areopagitis *
habeant principalem debitu-
rem & fideiussorem eius pa-
ctum conuentum compone-

re, vtpotestatem habeant prius fideiussu-
rem pulsare, quamuis principalis reus lo-
cupletissimus fuerit. ¶ Argenti distracto-
res militia vel liberorum vel cognato-
rum eius in presumptione à creditori-
bus ipsius hypothecę titulo sit obliga-
ta è contrario militiæ eius qui Arcopa-

* Argyropre-
ta.

gita * debitorem ante liberorum siue
cognatorum ipsius præsumptione argen-
ti distractionis supponatur. ¶ Si quis ar-
genti distractori crediderit vt res aliquas
ex pecunia sibimutuata emeret, & cū ipso
pepigerit in scriptis, vt res quæ fuerit
ex eadem pecunia cōparata titulo hypo-
thecarū sibi obligata sit, & omnibus alijs
in eadem re præferatur. ¶ Liceat argen-
ti distractores & ipsas species quas præ-
stiterint vendicare, nisi æstimationem ea-
rum acceperint. ¶ Argenti distractores
pro pecunijs quas crediderint vsuras vs-
que ad bessem centesimæ capiant. & no-
tandum est quod inde scripta sine stipu-
latione memorata vsura exigatur. ¶ Qui
cunque cum Arcopagita * contrahunt, si
cautiones vel ratiocinia fecerint manu
sua sibi conscriptas siue subscriptas te-
neantur personalibus actionibus: tūc au-
tem hypothecarijs supponantur, cū
cū di-

cū dixerint aliquid quod ad hypotheca-
rum intellectum tendit. In præteritis au-
tem tantummodò vsura exigatur, quæ vs-
que ab bessem centesimæ producitur.
¶ Quod de singulis causis scriptum fue-
rit in ratiocinijs vel manu eius qui cum
Arcopagita * contraxerit, vel subscriptū * Argyropre-
ab eo fuerit, vel confirmatum: siue quod ta.
foeneratitiā cautionem quasi mutuatus
exposuit siue quod transegit: nullæ pro-
bationes exigantur de singulis causis ab
Arcopagita: * sed tempora in tempora * Argyropre-
exceptionis non numeratæ pecuniæ li- ta.
ceat ei iusiurandum inferre.

TITVLVS LIII.

De prohibitione alienationis.

*Prohibitio alienationis sub conditione facta non
nisi conditionis euentu valet.*

SI QVIS prohibuerit alie-
nationes rerū extra suam pro-
priam familiam faciendas, vt
si sine liberis decesserit, vnus
ex his qui filij sunt, & hæredes testatoris
ad cæteros res perueniant: liberis natis
cessat alienationis prohibitio: ideòque li-
beri procreati etiā ad extraneos eas res
transferre non prohibentur. ¶ Si quis ex
tra familiam suam alienationē fieri pro-

*Idem in authē. de
restitu. fideicommi.
colla. ix.*

hibuerit, & omnes qui res cōsecuti sūt,
vel omnes res, vel quasdam ex his aliena
uerint: videntur fideicommissō inuicem
renuntiare.

*Prohibitio alienationis perpetua vltra quartam
generationem non extenditur.*

SI QVIS prohibuerit extra suā
propriam familiam rem alienare, & adie
cerit, vt neque filij neque deinceps perso
næ quę successerint ei qui primus accepe
rit rem eandem ad extraneum transfe
rant: deinde quatuor processerunt succel
siones quæ familię nomine continentur,
& vltimus hæres per mediū impuberem
successor extiterit, liberam facultatem
habeat, & in extraneos homines rem cu
ius alienatio prohibita est, transferre, id
est, si tertius hæres impubes fuerit, & pri
mum hæredem in quatuor successiones
deputat.

TITVLVS LIIII.

*De quatuor sanctis concilijs &
ordine sedendi.*

*Idem in authē. de
ecclesiast. titut. &
priuil. c. 8. j. col.
nona.*

QUATVOR sanctorum con
ciliorum canones pro legibus
habentur. Papa Romanus prior
omnibus episcopis & patriarchis sedeat,
& post

& post illum Constantinopolitanæ civi-
tatis archiepiscopus. ¶ Archiepiscopus
primæ Iustinianæ habeat subiectosepis-
pos sibi Daciæ, Mediterraneæ, Dardaniæ
& Daciæ ripensis. Item priualenos & Dar-
daniæ & Misiæ superioris, & Pannoniæ, sed
& ille ab episcopis cōsecratur, & ad iura
super ipsis habeat, quæ papa Romanus
habet super eos sibi suppositos. ¶ Ma-
neant iura pristina de episcopo Charta-
ginensi & aliis Metropolitanis & omnia
privilegia. Item omnia solatia & libera-
litates religiosiis locis datæ firmiter per-
maneant.

TITVLVS LV.

*De priuilegijs possessionum
ad loca sancta perti-
nentium.*

*Ecclesiarum possessiones à sordidi præstationi-
bus immunes sunt. Tenentur tamen ad pontium &
viarum instaurationes & adificationes.*

OSSESSIONES ad re-
ligiosas domos pertinentes
nullam descriptionem agno-
scant: nisi constructiones via-
rum vel pontiū ædificationes. tamen si ha-

*Idem in authen. de
ecclesiast. tit. 5. ad
hæc sanctimus. coll.
nona.*

buerint possessiones intra territorium constitutas illius ciuitatis in qua talis desideratur descriptio, habeant immunitatem in sordidis muneribus & extraordinarijs & lucratiuorum descriptione.

TITVLVS LVI.

De prescriptione quadraginta annorum venerabilibus locis competente.

Res ecclesie nõ nisi quadraginta annis prescribuntur.

Idem in auth. de eccle. tit. 8. pro temporalibus. col. ix.

NEQUE decennij, neque vicennij neque triginta annorum prescriptio religiosi domibus opponatur, sed sola quadraginta annorum curricula non solum in cæteris rebus, sed etiam in legatis & hæreditatibus.

TITVLVS LVII.

De ædificatione venerabilium locorum.

Oratorium ædificare volenti quæ sint necessaria.

Id. in auth. de eccle. si. tit. 8. si quis auar. collat. nona.

EMO oratorium ædificare audeat antequam & episcopus venerit, & exorauerit, & venerabilem crucem in eodem loco defini-

loco defixerit. quod autem semel inchoa-
uit necesse habet locum implere vel ipse
vel hæres eius: & necessitatem ei debent
imponere episcopi & æconomi & ciuiles
magistratus.

TITVLVS LVIII.

De pœnis.

Donatorum bona & ascendentibus & descenden-
tibus ad tertium vsque gradum debetur, quibus de-
ficientibus publicanda sunt.

SI MOECHVS condem-
nationem effugiens, eandem
quæ accusata fuerat duxerit:
competentibus pœnis à quoli-
bet iudice subijciendus est. ¶ Nulli iudici
licere vtrasque manus aut vtrosque pe-
des reo abscindere neque examinare in
qualicunque delicto: sed siquidem morta-
le est crimen, morti damnare. ¶ Fures aut
dicim⁹, qui nocte cū gladiis ambulāt: reli-
qui aut cōpetentibus pœnis subijciantur.
Nullus autem publicari debet, nisi qui-
descendentes neq; ascendentes habeat.
vxoribus tamen eorum donationem de-
bere reddi & dotem. Si autem dotem
non habeant: iuxta statuta quartam ex
rebus damnati habeant. Ascendentes
autem vsque ad tertium gradum vo-
cantur.

*Id. in auth. vt nul-
li iudic. §. si quis ve-
ro. colla. nona.*

*De usuris ab agricolis credito-
ribus præstandis.*

Agricole terra pro debito à creditore ne teneatur.
& si fructus aut noui nulli agricola fidei sint com-
misi: pro vna quaque mē, vna octaua usurarum no-
mine præstetur. Si vero pecunia mutuo data est, ex
asse siquā creditor rejerat.

*Id. in autb. nullū
excedens. colla. m. j.*

VLLI liceat mutuantī
agricolæ terrā ipsius tene-
re: sed quantum vrsæ sunt
accipiat. Rem duram atque
inhumanam & auaritiæ ple-
nam hac lege saluberrima perspeximus
emendare, & communiter omnibus depo-
nere medicinam non tantum in præsentī
necessaria tempore, sed & in omni æuo
futuro. venit enim ad nostras aures quos-
dam in Misia secunda necessitate captos
temporū fœncratitios fecisse cōtractus:
& ipsi creditores propter parū fructum
quem dabant terras colonorum callidē
arripuisse: & paucam mēsuram fructuum
dantes totas terrulas eorum abstraxisse:
& hac causā quosdam colonorum fugæ
latebras petisse, alios famē necatos, & tri-
stissimam pestem homines inuasisse in
concutione barbarica non minore. Sanci-
mus itaque omnes hos creditores quan-
tumcuq.

tuncunque modij vel tritici vel ordei & alterius speciei qui in fructus aridos dederint: hocredito in præfenti cum parte modij: octaua per fingulos modios in vno quoque anno præfanda terrulas colonis reftituere, nemine penitus audente terrulas eorum detinere fub occasione fœneratitiæ cautionis fiue fcriptis fiue non fcriptis credita funt contracta. Sin autem pecunias dedit: nihil amplius quàm vnam filiquā pro fingulo foluendam anno præfatare. & hanc faluberrimam legē in omnes extendimus, & præfenti quidem tempore initium accipiētem, in omni autem æuo modis omnibus obferuandam: vt fi quando fuerit vel triticum vel ordeum fœneratum vel alij fructus aridi credito res tam quod dederūt accipientes, quàm pro vfuris octauam modij annuam pro fingulis modijs, vel filiquam pro fingulo folido: & fecū dum hunc modum inquantum fœnus permāferit percipientes fiue terrulas fiue aliud pignus acceperint, boves fortē vel pecoravēl mācipia hos modis omnibus reddere. & hanc legem communem eſſe omnibus humanitate & pietate gaudentem, & egenis omnibus conſulentem, & creditoribus mediocre ſolatiū afferentē. Hęc igitur quę à nobis ſtatuta funt, claritas tua in omnes prouincias quę tuo moderamine gubernantur, obferuari feftinet. Scituris omnibus cre-

ditoribus vt si' fortè aliquid propter hoc
 cōmiserint actione cadāt:&cui pignus ob
 latū est, hoc habebit solatiū, vt ipse qui
 dem securus degat, auarum quidem
 creditorem videat in suis
 pecunijs patientem
 iacturam.

§

Novellarum D. Iustinia.

FINIS.

TITVLORVM
NOVELLARVM

D. IVSTINIANI IM-

ratoris libri primi

Tabula.

De littera A

Ad legem Falcidiam pagin. 5

Appellationibus. 52

C

Chyrographo & non numerata pecunia. 67

Collatoribus. 65

Clericis subrogandis in locum desertorū. 114

D

Defensoribus ciuitatum. 56

Detentatione. 68

Donationibus quæ fiunt principi. 105

E

Episcopis & clericis. 22

Episcopis non residentibus. 120

Exhibendis & introducendis siue extrahendis reis. 105

F

Fideiussoribus & mandatoribus, & de ijs qui pro alijs pecunias constituunt. 13

I

Iis qui ad secundas nuptias migraverunt. 9

Iis qui ex libera matre & adscriptitio patre nati sunt. 111

Iis qui res suas filijs distribuere uolunt. 66

A

T A B V L A.

Iuramento calumnie. 10.
Iureiurando à moriente præstito, propter sua
substantia mensuram. 10.

L
Lenonibus tollendis. 58

M
Magistratibus sine pecunia creādis: & de man-
datis principum, & officio rectoris pro-
uincia. 43
Monachis & Afisterijs & monasterijs adif-
candis. 26

N
Naturalibus liberis. 61
Nefarijs & incestis nuptijs. 59
Non alienandis aut permutandis rebus ad ue-
nerabiles locos pertinentibus. 30
Nullus mutuās agricola teneat eius terrā. 61
Nuptijs. 69

R
Restitutione & legis Falcidia detractio. 95
S
Si hæres legata soluere noluerit. 2
Solutionibus & liberationibus, & uerborum
significatione. 15

T
Tabellionibus. 97
Testimonijs hæreticorum. 99
Triente & semisse. 61

V
Vt ciues uel uicarij pro alijs ciuibus suis, uel

T A B V L A

uicis non teneantur.	104
Vt de cetero ecclesie neq; permutationes neq; contractus emphyteuticos fictitios faciant.	
pagina	112
Vt defuncti seu funera eorum à creditoribus non iniurientur.	116
Vt ea quæ uocantur insinuatiua.	113
Vt immobilia ante nuptias donationes neque hypothecæ dentur, neque omninò alienentur. pag.	118
Vt in priuatis domibus sacra misteria non fiant.	115
Vt liceat matri & auia, & alijs parentibus post legitimam partem liberis derelictam quo modo uoluerint, id quod facultatis suæ reliquerint disponere.	110
Vt nullus fabricet oratorij domos episcopo in consulto.	119
Vt præponatur nomen Imperatoris in instru- mentis.	100

FINIS,

A ij

TITVLORVM

SECVNDI LI-

BRI NOVELLARVM

D. Iustiniani Imperato-

ris Tabula.

De litera A

Aedificatione uenerabilium locorum. 282

Alienatione & emphyteusi rerum ecclesie, pa-
gina. 239

Apud quos oporteat monachos in ius uocare.
pagina 148

Areopagitis seu Argyropretis & argenti dia-
stractoribus. 277

Armis. 157

C

Comparatione literarum. 135

Consanguineis & uterinis fratribus. 156

Constituta pecunia. 109

D

Deposito & denuntiationibus inquilinorum.
pagina 159

Donatio propter nuptias insinuanda non est.
pagina 234

Donatio propter nuptias quando insinuationi
subiaceat. 245

Dote & donatione propter nuptias dotis aug-
mento, privilegio &c. 181

Duobus reis promittendi. 187

E

Episco

T A B V L A.

Episcopis & clericis. 246

F

Falcidia. 239

Fideicommissarijs hereditatibus. 190

H

Hereditatibus quæ ab intestato deferuntur.

pagina 225

lis qui per capillum Dei iurant, uel per ca-
put uel alio modo. 148

lis qui post renuntiationem aduersariorum
habere se dicunt allegationes. 199

Immensis donationibus. 179

In ius uocando. 180

Instrumentorum cautela & fide. 131

Iudicijs 150

Ius patrie potestatis quemadmodum sol-
uatur. 149

L

Liberis præteritis uel exhereditatis. 199

Litigiosis 192

M

Matrimonium sine causa dissoluendum non
esse. 246

Minor in testamento seruos manumittere
potest. 234

Monachis & monasterijs 267

N

Non liceat creditori ante luctuosos nouē dies
debitore suo mortuo aliquem molestare.

T A B V L A.

propter hoc quod defunctus debebat. 203

P

Parentibus præteritis uel exhereditatis à liberis. 206

Pœnis. 283

Præscriptionibus. 237

Præscriptione centum annorum sublata, quæ sanctis ecclesijs, loci sue alijs uenerabilibus compete-
bat. 191

Præscriptione quadraginta annorum uenerabilibus locis competente. 282

Pragmaticis sanctionibus & diuersis iurisdictionibus iudicum & officio iudicis. 197

Priuegijs rerum ad sanctos locos pertinentium. 281

Prohibitione alienationis. 279

Q

Quatuor consilij & ordine sedendi. 280

Quibus modis naturales efficiantur sui, & de eorum successione. 160

Qui tutores uel curatores pupillo uel adolescenti esse non possunt, & tutela & curationis administrande modus. 126

Quo modo naturales filij legitimi fieri possunt. 137

R

Repudijs. 215

Restitutione minoris quinque & uiginti annis aduersus hereditatis additionem. 236

Reuerentia & obsequio patronis à liberis præstanda. 1

T A B V L A.

standis, & de ingratīs liberis, & de dotali-
bus instrumentis cum libertis factis. 146

S

Samaritis & eorum successione. 276

Substantijs monachorum & ascetiorū. 144

T

Testamentis. 238

Testamentis inter liberos à parentibus confi-
ciendis, & de bonis inter filios diuidendis. 188

Testibus. 172

V

Vsuris ab agricolis creditoribus præstandis.
284

Vt clerici apud proprios episcopos conue-
niantur. 154

Vt differentes iudices audire interpellantium
allegationes cogantur ab episcopis hoc age-
re &c. 141

Vt exactione instante dotis primæ & secundæ
uiro ad secundā uotā migrāti præponatur
uxor primā. 177

Vt iudices non expectent sacras iussiones, sed
quæ uidentur eis decernant. 244

Vt omnes prouinciarū iudicibus obediāt. 122

Vt sine prohibitionē matres debitrices & cre-
ditrices tutelā gerant minorū &c. 180

F I N I S

(10)

1388

6200

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

14150-

-14152

